

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Keskkonnaalased väärtusorientatsioonid erakondade valimisplatvormides 2011. aasta Riigikogu valimiste eel

Bakalaureusetöö

Kristjan Gold

Juhendaja: Maie Kiisel

Tartu

2011

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised ja empiirilised eeldused	5
1.1 Instrumentaalne ratsionaalsus ja väljakutsed looduse väärtustele	5
1.2 Refleksiivsus kui keskkonnapoliitika sisend.....	9
1.3 Keskkonnateadvuse paradigmaatiline kujunemine	11
1.4 Poliitikate kujunemine Ida-Euroopas	14
1.5 Taustsüsteem võimaliku keskkonnapoliitika arenguks	17
2. Hüpotees ja uurimisküsimused.....	20
3. Metoodika.....	21
4. Tulemused ja analüüs	22
Reformierakond.....	22
Erakond Eestimaa Rohelised.....	26
Sotsiaaldemokraatlik erakond (SDE)	30
Keskerakond.....	33
Rahvaliid	35
Isamaa ja Res Publica Liit (IRL).....	38
5. Järeldused	41
6. Diskussioon	47
Kokkuvõte	51
Summary	52
Kasutatud kirjandus	54
Lisad	56

Sissejuhatus

Looduse- ja keskkonnasuhted kujundavad erinevad ühiskondlikud protsessid ja tegutsejad, ühest küljest inimesed oma praktikatega ja meedia, kuid ka poliitikad, rahvusvahelised suhted, looduslikud tingimused jne. Ühel pool on inimesed oma väärtustega ja loomulik koondumine sarnaste väärtuste ja tõekspidamistega inimeste vahel, teisalt aga poliitiline süsteem, mis kujundab inimeste praktikad läbi poliitikate.

Oma töös, raadios Elmar, puutusin ühel hetkel kokku TNS Emori poolt läbi viidud brändiuuringuga, millest selgus, et Elmari kuulajate jaoks on üheks olulisemaks hobiks looduses liikumine. Küsimusele „Kuidas te tavaliselt veedate oma puhkust?“, oli populaarseim vastus vanuserühmas 15-74 „looduses aega veetes“ (49,4 %). Kahjuks ei selgunud antud brändiuuringust, kuidas kuulaja enda jaoks loodust defineerib. Puhkuse veetmine looduses viitaks ühest küljest justkui inimeste vajadusele esteetilis-harmonilise naudingu järele. Samas võib see olla ka tarbijalik lähenemine loodusele, milles keskkonda nähakse eelkõige inimese heaolu rahuldamise allikana. Esimene iseloomustab pigem vanemat põlvkonda (40-60), kelle loodushuvi on seotud veel naturaalmajanduslike praktikatega (on küll pragmaatiline nähe, ent siiski eetiliste ja kultuuriliste väärtustega loomulikult põimunud), mis on pärit nende lapsepõlvest ja mis on tänapäeval moderniseeruva ühiskonna loomuliku tendentsina taandumas. Teine seostub tarbijaühiskonnas sirgunud nooremate loodushuviga, kes naasevad loodusesse läbi loodusturismi, eksootiliste kanuumatkade, suvilate taastuleku jms, mis eeldab kõiki mugavusi, tarbimisvõimalusi ja mitte enam nii väga loodusrütmide arvestamist ja loodusesse panustamist. Võimalik, et tegemist on nende kahe sümbioosiga, mis on tekkinud erinevate protsesside koostööna, mis on muutnud looduse tähendusi ja väärtuseid meie eludes. Kuna loodussuhte kujunemist on varasemalt domineerivalt vaadeldud just keskkonnapraktikate ning ka meedia (siiski pisut vähem) seisukohast, siis otsustasin valida mind huvitava teema analüüsimiseks pigem uudse vaatenurga - keskkonna tähendused poliitikas. Teema kitsendamiseks valisin Eesti parlamendierakondade valimisplatvormide keskkonnapeatükkide analüüsimise 2011. aasta Riigikogu valimiste eel, et panustada selle teema uurimisse veel üht puuduvat lüli lisades. See annab võimaluse vaadata keskkonnasuhte kujunemist veelgi terviklikumalt ning loob võimaluse tulevikus uurida, kuidas on keskkonna tähendused poliitikas muutunud.

Oma töös kasutan loodusele omistatavate väärtuste analüüsimiseks varasemalt välja töötatud väärtusorientatsioone, mis pärinevad varasemast keskkonnavalasest arvamusuuringust

„Massikommunikatsioon ja keskkonnakaitse (sotsioloogiline uuring)“ (Lauristin & Firsov 1987). Antud väärtusorientatsioon kasutatakse samuti suuremas uurimistöös, mille nimeks on „Meedia keskkonnaküsimuste kajastajana – trükimeedia uuring 1995, 2000, 2005, 2010 Postimees ja Eesti Päevaleht“. Uuringu tellijaks on Keskkonnainvesteeringute Keskus ning läbiviijateks Tartu Ülikooli ajakirjanduse instituudi tudengid Elina Peedosen, Tarmo Õuemaa, Kuldar Jürma ja Erki Helemäe. Uurimistöö juhendaja on Maie Kiisel koos magistrant Martin Eekiga. Järeldustes ja diskussioonis loon ka selle uuringuga seoseid.

Väärtuskoolkondi uurib lähemalt Erki Helemäe oma bakalaureusetöös „Väärtusorientatsioonide muutumine keskkonnaküsimuste käsitlemisel Eesti Päevalehes ja Postimehes 1995-2010“.

Töö esimene osa keskendub teoreetilise tausta loomisele, mis tugineb Max Weberi ratsionaalsuskäsitlusel ning Ulrich Becki riskiühiskonna teoorial. Esimene kirjeldab üleminekut traditsioonilisest ühiskonnast industriaalühiskonda, kus sai domineerivaks instrumentaalne ratsionaalsus (kapital) ning teine keskendub moderniseerumise etapile, kus instrumentaalne ratsionaalsus on viinud uue modernsuse tekkeni (refleksiivne modernsus). Mõlemad teooriad on antud töös olulised, kuna üks töö küsimusi on seotud keskkonnatemaatika käsitlemisega läbi majandusliku vaate (Weberi instrumentaalne ratsionaalsus), mis on senini olnud valdavaks.

Lisaks annavad esimese osa alapunktid ülevaate, kuidas on keskkonnavalne refleksiivsus varasemalt ühiskonnas avaldunud ning kuidas on see mõjutanud keskkonnapoliitika arengut, tehes seda läbi Alan Mazuri 1987.-1996. aasta ning Jari Lyytimäki ja Petri Tapio 1990.-2009. aasta globaalsete keskkonnaprobleemide meediakajastuse uuringute. Alapunktid selgitavad ka, kuidas on keskkonnavalased paradigmad muutunud erinevates moderniseerumise etappides. Sellest lähtuvalt vaatlen töös ka erakondade platvormides avalduvaid väärtusorientatsioone ning uurin, millistesse paradigmadesse need täna asetuvad. Töö järgmine osa vaatleb paradigmade avaldumist keskkonnapoliitikate kujunemises Ida-Euroopas. Viimane alapunkt kirjeldab taustüsteemi võimaliku keskkonnapoliitika arenguks (kodanikuaktiivsus, tarbimiskultuur, meedia).

Töö teine osa keskendub hüpoteesile ning uurimisküsimustele ning seejärel metoodikale ja tulemustele, millele järgneb järeldus ja kokkuvõte.

1. Teoreetilised ja empiirilised eeldused

1.1 Instrumentaalne ratsionaalsus ja väljakutsed looduse väärtustele

Minu töö teoreetiline osa tugineb Max Weberi ratsionaalsuskäsitlusele ning riskiühiskonna teoreetiku Ulrich Becki refleksiivse modernsuse teooriale. Weber (2007) eristab nelja sotsiaalse käitumise tüüpi: instrumentaalne ehk eesmärgiratsionaalsus (subjektil on kindel siht ja vahendid selle saavutamiseks), väärtusratsionaalsus (on küll loogiline kuid sõltub mõnest kõrvaltegurist, nt usulisest või eetilisest), emotsionaalne ehk afektiivne ning traditsiooniline. Weberi käsitluses on domineeriv just instrumentaalne ratsionaalsus, samas kui eriti emotsionaalne ning traditsiooniline käitumine jääb tahaplaanile. See on ühest küljest mõistetav, kuna instrumentaalne ratsionaalsus arenes askeetliku protestantismi tingimustes, kus emotsionaalsus oli välistatud ning traditsioonid olid need, millega kapitalismi mõttel eelkõige võidelda tuli. Domineerivaks peetakse ühiskonnas siiski instrumentaalset ratsionaalsust, kuigi protsesse või olukordi lähemalt vaadates ei toimi ühiskond siiski ainult ratsionaalselt. Instrumentaalne ratsionaalsus on lihtsalt teatud olukordades (rohkem avalikus sfääris) ebaproportsionaalselt esil ja seeläbi konfliktis inimeste elupraktikatega, kus on väga olulised ka traditsioonid, väärtused, emotsioonid. Vastuolu tekib siiski kohe kahe esimese ratsionaalsuse vahel. Indiviid peab balansseerima instrumentaalse ja väärtusratsionaalsuse vahel. Ühest küljest eetiline suhe keskkonnaga, looduse sisemise väärtuse tunnustamine kui kaugem eesmärk (väärtusratsionaalsus) versus majanduslikud lähieesmärgid (instrumentaale ratsionaalsus). Säärane vastandumine on hästi näha metsade puhul, mis on ühest küljest meile oluline väärtus iseeneses (peame end metsarahvaks, metsade olemasolu ja nendes toimuv on meie jaoks iseenesest oluline), teisest küljest on mets paljude indiviidide elatusallikas. Seos on ka emotsionaalse ja instrumentaalse ratsionaalsuse vahel. Ühelt poolt majandusloogika, mis peab olema instrumentaalselt loogiline, kuid müük toimib emotsioonidele tuginevalt (meeldib-ei meeldi). Ka traditsioonilist ratsionaalsust ei saa kõrvale jätta. Veel tänapäevalgi vaadeldakse loodust kultuurilis-ajaloolisest aspektist, kus loodus on seotud kultuuriliste väärtustega, mis tulenevad pärimuslikest traditsioonidest. Näiteks tagasipöördumine traditsiooniliste majandamisviiside juurde (karjatamine jne), mis aitavad kaasa pärandmaastike- ja koosluste säilimisele.

Beck (2007) käsitleb refleksiivset modernsust kui modernsuse järgmist etappi ehk riskiühiskonda. Riskiühiskonna kontseptsioon tõstab esile pöördelise ja süsteemse muutuse kolmes järgnevas aspektis (Beck 2007: 7):

1. Modernse industriaalühiskonna suhe looduslike ja kultuuriliste ressurssidega, millele oli senine süsteem rajatud, kuid mis hajub arenenud modernsuse alguses. (Kui varem vaadati loodust kui ressursi, kultuurivälist, siis arenenud modernsuses on ta kultuuri osa.)
2. Ühiskonna suhe ohtude ja probleemidega, mida ta ise toodab ning mis vastuseks ületavad sotsiaalse kontseptsiooni turvalisuse põhimõtteid. See tähendab, et ohud on võimelised raputama konventsionaalse ühiskonnakorra põhimõtteid, kohe kui inimesed neist teadlikuks muutuvad. See puudutab selliseid ühiskonna komponente nagu äri, seadus, akadeemia, kuid muutub probleemiks eelkõige poliitilises tegevuses ja otsustusprotsessides.
3. Industriaalühiskonna kultuuri kollektiivse ja grupispetsiifilise tähenduse kadumine viib uue definitsioonini, mille peavad looma indiviidid ise. (Näiteks traditsiooniline peremudel, kus sissetuleku tagab mees, muutub, kui arvesse hakatakse võtma ka naise sissetulekut)

Refleksiivsuse all peab Beck silmas enesekriitilisust. Riskiühiskonnas muutuvad valdavaks industriaalühiskonna toodetud ohud, mida ühest hetkest pole enam võimalik ratsionaliseerida. Neid ei ole võimalik kompenseerida ning nende vastu ei ole võimalik end kindlustada. Seetõttu peab ühiskond enda arengut piiritlema ning varasemalt seatud standardid (vastutus, turvalisus, kontroll jne) läbi riskide taasdefineerima (Beck 1996: 29). Modernsed ühiskonnad satuvad seepärast konfrotatsiooni enda mudeliga ning jätkavad Becki hinnagul pigem endistviisi. Sellise olukorra tekkeni on ühiskonna viinud just instrumentaalne ratsionaalsus (Beck 2007: 9), mis põhineb kapitalil, millel pole ühest objektiivset vastet ei inimeste elulistest praktikates ega looduses, kuid mis just suhtelisusele kujundab ümber inimese ja looduse vahekordi.

Ühiskonna arengu refleksiivsus ja kalkuleerimatus levib kõikidesse ühiskonna sektoritesse, lõhkudes regionaalseid, klassilisi, rahvuslikke, poliitilisi ja teaduslikke jurisdiktioone ja piire. Näiteks tuumakatastroofi halvima stsenaariumi puhul ei ole enam süütuid kõrvalseisjaid, vaid probleem hõlmab kõiki ühiskonna valdkondi ja seetõttu on ka kõikidel õigus sel teemal kaasa

rääkida. Seega on riskiühiskond enesekriitiline ühiskond (Beck 1996: 32). Reaalsuses tähendab see, et me oleme teadlikud teistest arvamustest ja riskist eksida. Näiteks kui alternatiivsete energiaallikadena kiidetakse tuuleenergiat või tuumaenergiat, siis alati leiab sellele kriitilise lähenemise ning lõpliku otsuse peab langetama indviid. Sama on näiteks kohvi, veini või šokolaadi tarbimise kohta. Igas kuus ilmub vähemalt kaks uut uuringut, millest esimene räägib selle kasulikkusest ning teine kahjulikkusest. Indiviid peab ise langetama otsuse, kas ja mil määral on see talle kasulik või kahjulik. Sama on ka mõni aeg tagasi aktiivselt avalikkuses üleval olnud e-ainete kasutamisega toiduainetööstuses. Ühest küljest rääkisid eksperdid kui kahjulikud need on ja kui paljud tooted neid sisaldavad. Teisest küljest pidi inimene nõutult seisma leti ees ja valima, kas jääda nälga või „kahjulikke aineid“ edasi tarbida, kuna alternatiivseid valikuid väga palju ei olnud.

Klassikalises industriaalühiskonnas tähendas kollektiivne eluviis kindlat süsteemi (kindel peremudel, kus pere ülalpidajaks oli mees). Kui vana süsteem lõhkuda (näiteks võtta arvesse ka naise sissetulek), tekib eluviis, mis ei ole enam kohustuslik, kuid on samal ajal sisestatud traditsioonilisse mudelisse, mis nüüd baseerub heaoluriigi regulatsioonidel. See eeldab, et inimene loob ise oma sotsiaalse võrgustiku, pühendumused, põhimõtted ja identiteedi. Näiteks taanduvad naturaalmajanduslikud praktikad ning need on asendunud poest ostmisega. Siiski võib viimasel ajal täheldada tagasipöördumist nõ „potipõllunduse“ juurde, ent ka see traditsiooniline tegevus on sisestatud kaasaegsesse mudelisse (näiteks ostetakse valmiskülvatud maitsetaimi, mis ei eelda muud kui vaid piisavat taime kastmist).

Individualiseerimine riskiühiskonnas ei tähenda siiski irdumist, üksindust ja isoleeritust. Individualiseerimine on esmalt industriaalühiskonnas domineerivatest eluviisidest lahti ütlemine (Giddensil (1994) *disembedding*) ning seejärel uute eluviiside loomine (*re-embedding*). Uues normis tuleb indiviididel ise oma elulugu kokku panna. See ei toimu juhuslikult ega vabatahtlikult ega ka läbi keeruliste ajalooliste tingimuste, vaid pigem kõik korraga heaolu riigi üldtingimustes (arenenud industriaalühiskonnas). Taasloomine toimub aga majandusloogika tingimustes, mistõttu on ka indiviidi tõlgendusmehhanismidel üha suurem tarbijalik-instrumentaalse majanduslikult mõtleva inimese mõtteviisi mõju. Ka Beck toob välja, et individualiseerimine ei põhine siiski indiviidi otsustusvabadusel. See on sundus enda uuesti loomiseks erinevatel eluetappidel, samas lähtudes heaoluriigi üldistest tingimustest ja mudelitest. Näiteks lähtudes haridussüsteemist, tööturust, kinnisvaraturust jne. Sama kehtib ka keskkondlike tingimuste kohta. Ka neis tuleb end taas „luua“. Olgu selleks

siis otsustused rohelise tarbimise, energia säästmise, prügi sorteerimise või mahetoidu eelistamise osas. Beck lisab, et individualiseerimisprotsessis mõjutab ühes valdkonnas taas loomine ka teist otsustusvaldkonda. Näiteks tööl käimine eeldab haridust ja mõlemad eeldavad mobiilsust ja valmidust olla mobiilne. Need on tingimused, mis ei sunni muud kui indiviidi planeerima, mõistma, looma ja tegutsema. Või siis ka sinu enda tegevusest tingitud tagajärgede all kannatama.

Individualiseerimine ei ole Becki hinnangul privaatne protsess vaid see mõjutab otseselt ka poliitikat. Indiviid ei ole enam tavaline rollitäitja vaid institutsioonid muutuvad neist sõltuvaks, kuna nende enda programmid ja põhitõed on muutunud järjest ebareaalsemaks. Selle näiteks on kasvõi see, et tuumajaamast tõstatuvaid riske legitimeeritakse sarnaselt sigarettide suitsetamisega. Viimane olevat statistiliselt isegi ohtlikum. Poliitika soikumine aktiveerib sub-poliitikat. Näiteks kodanikualagatusgrupid, kes 80ndatel, kui huviorbiiti kerkisid teravalt globaalsed keskkonnaprobleemid, võtsid poliitiliselt võimu. Samal ajal kui poliitika muutub aga indiviidist sõltuvaks, jääb ta endiselt kindlaks poliitmonopoli põhimõtetele, mistõttu toimub ka siin sarnane taasloomisprotsess, kus uus süsteem luuakse vanadele traditsioonidele. Sub-poliitikate aktiveerumisega tekivad poliitilised konfliktid nüüd varem kaitstud valdkondades nagu erasektoris, äris, teaduses, linnades, igapäevaelus jne. Näiteks keskkonnaaktivistide aktsioonid keemiatehaste vastu. Samas see, kui sügavale protsess läheb, kuhu välja viib ja mida tähendab, on sõltuv endiselt poliitilistest otsustest, mida ei saa lihtsalt niisama vastu võtta vaid see peab olema moodustunud, programmiliselt täidetud ja tegevusvõimalusteks muudetud (keskkonnakaitse peab olema enne seaduseks muudetud, kui seda saab hakata ellu viima). Poliitika määratleb poliitika, muudab selle avatuks ning õigustatuks (Beck 2007: 18). Sub-poliitikate võidukäik on teatud mõttes ka instrumentaalse ratsionaalsuse võit poliitikate kujundamisel. Tänapäevaks on sundus ökoloogiliseks päästmiseks ja maailma uuendamiseks muutunud juba universaalseks, mistõttu on see muutunud ka instrumentaalselt ratsionaalseks. Näiteks saastekvootidega kauplemine võib riigile tuua mitmeid miljoneid kasumit.

Oluline aspekt sub-poliitikate puhul on see, et üleminek ei ole kohene vaid toimub sammhaaval. Seetõttu tekib olukord, kus poliitiline selgus sageli ei kehti. Poliitiline seotus, protest ja loobumine segunevad üheks. See tähendab, et indiviid võib korraga käituda nii vasak- kui parempoolsena, radikaalselt ja konservatiivselt, demokraatlikult ja mittepoliitiliselt. Igaüks on teatud aspektis nii pessimist, passiivne, idealist kui aktivist (Beck 2007: 21). Säärane

vastandlikkus viib selleni, et miskit ei võeta kui asja iseeneses vaid kõike peab uurima, arutama, debateerima, tükki võtma.

1.2 Refleksiivsus kui keskkonnapoliitika sisend

Kiisel (2011) väidab, et keskkonnateadlikkuses saab välja tuua refleksiivuse „laineid“, mille sisemine olemus pole leidnud süstemaatilist uurimist. Mazuri (1998) tehtud analüüs USA ja UK väljaannete meediakajastus globaalsete keskkonnaprobleemide kohta näitab esimest refleksiivsuse „lainet“ 80ndate lõpul, kui avalikkuse huviorbiiti kerkisid osoonikihi kahanemise ja kasvuhooneefekti küsimused. Mõlemad probleemid olid tõstatatud küll juba 70ndatel, kuid aktiveerusid tänu meediakajastusele 80ndate lõpus. Mazur on oma uurimuses lähtunud ühe punktina, et meediakajastuse tõus mõjutab avalikusse huvi ning sunnib valitsused tegutsema. Uurimusest selgub, et meediakajastuse tulemusena tõepoolest vähendati USAs klorofluorosüsinikku sisaldavate spreitoodete tootmist ning globaalsed kliimaprobleemid (kasvuhooneefekt ning biosfääri probleemid) muutusid aktuaalseks mitte ainult USAs ja UKs, vaid kogu maailmas. Selle mõju on tunda tänaseni kui süsinikdioksiidi vähendamine atmosfääris on jätkuvalt globaalse küsimusena üleval. Mazuri (1998) analüüs näitab globaalse refleksiivsuse perioodi ühtimist kohalikuga ning nende ühist kukkumist-vajumist 90ndate aastate algul. See oli ka omavahel seoses. Endised Nõukogude Liidu riigid keskendusid uutele iseseisvumisega tõstatunud probleemidele ning ka lääne meedia keskendus pigem Nõukogude Liidu lagunemisele kui keskkonnaga seotud probleemidele.

Eesti puhul on esimene märkimisväärne refleksiivuse laine seotud 1987. aasta fosforiidisõjaga, mil refleksiivsus ja süsteemi toimimise kriitika oli tugevas vastanduses valitseva jäiga ühiskondliku süsteemiga, mis refleksiivsust ei võimaldanud ka mikrotasandil. Eristumine oli struktuuridele negatiivne nähe, kuigi sotsiaalses plaanis taotlus. Kommunistliku režiimi ajal oli info avalikkuse eest sageli varjatud ja range tsensuuri all, kuid telesaatel Panda õnnestus sellest mingil moel kõrvale hiilida ja teema paisu tagant välja päästa. Fosforiidisõja edukus ei sõltunud ainult keskkonnaprobleemi avalikkusesse jõudmisest vaid seeläbi oli võimalik avaldada protesti ka valitseva võimu vastu. See refleksiivuse periood langes kokku globaalse refleksiivsuse lainega, mille mõjutused ühendati siinse lokaalse debatiga süsteemi üle ja vaibus koos sellega (arutelud globaalsete probleemide ja seoste üle nagu osooniauk, kasvuhoonegaasid).

Soomlaste Lyytimäki & Tapio (2009) uuring kliimamuutuste kajastamise teemal näitab tunnetuslikult teist globaalset keskkondliku refleksiivsuse perioodi aastast 2005, mis on praegu taas „kukkunud“ ja võiks tähistada riskiühiskonna „jõustavat“ faasi. Uuringust selgus, et hüpe saabus kajastuses siis, kui kliimamuutus jõudis nõ tuntavalt enda õuele. Nii nagu Mazur tõi oma uuringus välja 80ndate lõpu ühe olulise tõusu põhjustajana erakordselt sooja ilma, oli ka 2005. aasta kliimakajastuse aktiivsus tingitud ilmafenomenidest. 2006. aasta november oli Soomes väga külm ja lumerohe ning sellele järgnes väga pehme periood. Lõuna-Soomes tuli lumikate maha alles jaanuari keskpaigas. Lumi ja jää on soomlastele kultuuriliselt olulised elemendid ning läbi nende kirjeldatakse sageli kliimaprobleeme. 2008. aasta lõpus kliimakajastus taas kahanes. Osaliselt selgitab seda maailma tabanud majanduslangus, mis kahandas avalikkuse huvi keskkonnateemade vastu. Teisest küljest näitab see taas kliimatemaatika kajastamise tsüklilisust. Nii Mazuri kui soomlaste uuringust selgus, et pikemaajases trendis on kliimateemade kajastamine endiselt üleval ja seda eriti vähem arenenud riikides, ent pärast Kopenhaageni kliimakohtumist (COP15) 2009. aastal on lühiajaline kajastus langustrendis. Tulemused lubavad oletada, et kuna kliimatemaatika on kõrgendatud tähelepanu all, on see imbinud pea kõikidesse avaliku kommunikatsiooni aladele.

Uuringu „Meedia keskkonnaküsimuste kajastajana – trükimeedia uuring 1995, 2000, 2005, 2010 Postimees ja Eesti Päevaleht“ esmane analüüs näitab, et looduse ja keskkonnateemade kajastamine on alates 2005. aastast taas kasvanud. Kui 1995. aastal oli loodus-keskkond artikli põhiteemana vastavalt Postimehes 22% ja Eesti Päevalehes 27%, siis 2005. aastal tõusis see märgatavalt (Postimehes 46% ja Eesti Päevalehes 38%) (Meedia...2011). Keskkonna- ja loodusteemade kajastamine põhiteemana on 2010. aastaks kasvanud Postimehes juba 50% peale. Põhjuseks on olnud reaktsioon reaalsele poliitikale (Euroopa Liit), kusjuures meedia on tunnetuslikult kohati olnud nii poliitikast eespool (kliima- ja energiateemad) kui ka järelveetav (pakendite teemad jms).

Üks asi on keskkonna väärtustamine teemana, teine asi on põhjus või väärtus, mida keskkonnas nähakse. Just see on oluline, et näha refleksiivsuse ja ratsionaalsuse arengut ühiskonnas ning teha järeldusi moderniseerumise kohta. Keskkondlikkust parteide väärtustes 2005. aasta kohalike valimiste eel on põgusalt vaadelnud ka Maie Kiisel oma magistritöös. Toona domineerisid erakondade programmides majanduslik ja kultuurilis-ajalooline

väärtusorientatsioon (Kiisel 2005), mis selles tõlgenduses on omased varajasele industriaalühiskonnale. Orientatsioonide mitmekesisust küll toona esines, kuid see ei seostunud kriitilisusega Becki mõistes - seotust sub-poliitikatega ei olnud, mis annaks nende väidetele tõsiseltvõetavuse konteksti. Ainsa erakonnana esindas 2005. aastal „refleksiivset“ ehk kriitilist lähenemist, mis on omane just hilismodernsele perioodile (looduse väärtuse tunnustamine, kompleksuse teadvustamine, majandusloogika kriitika), Res Publica. Tänapäev on poliitiline olukord väga palju muutunud. Isamaaliit ja Res Publica on ühinenud ning juurde on tekkinud Erakond Eestimaa Rohelised. Lisaks on maailm üle elanud globaalse majanduskriisi, mis eeldatavalt võib muuta ka keskkonnasuhte käsitlemist programmides, kuna fookus läheb pigem majandusliku olukorra taastamisele. Kas see ka reaalselt nii on ning kas ka keskkonda ratsionaliseeritakse läbi majandusliku aspekti, püüab antud töö välja selgitada. Kuigi 2005. aasta kohalikud valimised ning 2011. aasta Riigikogu valimised ei ole otseselt võrreldavad, annavad Kiiseli magistritöös põgusalt vaadeldud väärtused mõningase võrdlusmomendi käesoleva bakalaureusetöö analüüsiga siiski.

1.3 Keskkonnateadvuse paradigmaatiline kujunemine

Traditsiooniline ühiskond tugines religioonile ehk religioossele kommunikatsioonisüsteemile ning loodus polnud eraldiseisvana teadvustatud, see oli osa argipäeva praktikaist. See kadus, kui hakkas tekkima industriaalühiskond, mis defineeris looduse süsteemi eraldiseisva osana, ressursina, omandina.

Kiisel (2011) jagab moderniseerumise etapid lähtuvalt keskkondlikest maailmavaadetest/paradigmadest kolmeks: sotsiaalne ehk antropotsentriline, keskkondlik ja ökoloogiline, mis võivad eksisteerida ka paralleelselt.

Sotsiaalne paradigma on omane varajase industriaalühiskonna maailmavaatele. Loodus on ressurss - kultuuriväline. See teeb keskkonnaprobleemide teadvustamise keeruliseks. Probleeme ei peeta osaks endast vaid need arvatakse välja ja eitatakse seda. Indiviid on selles paradigmas otsese kontaktis loodusega, mistõttu kui probleeme siiski teadvustatakse, nähakse neid kui puhtuse ja korraga vastuolus olevaid. Aktualiseeritud keskkonnaprobleeme tõlgendatakse kui lihtsaid ja mööduvaid ohte (õnnetusi ikka juhtub). Isiklik heaolu tõstetakse probleemidest kõrgemale. Keskkonda pooldav käitumine ei ole selles paradigmas teadlik

praktika. Keskkonnaga seotud käitumine baseerub eelkõige (negatiivsetele) sotsiaalsetele normidele (sa ei tohi...- prügi maha visata, tuld teha jne.) ja kultuuritraditsioonidele.

Keskkondlik paradigma on omane lihtsale modernsusele, arenenud industriaalühiskonnas. Loodust koheldakse endiselt kui ressursi, kuid nüüd on ta ka juba kultuuriteema (oht inimesele). Sageda keskkonnaprobleemidega toime tulemise tõttu nähakse keskkonnateadlikkust kui sotsiaalset normi. See maailmavaade esindab usku teadusesse, tehnoloogiasse ja liberaalsesse majandusse. Keskkondlikku paradigmat esineb ka tänapäeval, kus näiteks energeetika debattides tundub olevat valdav arvamus, et info ja vahendid uute energiaallikate jaoks on olemas ja nüüd tuleks lihtsalt tegutseda. Selles paradigmas jõuavad keskkonnaprobleemid indiviidideni läbi vahendatud keskkonnaalase ekspertinfo. Samas on nii looduse ohustatus kui ka loodusest tulenevad ohud põhjustatud vähesest kooskõlast tehnoloogiaga (näiteks ebapiisav infojaotus) ja liigsest looduslike ressursside ära kasutamisest. Keskkondlik paradigma rõhutab säästliku arengu tähtsust ja positiivseid (näiteks indiviid ei pea loobuma millestki) keskkondlikke praktikaid nagu keskkondlik tarbimine. Käitumine on küll teadlik, kuid piiritletud infrastruktuuri-siseselt.

Ökoloogiline paradigma on omane refleksiivsele modernsusele, riskiühiskonnale. Uusi riske ei ole enam võimalik ratsionaliseerida, kuna näiteks tuuma, keemia, ökoloogilised või geenitehnoloogilised riskid ei ole enam limiteeritud koha ja aja poolest ja nende vastu ei ole võimalik end kindlustada. See viib ka indiviidi pidevasse riskiseisundisse. Inimesest on saanud keskkonnaprobleemi osa. Keskkonnaprobleemide mitmetähenduslik tõlgendamine ohustab liberaalses majanduses keskkondliku paradigma ratsionaalsust ja usaldust. Ökoloogiliselt mõtlejad mõistavad, et keerulistel probleemidel ei ole lineaarseid lahendusi. Keskkondlikku ja ökoloogilist paradigmat on nende mitmetähenduslikkuse tõttu keerulisem teineteisest eristada. Keskkondliku paradigma esindajad õigustavad oma käitumist usuga ekspertsüsteemidesse ja sub-poliitikatesse. Ökoloogilise käitumise esindajad kohandavad oma individualiseeritud riskistrateegia antud tagajärgedega. Üks võimalikke strateegiaid on pöördumine tagasi traditsioonilise elustiili juurde. Samas peavad indiviidid olema pidevalt teadlikud riskisituatsioonist (näiteks milline kala sisaldab vähem dioksiine). Lisaks traditsioonide taasavastamisele võivad indiviidid riske ratsionaliseerida ka läbi tarbimise (sarnaselt keskkondlikule paradigmale, ent ökoloogilises on see kõrgemalt arenenud), apaatia jne. Refleksiivsuse tagajärjel tekivad ka ratsionaalsuskonfliktid, mis tähendab, et instrumentaalne läheb vastuollu väärtus-, emotsionaalse või traditsioonilise ratsionaalsusega (näiteks armastuse kaubastamine valentinipäeva ajal või jõulude kommertsialiseerumine).

Empiirilises osas rakendan paradigmaatilise muutuse analüüsimisel ka väärtusorientatsioonide analüüsi (aspekt, millest lähtuvalt keskkonda või loodust väärtustatakse). Pakun välja liigituse, mis vaatlleb teatud väärtuse omistamise keskkonnale paradigmaatilises muutuses. Eeldus on, et teatud väärtusorientatsioon sai alguse teatud paradigmaatilisest nihkest.

Tabel 1. Väärtusorientatsioonide paradigmaatiline jagunemine

Nii keskkonnaprobleeme eitav (sotsiaalne paradigma), kui ka lineaarne-tehniline lähenemine, mis on valmis sub-poliitikaid arendama (keskkondlik paradigma)	Refleksiivne, kaalutlev, mitmekülgne info, kahtlev, baasilisi küsimusi esitav, väärtusorientatsioonides mitmeplaaneline (ökoloogiline paradigma)
Teaduslik	Ökoloogiline
Bioloogiline	Eetiline
Institutsionaalne-juhtimislik	Esteetiline
Tootmise ja majanduskeskne	Kultuurilis-ajalooline
Tehnoloogiline	Ideoloogiline
Juriidiline	Ühiskondlik
Tarbijalik	Tarbijalik
Sisepoliitiline	Sisepoliitiline
Välispoliitiline	Välispoliitiline

Neid kahte paradigmat eristab refleksiivsus. Esimene paradigma on mehhaaniline, mis eeldab, et probleem on eeskätt tehniline ja sellest saab üle, kui edendada reostustõrjet, teha vastavaid seadusemuudatusi või parandada kaableid. Teine paradigma on pigem teadlik sellest, et olukord on kompleksne ja et probleem peitub meie enda tõlgendusviisides, probleemimääratluses, ühiskonna alustalades, põhiväärtuste muutmises. Erisus jookseb tehnilise ja baasilise vahelt. Mõned orientatsioonid kuuluvad mõlemasse paradigmasse – näiteks tarbijalik ja sise- ning välispoliitiline, sest neid võib kasutada nii mehaaniliselt kui

refleksiivselt. Näiteks keskkonnakaitse segab minu võimalusi tarbida ohustatud liikide nahkadest kasukaid või et ökotoodete kättesaadavus on halb. Neid orientatsioone saab rakendada eri motiivide ette.

1.4 Poliitikate kujunemine Ida-Euroopas

Eestil on üsna pikk ajalugu, mis puudutab loodusega seotud seaduste arendamist ja rakendamist. Kuigi suure osa sellest ajaloost hõlmavad kommunistliku režiimi all veedetud aastad, olid Eesti keskkonnakaitsele sarnased juured arenenud Lääne ühiskonnaga, kus keskkonnakaitse algas konserveerimisest. Näiteks kui USAs loodi Yellowstone'i rahvuspark 1872. aastal, siis Eestis tekkis esimene ametlik kaitseala 1910. aastal, milleks oli lindude varjupaik Vaika saartel Saaremaa ranniku lähedal. Selleni viis aga juba 1852. aastal asutatud Eesti Looduseuurijate Seltsi (ELS) asutamine, mis oli tihedalt seotud Tartu Ülikooliga ja mille abiga viidi läbi suur hulk vajalikke keskkonnavalaseid uuringuid (Caddell 2009: 309). See ei tähendanud otseselt soovi keskkonda kaitsta (tingituna arusaamast, et inimene on ületanud oma tegevuse piirid või et reostuse tajumine oleks olnud teadvustatud). Ennekõike lähtuti kultuurilisest huvist, mis oli põimunud teaduslike vaadetega. Sotsiaalne paradigma eeldab varajase industriaalühiskonna teket, kuid kuna sel perioodil toimus veel taluühiskond ja kogukonnapõhisus, siis saab selle perioodi puhul rääkida siiski vaid areneva sotsiaalse paradigma tunnustest.

Sotsiaalne paradigma hakkas Eestis arenema 19. sajandi lõpul kui hakati arendama raudteevõrgustikku. Lisaks kujunes 19. sajandi lõpuks välja ka moodne kapitalistlik tööstussektor (Narva Kreenholm). Jõudsalt hakati arendama põlevkivitööstust ning 30ndatel rajati esimesed põlevkivielektrijaamad. Loodus oli pelgalt ressurss ning tootmisprotsess oli lineaarne ja selle kahjustest ei räägitud. Keskkondliku paradigma alget võib märgata esimese Eesti lõpul kui alustati süstematiseerimisega. 17. detsembril 1935 jõustus esimene bioloogilisele mitmekesisusele mõeldud seadus (Looduse Konserveerimise Seadus), mille võttis vastu iseseisva Eesti riigi võim (Caddell 2009: 309). Seadus keskendus endiselt peamiselt konserveerimisele, ent selle juurde loodi aasta hiljem Looduse Konserveerimise Register, kuhu olid kantud kaitsealused puud, jõed ja kaitsealad (Caddell 2009: 309). Kuigi süstematiseerimine viitab keskkondlikule paradigmat, ei olnud ka selle seaduse puhul loodus probleem, mistõttu on tegemist siiski jätkuvalt sotsiaalse paradigmat. Siit nähtub looduse ja

keskkonna eristamise fenomen - inimene ühel pool ja loodus teisel pool. Loodusele omistati teatud väärtused, mida peeti vajalikuks säilitada huvitavatena.

Keskkondlik paradigma, mis oli ühiskonnas juba pead tõstmas, lõhuti sotsialistliku irratsionaalsuse ja tugeva sotsiaalse paradigma poolt. See polnud majanduslik surve vaid pigem kommunistliku süsteemi eripära, soov läänega võidu joosta. Samas valmidus enda vigu tunnistada ja nendega tegeleda, mis on omane keskkondlikule paradigmale, polnud Nõukogude poolel võimalik sel määral kui läänes. Plaanimajandus muutis looduse kultuuriväliseks ning ohte avalikkusele ei teadvustatud, mille tõttu puudus ka refleksiivsus.

Samas tekitas Nõukogude Liidu planeerimissüsteem ja suurusehullustus mitmeid keskkonnohte (Waller 2010: 839). Näiteks suur osa põlevkivikaevandusest oli paigutatud Eestisse, mille tõttu ei kannatanud niivõrd keskkond kui populatsioon. Suur osa linnasid rajati ümber ühe tööstuse või firma ning kui Nõukogude Liit lagunes, tekkis suur sotsiaalne ebavõrdsus (Waller 2010: 839). Sarnased ilmingud leidsid aset kogu idablokis. Ka Leedus, kus Visaginase linna asustasid 70ndate lõpus Ignalina tuumajaama töötajad, kes olid saabunud üle Nõukogude Liidu (Rinkevicius 2006: 116). Lisaks planeerimissüsteemist tingitud keskkonnohtudele, piiras refleksiivsust ka külma sõja periood, mil põhirõhk oli võidurelvastumisel.

Veel üks näide tagasminerkust sotsiaalse paradigma juurde, on zapovednikute (kaitsealade) kehtestamine. Need lähtusid endiselt konserveerimisnõuetest ning vastandusid Eestiaegele teadusliku lähenemise püüdele.

Kogu otsustusprotsess käis Nõukogude Liidus avalikkuse kaasamiseta. See ei puudutanud mitte ainult keskkonnoalaseid otsuseid vaid kõiki valdkondi. Informatsioon oli monopoliseeritud ning avalikud dokumendid sageli salastatud. Üheks selliseks näiteks on Leedu Kompleksne Looduskaitse Skeem aastani 2000, mis avaldati 1986. aastal (Rinkevicius 2006: 115). Nõukogude modernsuse omapära oli, et keskkonnaprobleemide põhjustena kirjeldati eelkõige sotsiaalseid, mitte majanduslik-tehnoloogilisi aspekte (omane läänelikult modernsele ühiskonnale) (Kiisel 2011).

Keskkonnaküsimustega tegelemine oli enamasti teisejärguline ning võimaldas pigem seeläbi vastu astuda valitsevale režiimile. Seda on näha nii Eesti kui Leedu puhul, kus tõuke iseseisvumisele andis just keskkonnaprobleem. Eesti puhul oli selleks fosforiidisõda ning Leedus nafta puurimise plaan Kura säärel. Mõlemad on näited, mis viisid nii Eesti kui Leedu murrangulise arenguni ehk ökoloogilise lähenemiseni. Pärilise ökoloogilisest paradigmat veel

rääkida ei saa, kuid selle elemente tuli „fosforiidisõjas“ juurde küll. Kaevandustega kaasnevaid ohte esitati komplekselt (ka. sotsiaalsed ja kultuurilised) (Kiisel 2011). See on ühtlasi periood, kus globaalne keskkonnaküsimus (osoonikiht, kasvuhooneefekt ning bioloogiline mitmekesisus) tõusis paralleelselt teemaks nii läänes kui idas. Eestile tähendas see, et ilma sisulise arenguhüppeta tuli hakata kaasa rääkima selles, millest ülejäänud läänemaailm juba rääkis.

Vahepeal pead tõstnud ökoloogiline mõõde kadus koos iseseisvumisega. Paaril ülemineku aastal kukkus seni teravalt üleval olnud keskkonnatemaatika poliitagendas väga madalale, kuna senistest dissidentidest kõneisikutest said post-kommunistlike valitsuste ministrid. Võimule saades ootasid neid ees pigem majanduslikud küsimused, mis läksid konflikti nende varasemate vaadetega (Waller 2010: 843). Puudus vajadus võõrvõimuga vastandumiseks, mistõttu taandus ka keskkonnaküsimus, mis varem selleks võimaluse oli loonud. Samal ajal arenes keskkonnateadvus aga lääneriikides edasi. Näiteks 1990ndate alguses lisandusid Soome keskkonnaprobleemide hulka bioloogiline mitmekesisus ja looduse säilitamine, millest esimene annab aimu liikumisest ökoloogilisse paradigmasse. Siiski peab tõdema, et 1992. aastal vastu võetud Eesti Põhiseadusest leiab kaks olulist keskkonnaprobleemidega tegelevat artiklit. Artikkel nr. 5 teatab, et Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult ning teine oluline artikkel Põhiseadusest on artikkel nr. 53- igauks on kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hüvitama kahju, mis ta on keskkonnale tekitanud. Hüvitamise korra sätestab seadus.

See näitab, et rõhku pandi juriidilise väärtusorientatsiooni arendamisele, kuid see ei olnud reaalse eluga seotud, seaduseid ei täidetud. Nende täitmist hakkas nõudma alles Euroopa Liit, mis tahtis näha ka reaalseid tulemusi. 90ndate aastate keskpaigast alates ongi Eesti selgelt olnud orienteeritud Euroopa Liidu suunale. Euroopa eeskujul võeti vastu Säästva Arengu Seadus (1995); esimene keskkonnastrateegia (üsna sotsiaalse paradigma-keskne) (1997); esimene jäätmekäitlusseadus (1998), geneetiliselt muundatud organismide seadus (1999) (Kiisel 2011). Euroopa Liitu astumisega sattus Eesti situatsiooni, kus kehtestatud seaduseid tuli ka reaalselt täitma hakata.

Tänapäevaks on Eesti keskkonnapoliitika jõudnud tänu Euroopa Liiduga liitumisele keskkondlikku paradigmasse, ent institutsioonide tasand esindab endiselt sotsiaalset paradigmat (Kiisel 2011).

1.5 Taustsüsteem võimaliku keskkonnapoliitika arenguks

Kuna keskkonnapoliitikat kujundavad erinevad ühiskondlikud protsessid ja tegutsejad, sealhulgas inimesed oma keskkonnapraktikatega, meedia ning sub-poliitikad, saab keskkonna olulisust Eesti ühiskonnas vaadelda ühest aspektist läbi elanike keskkonnatarbijaliku käitumise.

Keskkonnapoliitika muutub oluliseks modernses ühiskonnas, kus eluviis muutub liigselt raiskavaks. “Liitumine Euroopa Liiduga tõi kaasa olulise muutuse eestlaste keskkonnateadvuses, esitades vanade liikmesriikide eeskuju ja mitmete EL-i regulatsioonide kaudu väljakutse keskkonnateadliku tarbimiskäitumise väljaarendamiseks. Eestlastel, kes on end sageli defineerinud kui traditsioonilise loodussuhtega rahvast, tuli kiirelt üle võtta tegevused (jäätmete eraldikogumine, ökoloogiline tarbimine), mida oli senini kogetud üksnes juhuslike välismaareiside näitel” (Keller & Kiisel 2008: 106). 2008. aasta Inimarengu Aruande raportis võrreldud Eurobaromeetri andmetest selgub, et 2004. ja 2007. aastal panustas eestlane isiklikult keskkonnakaitsesse märgatavalt vähem kui teiste Euroopa riikide kodanikud. See aga ei tähenda, et eestlased oma tarbimisjälje poolest veel Lääne-Eurooplastest tagasihoidlikumad oleks. Raportist selgub, et eestlane on valmis keskkonda säästma vaid siis, kui ta ei pea selleks äsja kättevõidetud elustiilist loobuma. Üldjoontes iseloomustabki eestlase keskkonnasäästlikkust tarbimiskeskne lähenemine. Oluliselt vähem ollakse valmis näiteks energiat säästma (34% vs EL27 47%) kui kohalikult kasvatatud tooteid eelistama (47% vs EL27 21%).

Tarbijalikkuse olulisust näitab kasvõi seegi, et keskkonnasäästlikkust defineeriti ka Mina.Maailm.Meedia 2008. aasta uurimistulemustes läbi tarbijalikkuse. 76% pidas kodukeemia ostmisel ja kasutamisel oluliseks keskkonnasäästlikkust, 66% tarbib mahepõllumajanduslikke toidukaupu või ökotooteid, 65 % peab kodutehnika ostmisel ja kasutamisel keskkonnasäästlikkust oluliseks (Kiisel 2008). Kui aga vaadata tarbimist läbi erinevate tüüpide, mida on kirjeldatud samuti uuringus Mina.Maailm.Meedia 2008, siis selgub, et kasvanud on nõ “ükskõiksete” grupp, keda iseloomustab vähene informeeritus, praktiline loodussuhe ja kelle aktiivsus keskkonnakaitsel on madal (2005 47%, 2008 60%). Samal ajal on kasvanud ka “pillajate” grupp, kelle informeeritus on samuti madal, kuid samas on nad vähem ükskõiksed keskkonnasäästlike tarbimiste suhtes, kuid kes end rohenäpuks ei pea ja kelle aktiivsus keskkonnakaitsel on samuti madal (2005 10%, 2008 15%). Kui esimest rühma iseloomustab kõrgem vanus ja madalam haridustase, siis teine grupp kuulub

nooremasse vanuserühma. Sellest nähtub, et tarbijad liiguvad üha enam emotsionaalsele ja instrumentaalsele loogikale (eriti noorem pealekasvav seltskond). Keskkondlikku ja ökoloogilist paradigmat esindavad “säätjate” ja “roheliste tarbijate” grupid on pisut vähenenud (vastavalt esimene 2005 30%, 2008 17% ja teine 2005 13% ja 2008 8%). Neid iseloomustab kõrgem loodussuhte väärtustamine ja suurem refleksiivsus.

Sellest järeldub, et loodussuhe on Eesti ühiskonnas endiselt elujõuline ning vähene informeeritus annab aimu modernse teadlikkuse kasvuruumist. Mõlemad aspektid on olulised jõudmaks modernse ühiskonnani (Kiisel 2011). „Kui 2007. a Eurobaromeetri andmetel seostus eurooplastele (EL27 keskmine) sõnaga „keskkond“ kõige rohkem kõrgelt mediatiseeritud teemad nagu kliimamuutus ja linnade reostatus, siis eestlased eristusid vahetu looduskogemuse assotsiatsiooni poolest – 14% vastanuist seostas keskkonda roheliste ja meeldivate maastikega. Nähtub, et loodussuhe on olulisem uutele liikmesriikidele: Ungaris ja Poolas seostusid kaunid maastikud keskkonnaga 25-26% vastanutest, vanades liikmesriikides nagu Saksamaal, Belgias ja Prantsusmaal kõigest 6% vastanuist. 2002., 2005. ja 2008. aasta Mina.Maailm.Meedia andmete võrdlusest nähtub siiski, et ka Eestis on nii traditsioonilised praktilist laadi toimingud nagu aiatöö kui ka looduses matkamine inimeste hinnangutes harvemaks muutumas, vähenenud on ka loodusmeedia (raamatud, filmid, ajakirjandus) tarbimine“ (Kiisel 2008).

Oluline aspekt keskkonnapoliitikate arengus on ka kodanikuaktiivsus keskkonna kaitsel. Traditsioonilised ja nüüdseks bürokratiseerunud-professionaliseerunud keskkonnaliikumised on segmenteerunud ega pole suutnud taastada endisaegset liikmeskonda (modernne organisatsioon ei kõida individualiste) (Kiisel 2011). Seda näitab ka madal keskkonnakaitse aktiivsus mõlemas (“pillaja” ja “säätja”) kasvanud tarbijagrupis. Vastukaaluks tulevad aga esile hilismodernsed, lühiajalise probleemi lahendamiseks koonduvad kodanikuliikumised (Teeme Ära!), aga ka liikumised, mis püüavad taaselustada traditsioonilise külakogukonna praktikaid (ökoloogiline paradigma) (Kiisel 2011). Siin on märgata erinevust just põlvkondade vahel, kus nooremad on keskkondlikult aktiivsemad ning vanem elanikkond jällegi säästlikum (Kiisel 2008).

Kui tarbimistüüpide võrdlus näitab tarbijalike väärtuste tõusutrendi, siis Riigikontrolli Keskkonnaministeeriumi audititest selgub, et keskkonnapoliitikas valitseb pigem sotsiaalne paradigma ja majanduslik orientatsioon. Kohati jääb audititest mulje, justkui prioriteediks on

jätkuvalt tootlikkus ja majanduslik heaolu ning keskkond on vaid kultuuriväline ressurss (omane varajasele industriaalühiskonnale). Riigikontrolli viimase kolme aasta Keskkonnaministeeriumi auditite põhjal võib välja tuua, et riigil on sageli probleeme tõhusa järlevalvega, mis tagaks keskkonnasäästliku majandamise. Seda nendib Riigikontroll nii Natura 2000 metsa-alade kaitse, saastetasude, ehitusmaavarade kaevandamise, riigimetsa majandamise, põllumajandusreostuse avastamise kui pakendijäätmete kogumise ja taaskasutamise tulemuslikkuse puhul. Lisaks puudub Riigikontrolli hinnangul meil eesmärgistatud kliimapoliitika, hoolimata asjaolust, et Eesti majandus on väga süsinikumahukas (elaniku kohta üks suurimaid saastajaid Euroopas) ja meie ökoloogiline jalajälg on 3,8 korda suurem, kui peetakse säästlikuks ning energiasäästlikkus SKT kohta üks suuremaid Euroopas (www.riigikontroll.ee). Probleemiks on ka Euroopa Liidu poolt kehtestatud nõuete täitmine. Näiteks peab riik Euroopa Liidu nõuetest tulenevalt taaskasutama 70% klaaspakendijäätmetest, kuid riik pole suutnud tagada, et pakendiettevõtjad vastutaksid täies ulatuses nende poolt turule toodud pakendijäätmete taaskasutamise eest. Nii tekib olukord, kus riik ei suuda nõudeid täita, samal ajal kui ettevõtjad väidavad, et nende kohustused on täidetud. Riigikontrolli kriitilisus ja probleemiga tegelemine näitab teatud süsteemi refleksiivsuse teket, olgugi, et poliitikates seda arvesse ei võeta, mis omakorda näitab poliitikate jäikust.

Hilismodernset ühiskonda iseloomustab kõrge refleksiivsus. Eeltoodud näidete põhjal võib järeldada, et Eesti ühiskond selleni veel jõudnud ei ole. Indviide iseloomustab pigem vähene informeeritus ja tarbijalikkuse kasv ning seeläbi ka vähene refleksiivsus, mis omakorda väljendub poliitikates. Riik ei saa hakkama probleemide instrumentaliseerimisega ega ka ole vastuvõtlik probleemide üle arutlemisele, mis tähendaks võimalust väärtusratsionaalsusele. Kodanikuühiskond aga killustub instrumentaliseerumise (eurobürokraatia) tagajärjel ja võime kaasata kodanikke laiemalt seetõttu väheneb, mistõttu väheneb ka võime reflekteerida.

2. Hüpotees ja uurimisküsimused

Käesoleva töö hüpotees on:

Parlamendierakonnad lähtuvad valimisplatvormides eelkõige majanduslikest ja tarbijalikest väärtusorientatsioonidest ning neile on omane vähene refleksiivsus. Sellest järelduvalt domineerib programmides keskkondlik paradigma (lineaarne lähenemine).

Uurimisküsimused:

1. Millistest väärtusorientatsioonidest lähtuvad erakondade keskkonnapoliitilised lubadused?
2. Milline paradigma on keskkonnavalades lubadustes domineeriv?

3. Metoodika

Käesolevas uuringus on vaatluse all 2007. aastal parlamenti pääsenud erakondade valimisplatvormid, mis on alla laetud erakondade kodulehekülgedelt. Valimisse kuuluvad erakondade keskkonnapeatükid. Lisaks on vaatluse all peatükid, kus vaadeldakse inimese suhet keskkonnaga. Seetõttu on analüüsitud ka näiteks energeetikas ning maaelus avaldatud lubadusi. Analüüsi ühikuks on poliitiline lubadus ja sellega kaasnev selgitav lõik või kui esineb väärtusorientatsioonilist eristumist, jagunemist, siis see tükeldab analüüsitava olukorra. Analüüsil on lähtutud tekstis väljendatud eesmärgist. Näiteks kui üldmõtte platvormis leiduva eesmärgi taga on majanduslik, siis on lähtutud ikkagi sellest, mida tekst ütleb. Näiteks lubadus „tarbijate heaoluks teeme....“, siis on see tarbijalik orientatsioon. Kui sellist kaugemat mõtet, milleks seda vaja on, ei väljendata, siis jääb see osa määratlemata. Olukordades, kus ühes lubaduses avaldub mitu orientatsiooni, on need tulemustes kõik eraldi välja toodud. Analüüsitud on ainult keskkonnapoliitilisi lubadusi ning peatükkidele eelnev sissejuhatus on selle üldsõnalisuse ja populismi kalduva iseloomu tõttu välja jäetud.

Oma töös kasutan platvormide analüüsimiseks varasemalt välja töötatud väärtusorientatsioone, mis pärinevad varasemast keskkonnaalasest arvamusuuringust „Massikommunikatsioon ja keskkonnakaitse (sotsioloogiline uuring)“ (Lauristin & Firsov 1987) ning Maie Kiiseli poolt välja toodud keskkondlike paradigmasid, mida olen käsitlenud teoreetilises peatükis. Antud töö kontekstis on väärtusorientatsioone mõistetud kui aspekte, millest lähtuvalt keskkonda või loodust väärtustatakse. Samu väärtusorientatsioone kasutatakse samuti suuremas uurimistöös, mille nimetus on „Meedia keskkonnaküsimuste kajastajana – trükimeedia uuring 1995, 2000, 2005, 2010 Postimees ja Eesti Päevaleht“.

4. Tulemused ja analüüs

Järgenvalt analüüsin erakondade keskkonnaprogrammides avalduvaid lubadusi läbi väärtusorientatsioonide ning sellest lähtuvalt asetan need ka vastavatesse paradigmadesse (keskkondlik või ökoloogiline). Esmalt vaatlen orientatsioonide jagunemist kvantitatiivselt, kuid püüan seda teha kontekstis ja kriitiliselt, sest seda, kui suurt tähendust tuleb omistada ühele või teisele programmilisele eesmärgile, pole võimalik öelda. Väärtusorientatsioonide seisukohast ei ole oluline, kas põhieesmärk tuuakse välja ühe või mitme lausega, kuid see mõjutab kvantitatiivtulemust ja võib viia eksiteele. Kvantitatiivanalüüsile järgneb lubaduste süvaanalüüs, mille näidete puhul olen esile toonud nii probleemsed kui kõige iseloomulikumad olukorrad.

Reformierakond

Reformierakonna keskkonnaprogrammi osa kannab pealkirja „Ilus ja puhas Põhjamaa“, mille esimene pool viitab esteetilisele orientatsioonile („ilus“), kuid teine pool („puhas“) osutab pigem tarbijalikule orientatsioonile. Programmi üldmuljest lähtuvalt kuulub see siiski keskkondliku paradigma alla, kuna lähenemine on inimkeskne (arusaam puhtusest tekkis vastandina resotusele, mille teadvustamine ja jaatamine toimus keskkondlikus paradigmas. Programm koosneb kuuest lubadusest: 1. Puhta elukeskkonna kindlustamine igale Eesti elanikule (**tarbijalik**), 2. Täisväärtuslikuks eluks vajaliku loodusliku mitmekesisuse säilitamine (**tarbijalik**), 3. Eesti maavarade kui rahvusliku rikkuse heaperemehelik majandamine (**majanduslik**), 4. Loodusvarade keskkonnasäästlik kasutamine (**tehnoloogiline**), 5. Puhta ja turvalise Läänemere eest võitlemine (**tarbijalik**) ning 6. Keskkonnateadlikkuse kasvatamine (**ühiskondlik**). Iga lubaduse all on ära toodud meetmed, kuidas seda plaanitakse saavutada, mistõttu ei ole võimalik pelgalt üldlubaduse põhjal peamist väärtust määratleda. Näiteks kui programmi üldpealkirjas on sõna „ilus“, mis viitab esteetilisele orientatsioonile, ilmneb meetmetest, et seda plaanitakse teha lähtudes eelkõige majanduslikust orientatsioonist ning esteetiline ei avaldu üheski alapunktis. Seetõttu on ühe lubaduse meetmete puhul võimalik eristada mitut orientatsiooni. Lisaks vaadeldakse keskkonna ja inimese suhet programmi majanduse (Põhjamaade parim majanduskeskkond), põllumajanduse (Eesti idüll), õiguskorra (Minu Eesti on minu kindlus) ning energeetika (Energiajulgeolek) peatükkide mõnede lubaduste juures. Keskkonnaprogrammi osas saab eristada 10 orientatsiooni 15st. Lisaks esteetilisele ei avaldu keskkonnaprogrammis ideoloogiline, juriidiline ning sise- ja välispoliitiline väärtus. Küll on välispoliitiline

orientatsioon olemas energiajulgeoleku ja õiguskorra peatükkide all, kus see avaldub eelkõige läbi rahvusvahelise koostöö.

Keskkonnaprogrammi esimene punkt lähtub eelkõige tarbijalikust orientatsioonist, mida plaanitakse saavutada läbi majandusliku väärtuse.

„Puhas õhk ja joogivesi, korralik kanalisatsioon ning prügivaba ümbrus on elukvaliteedi näitajad, mille Eesti riik peab tagama igale oma elanikule. Kõik ühisveevärki tarbivad Eesti elanikud saavad puhta joogivee hiljemalt aastaks 2013, jätkame reoveepuhastite uuendamist. Seame eesmärgiks puhtad metsaalused, üldise jäätmetekke vähendamise ning jäätmete taaskasutamise suurendamise, muuhulgas energiatootmiseks. Arendame jäätmete taaskasutussüsteeme, et need oleksid tarbijale võimalikult mugavad. Toetame kohalikke omavalitsusi jäätmekogumispunktide rajamisel. Õhusaaste ja mürakoormuse vähendamiseks linnades kindlustame küllaldase haljastuse säilimise. Eesti suurima keskkonnaprobleemi – õhusaaste – leevendamiseks siirdume järk-järgult väiksema süsinikukoormusega majandusmudelile.“ (Reformierakond)

Keerulisemaks läheb teise punkti (Täisväärtuslikuks eluks vajaliku loodusliku mitmekesisuse säilitamine) analüüsimine. Kui põhiidee on pigem tarbijalik (eesmärgiks on täisväärtuslik elu), siis meetmed, kuidas seda plaanitakse saavutada, on nii ökoloogilised, eetilised, teaduslikud kui ajaloolised.

*„Keskkonnahoid on moraalne printsiip, mis ei taandu vaid inimese heaolu ning loodusvarade küsimusele (**eetiline**). Inimkond vastutab kogu looduse, sealhulgas ka teiste liikide eluõiguse tagamise eest (**ökoloogiline**). Looduse mitmekesisus on inimkonna pikemaks, õnnelikumaks eluks ja edasikestmiseks hädavajalik, muutused ökosüsteemide toimimises võivad kaasa tuua kriitilisi tagajärgi (**bioloogiline**). Looduskaitsemeetmete rakendamisel peame oluliseks ökosüsteemide sidusust ning keskkonnakasutuse eesmärgipärast ja mõistlikku piiramist. Kaitsealade puhul peame tähtsaks kaitsekavade tegelikku rakendamist, mitte nende formaalset laiendamist uutele aladele (**ökoloogiline-juhtimislik**). /---/ Loodusväärtuste seire peab olema arusaadav ja tagama ka seni väheuuritud liikide ja koosluste mõistmise (**teaduslik**). Toetame eraomanikke, kes oma maal loodust kaitsevad ja aitavad traditsiooniliste majandamisviisidega kaasa pärandmaastike ja -koosluste säilimisele (**ajalooline**). Tagame traditsiooniliste kalajõgede elujõulisuse ja hea seisundi, kalad peavad pääsema läbi ka Sindi (Pärnu jõgi), Vanaveski (Vasalemma jõgi), Kunda (Kunda jõgi), Kotka*

ja Nõmmeveski (Valgejõgi), Joaveski ja Loobu (Loobu jõgi) jt paisudest.) (ökoloogiline).“
(Reformierakond)

Erakonna platvormi kolmandas punktis (Eesti maavarade kui rahvusliku rikkuse heaperemehelik majandamine) tuleb lisaks majanduslikule väärtusele juurde ka tehnoloogiline ja ühiskondlik orientatsioon (kokkulepe kohaliku kogukonnaga).

„/---/ Lisaks põlevkivivarudele ja ehitusmaavaradele peab riik pöörama tähelepanu ka seni kasutusesta maavarade uurimisele ning toetama uute tehnoloogiate kasutuselevõttu. Uute kaevanduste avamine toimub kokkuleppe kohaliku kogukonnaga.“ (Reformierakond)

Programmi viies punkt (Puhta ja turvalise Läänemere eest võitlemine) viitab küll tarbijalikule väärtusele, kuid meetmetest avaldub, et võitlemine käib pigem ühtse süsteemi ning kaitsealade määratlemise ja hindamise eest, mis on institutsionaalne-juhtimislik väärtus.

„Seame eesmärgiks saavutada Läänemerele aastaks 2020 Euroopa Liidu kriteeriumidele vastav hea seisund. Selleks rakendame tegevuskava, mis arvestab siseveekogusid ja merd tervikliku ökosüsteemina, hajutab tihedast tankeriliiklusest tulenevaid keskkonnariske ning suurendab reostustõrjevõimekust. /---/ Osaleme aktiivselt rahvusvahelises Läänemere kaitse ja kasutamise alases koostöös ning võitleme Läänemere-äärsete riikide ühtse keskkonnaseiresüsteemi loomise eest. Viime läbi uuringud merekaitsealade kiiremaks määratlemiseks ja Läänemere seisundi täpseks hindamiseks.“ (Reformierakond)

Ainsa erakonnana käib Reformierakonna keskkonnaprogrammist läbi keskkonnateadlikkuse kasvatamine, mis viitab ühiskondlikule (igapäevasele viitab eri gruppide vahelisele konfliktile) ja tehnoloogilisele (teadlikkuse tõstmine kui tehnoloogiline vahend) orientatsioonile.

„Vähene teadlikkus keskkonnast ja ökosüsteemide toimimisest on peamine keskkonnakahjude põhjustaja. Toetame keskkonnahariduse edendamist. Selleks tagame keskkonnahariduse andmiseks pädevate õpetajate juurdekasvu ja toetame loodusõppeprogrammide arendamist. /---/ Parim viis looduse toimimise tutvustamiseks on igapäevase kaudu võimalus kõigil looduses liikuda. Säilitame juurdepääsu merele ja veekogudele ning riigimetsa koos metsa traditsiooniliste andide (puhas õhk, seened, marjad) kasutamise võimalusega. Keskkonnateadlikkuse suurendamiseks tagame kõigile e-juurdepääsu riigi valduses olevatele keskkonnaandmetele.“ (Reformierakond)

Ühe olulise teemana käib Reformierakonna programmist läbi taastuvate energiaallikate kasutuselevõtt, mille eeliseks tuuakse väiksemat keskkonnamõju (tehnoogiline orientatsioon). Samas nähtub lubadustest, et selle põhieesmärk on siiski tarbijalik kasu.

„Energia ja soojuse tootmisel eelistame väiksema keskkonnamõjuga taastuvaid (kodumaiseid) energiaallikaid. /--/ Kodumaiste taastuvate energiaallikate kasutamine loob uusi töökohti metsanduses ning surub alla soojuse hinda tarbijatele. /---/ Kodumaiste väiksema keskkonnamõjuga energiaallikate eelistamine majanduse konkurentsivõimet kahjustamata.“ (Reformierakond)

Paradigmaatiliselt on Reformierakonna platvormis avalduvad keskkonnaalased väärtusorientatsioonid peamiselt lineaarsed. Kriitilist lähenemist näitavad ökoloogiline, eetiline, kultuurilis-ajalooline ja ühiskondlik, kuid need ei avaldu lubadustes kordagi eraldi vaid koos lineaarsete orientatsioonidega.

*„Eesti maavaravarude kasutuselevõtu ettevalmistamisel ja korraldamisel peab riigil olema juhtiv roll. Ressursi- ja keskkonnakasutuse tasude määrad peavad olema pikaajaliselt ette teada (**majanduslik, lineaarne**). Lisaks põlevkivivarudele ja ehitusmaavaradele peab riik pöörama tähelepanu ka seni kasutuseta maavarade uurimisele ning toetama uute tehnoloogiate kasutuselevõttu (**tehnoogiline, lineaarne**). Uute kaevanduste avamine toimub kokkuleppel kohaliku kogukonnaga (**ühiskondlik, refleksiivne**).“* (Reformierakond)

Lisaks vaatlesin eraldi tarbijalikke ning välispoliitilisi orientatsioone paradigmaatiliselt, kuna need võivad sõltuvalt iseloomust olla lineaarsed (keskkondlik) või refleksiivsed (ökoloogiline). Tarbijalikku orientatsiooni avaldus 5 juhul ning need kõik liigitusid lineaarsete alla, kuna eesmärgiks oli majanduslik kasu või tarbijate mugavus.

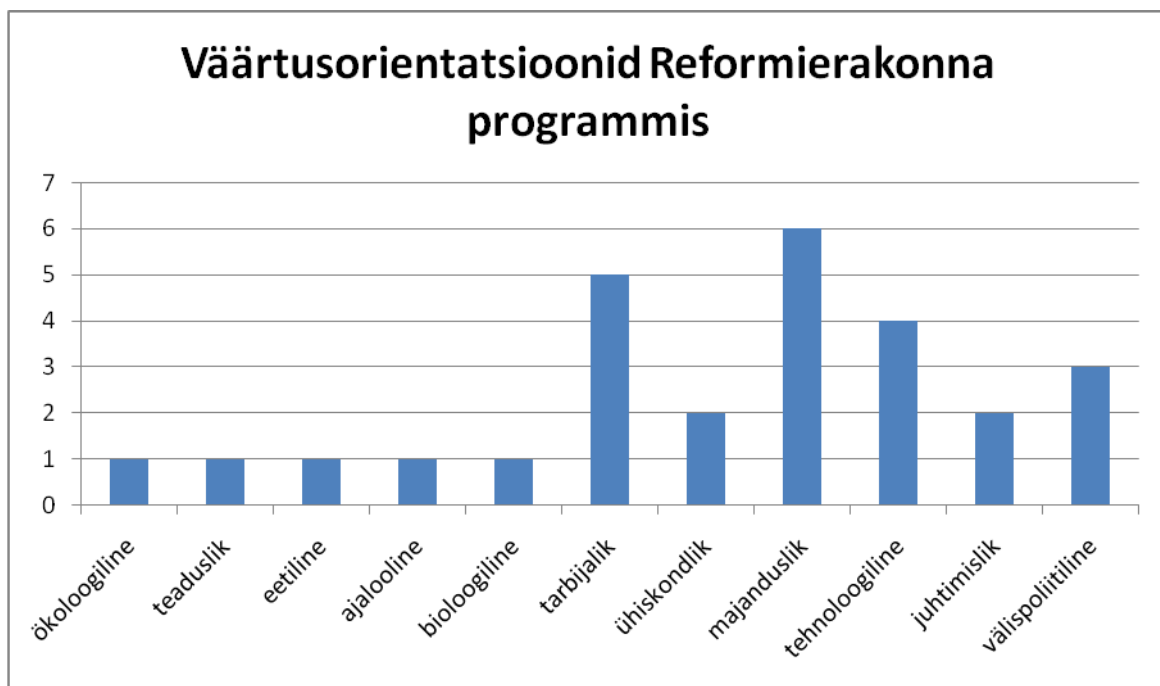
„/--/ Kodumaiste taastuvate energiaallikate kasutamine loob uusi töökohti metsanduses ning surub alla soojuse hinda tarbijatele. /--/ Puhas õhk ja joogivesi, korralik kanalisatsioon ning prügivaba ümbrus on elukvaliteedi näitajad, mille Eesti riik peab tagama igale oma elanikule. /--/ Energia säästmine ja tõhusam kasutamine on olulised vahendid energiapuudusele saavutamisel odavaima võimaliku hinnaga. Tuleb jätkata energiasäästuprogramme (sealhulgas võimalusel rakendades neid ka väikeelamutele), mille tulemusel Eesti inimesed ja ettevõtted saavad oluliselt vähendada oma kütte- ja elektriarveid ning elada keskkonnasõbralikumal elul.“ (Reformierakond)

Välispoliitiline orientatsioon avaldus kolmel juhul ning samuti eeskätt lineaarsena, kuna instrumentaalsus domineerib teiste väärtuste üle.

„Julgeoleku tagamiseks vajalike energiatootmisvõimsuste rajamine odavaima võimaliku hinnaga tarbijale ja keskkonnale. /--/ Samuti arendame koostööd võimalike merereostuse ja suurõnnetuste ühiseks likvideerimiseks Läänemeres ning ühiseks terrorismivastaseks tegevuseks. /--/ Rahvuslik tuumaprogramm Eesti Tuumajaama rajamiseks on Eesti energiasõltumatuse tagamisel võtmetähtsusega.“ (Reformierakond)

Kokkuvõtvalt saab Reformierakonna programmi kohta öelda, et läbiv on majanduslik orientatsioon, millele järgneb tarbijalik ja seejärel tehnoloogiline. Paradigmaatiliselt on programm lineaarne. Refleksiivsust väljendavaid orientatsioone esineb, kuid need on koos lineaarsete orientatsioonidega. Kordagi ei esinenud programmis esteetiline, ideoloogiline, juriidiline ja sisepoliitiline orientatsioon.

Tabel 2. Väärtusorientatsioonid Reformierakonna programmis



Erakond Eestimaa Rohelised

Erakond Eestima Rohelised (EER) programm keskendub arusaadavalt läbivalt keskkonnatemaatikale. Nii ei ole see vaid keskkonnaprogrammi osa vaid suhe keskkonnaga

avaldub ka majandus, maaelu- ja põllumajandus, sisejulgeoleku, kaitse- ja julgeoleku ning välispoliitika programmides. Seega on EERI programm üldiselt refleksiivne, ökoloogiline, kuna põimib omavahel erinevaid elemente, on komplekssest teadlik. EERI keskkonnaprogramm koosneb 9 punktist ning selles on tugevalt esikohal juhtimislik orientatsioon. 15st orientatsioonist saab EERI keskkonnaprogrammis eristada vaid nelja (eetiline, ühiskondlik, juhtimislik ning juriidiline).

Juhtimislik orientatsioon avaldub programmis eelkõige keskkonnasäästu planeerimises, efektiivsuse suurendamises, probleemide teadvustamises jne. Selle kõrge esinemise põhjuseks võib pidada sub-poliitikateks valmisolekut.

„On aeg tagada riiklikul tasemel looduskaitsekompetentsi säilimine ja areng Eestis. /--/ Metsade kasutus peab olema planeeritud arvestades erinevate metsatüüpidega ja vanade metsade säilimise vajadusega, mille pidev olemasolu on oluline kõige enam ohustatud metsade elurikkuse säilimiseks. /--/ Metsaelustiku kaitseks parandatakse kaitsealade võrgustiku esinduslikkust ja sidusust ning tagatakse vääriselupaikade säilimine. /--/ On aeg panustada riigi reostustõrje ja keskkonnakahjude peatamise ja ennetamise võimekusse, luues õlifondi, kuhu koguneks vahendid reostusohu ja keskkonnakahjude potentsiaalsetelt tekitajatelt. /--/ Soovime, et Eesti oleks teenäitajaks kliima- ja keskkonnanahkade tegevustes.“ (EER)

Teisel kohal on EERI keskkonnaprogrammis ühiskondlik orientatsioon. Nii keskendub EERI programm näiteks koostööle keskkonnavaldkonna kodanikeühendustega ning keskkonna- ja loodusressursside lubade menetlusprotsessi kohaliku elanikkonna kaasamisega.

„On aeg senisest enam otsida ja teha koostööd keskkonnavaldkonna kodanikeühendustega. /--/ On aeg arvestada kohaliku elanikkonna huve ja vajadusi loodusvarade kasutuselevõtul.“ (EER)

Kui keskkonnaprogrammis on suurem rõhk juhtimislikul ja ühiskondlikul orientatsioonil, siis teiste programmide keskkonnaga seotud lubadusi uurides tõusevad esile ka tarbijalik ja majanduslik.

„On aeg toetada aruka elektrivõrgu loomist, et tarbija saaks valida endale sobilikuma tarbimispaketi ning vajadusel muutuda ka tarbijast näiteks energiamüüjaks, kui tema koduvõrguga on seotud sinna laadimiseks ühendatud elektrisõiduk. /--/ Kodu ei ehitata ju

selleks, et see tulu toodaks, vaid selleks, et see oleks kestev, mugav ja tervislik. /--/ Tasuta ühistransport oleks ilmselt kuluefektiivsem ja eesmärgipärasem: paneks inimesi autosid koju jätma ja seeläbi linna elukeskkonda puhtamaks ja ohutumaks tegema. “ (EER)

EERi keskkonnaprogrammis tehnoloogiline orientatsioon ei ilmnenu, seevastu erakonna majandusprogrammis tõuseb see esile.

„On aeg toetada elektrisõidukite soetamist ning rajada nende laadimiseks vajalik infrastruktuur. Elektrisõidukid on parim lahendus muutliku loomuga taastuenergia talletamiseks ja meie kütusesõltuvuse vähendamiseks. /--/ On aeg jätkata jõulist ja kasvavat toetust energiasäästlikule ehitamisele ja renoveerimisele. /--/ ..sporditaristu rajamise riikliku toetamise eeltingimuseks on kaasaegsed ja energiaefektiivsed ning looduskeskkonda mitte reostatavad projektid. /--/ On aeg toota osa elektrist ja soojusest kohapeal, päikesest ja tuulest ning teistest taastuenergia allikatest. “ (EER)

Paradigmaatilisel on EERi programmis kõige suurem osa refleksiivsusel. Domineerib siiski lineaarne, mille suurus on tingitud juhtimisliku orientatsiooni suure osakaaluga. Siiski ei ole ka refleksiivsed orientatsioonid alati teiste orientatsioonidega koos, vaid leidub lubadusi, mis ainult sellest orientatsioonist lähtuvad.

*„On aeg lähtuda keskkonnahoiu ja -kaitse puhul ka inimese, kui ühe liigi elukeskkonna kaitsest, väärtustades lisaks looduslikule ka sotsiaalset ja vaimset keskkonda. See puudutab muuhulgas ka inimeste tegevusest mõjutatud poollooduslikke piirkondi ning inimese loodud tehiskeskkondi, näiteks hiied, miljööväärtuslikud alad jms (**eetiline, refleksiivne**). /--/ On aeg arvestada kohaliku elanikkonna huve ja vajadusi loodusvarade kasutuselevõtul. Keskkonna- ja loodusressursside lubade menetlusprotsessi kaasame asjasse puutuva kohaliku elanikkonna, otsustusprotsessi tuleb kaasata kõik osapooled, keda see puudutab. Loodusressursi kasutaja peab kompenseerima oma tegevusest tekkiva kahju loodusele ja elanikkonnale (**ühiskondlik, refleksiivne**). “ (EER)*

Ka EERi tarbijalike ja välispoliitiliste orientatsioonide osa on võrreldes teiste erakondadega kõige refleksiivsem. Kokku avaldus tarbijalik orientatsioon kolmel korral ning kahel juhul kuulusid need refleksiivse paradigma alla. Teemaks ei olnud mitte majanduslik kasu vaid näitega, kus erinevad väärtused on omavahel põimunud. Mõlemad pärinesid sotsiaalpoliitika programmist.

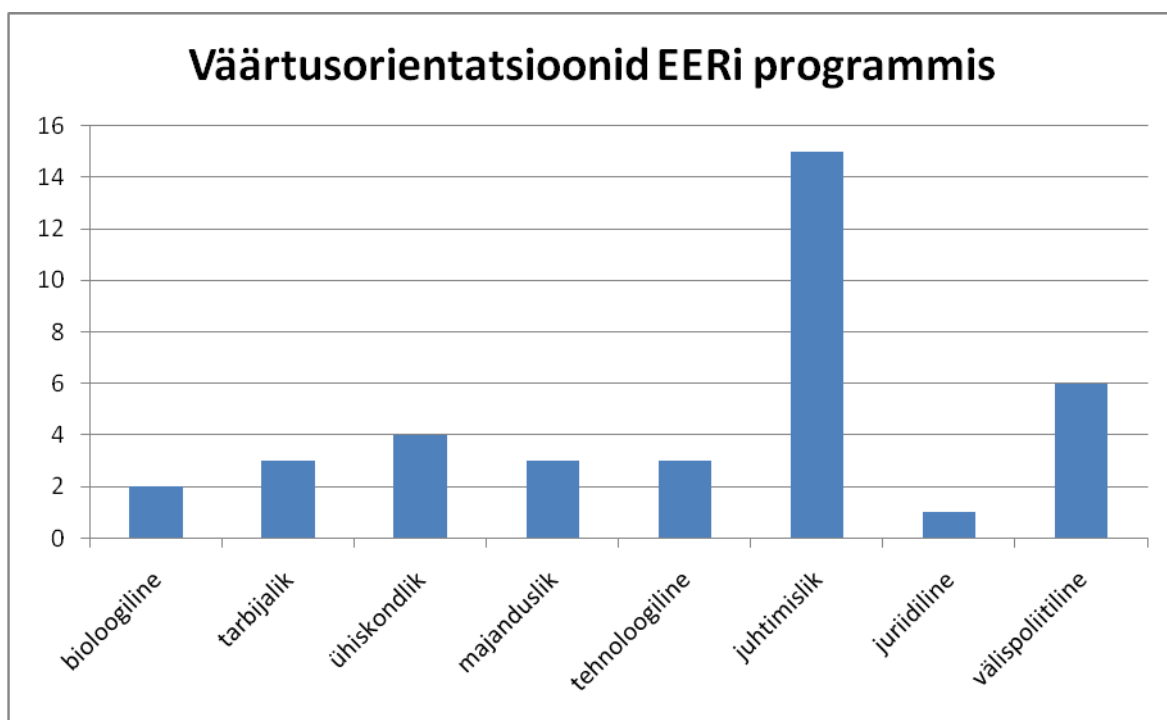
„On aeg ohutuks roheliseks liiklemiseks. Et lastel oleks, kus mängida ning täiskasvanud saaksid jalgsi, jalgratta ning ühistranspordiga liikuda hästi ja ohutult, teeme kõigi projektide ja planeeringute puhul kohustuslikuks tervise- ja turvalisusauditi. Me seame eesmärgiks olukorra, kus inimestel oleks võimalik kodu lähedal tegeleda endale meelepärase sportliku tegevusega. /--/ On aeg toetada kehakultuuri ja sporti, mille eesmärgiks on rahva tervise säilitamine ja parandamine ning vaba aja veetmise võimaluste sisukamaks muutmine.“ (EER)

Ka välispoliitilise orientatsiooni osakaal on EERi programmis kõige suurem (6 korda) ning ka siin eristub EER teistest refleksiivse lähenemise poolest. 6st avaldunud juhust olid 2 refleksiivsed. Enam ei kasutata rahvusvahelist koostööd omakasu eesmärgil vaid lubatakse panustada ka ise probleemide lahendamisse.

„On aeg senisest aktiivsemalt otsida ja leida ühishuve ning koostöövõimalusi Põhjala riikidega, sealhulgas eriti energiajulgeoleku ja keskkonnakaitse valdkonnas. /--/ On aeg jagada vastutust maailma keskkonnaprobleemide lahendamisel. Arenenud Euroopa riigina peab Eesti andma oma väärilise panuse vaesuse ja keskkonnaprobleemide vähendamisele maailma eri piirkondades. Arengukoostöös keskendub Eesti iseseisva võrgustiku arendamise kõrval suuremale arengu- ja humanitaarabi alasele panustamisele läbi ÜRO struktuuri ja tugevate rahvusvaheliste kodanikuühenduste ning koordineeritult OECD arenguabi komiteega.“ (EER)

EERi keskkonnaprogramm ei ole nii mahukas kui näiteks Sotsiaaldemokraatliku Erakonna oma, kuid see on mõisteta kuna EERi vaated on läbivalt keskkonnakaitsest lähtuvad, mistõttu avaldub see ka pea kõikides teistes erakonna platvormipunktides. Domineeriv on juhtimislik orientatsioon, millele järgnevad ühiskondlik ning seejärel võrdselt tarbijalik, majanduslik ja tehnoloogiline. Paradigmaatilisel on EERi programm küll lineaarne, ent refleksiivsetel orientatsioonidel on kõige suurem osakaal võrreldes teiste erakondade programmidega.

Tabel 3. Väärtusorientatsioonid Eestima Erakond Rohelised programmis



Sotsiaaldemokraatlik erakond (SDE)

SDE keskkonnaprogramm on kõikidest erakondadest kõige mahukam. See koosneb kokku 29-st punktist, mis on jagunenud alateemadesse. Nendeks on keskkonna- ja looduskaitse, säästlik ehitus, jäätmemajandus, keskkonnaohutus Läänemeres, metsandus ja jahindus. Lisaks keskkonnaprogrammile leidsin keskkonnasuhet käitlevaid punkte veel maaelu- ja põllumajanduse, energeetika ning välispoliitika programmidest, mis näitab sarnaselt erakonnaga Eestimaa Rohelised suuremat refleksiivsust keskkonnatemaatikale lähenemisel. Keskkond ei ole vaid ühe programmi osa (modernne) vaid on seotud ka teiste programmide punktidega.

Veel üks seos, mis ilmneb Roheliste erakonnaga, on juhtimisliku orientatsiooni ülekaal. See on läbiv kõikide keskkonnaprogrammi lubaduste juures. Lisaks kerkib see esile ka energeetika programmi lubaduste juures.

„Töötame välja toetuste süsteemi passiivmajade ja madala energiatarbega majade projekteerimiseks ja ehitusjärelvalveks. /--/ Toetame olmejäätmete tekkekohal liigitikogumise arendamist ja viime taaskasutuse osakaalu 70%ni jäätmetest. /--/ Loomme tõrjefondi

keskkonnareostuse tõrjumise võimekuse suurendamiseks. /--/ Taotleme operatiivse ilma-mere-mudeli rahastamist ning rakendamist süüdlaste tabamiseks ning tõrje- ja päästetööde juhtimiseks.“ (SDE)

Teisel kohal on SDE programmis majanduslik orientatsioon, mis erinevalt EERist ei tule esile mitte energeetika programmis vaid maaelu ja põllumajanduse programmi keskkonda puudutavate lubaduste all.

„Loomeseadusandlikud võimalused Natura aladel säästliku majandustegevuse elavdamiseks. /--/ Kaardistame Eesti bioenergia ressursid nende efektiivsema kasutamise huvides ja eesmärgiga võtta seni kasutamata põllumaad uuesti käibes. /--/ Väärtustame keskkonnasõbralikke majandamisviise ja suurendame tõukefondide meetmete abil mahetootjate motivatsiooni toota turule rohkem kaubatoodangut.“ (SDE)

Vaadates SDE platvormis ka teistes programmides (energeetika, maaelu ja põllumajandus ning välispoliitika) keskkonda käitlevaid lubadusi, siis tuleb esile veel üks sarnasus refleksiivsust näidanud EERi programmiga - kõrge ühiskondliku orientatsiooni osakaal.

„Taastuvenergia arendusest peavad saama kasu kohalikud elanikud, kelle maale arendus rajatakse või keda arenduse negatiivne keskkonnamõju otseselt riivab. /--/ Toetame ühiskondlikke liikumisi, mille eesmärgiks on kaasata võimalikult palju inimesi loodust hoidma. Kaasame kaitsealadel elavad inimesed loodushoiualasesse tegevusse ja rakendame nende teadmised, kogemused ja oskused rahvuslike loodusväärtuste hoidmisel. /--/ Toetame ühistegevuse arendamist, et suurendada erametsaomanike konkurentsivõimet.“ (SDE)

Kui SDE programmi üldmulje oli refleksiivne, siis orientatsioonide võrdlus näitab, et domineerib siiski lineaarne lähenemine. Samas on refleksiivsete orientatsioonide osakaal suurem, kui teiste erakondade oma (va EER). Sarnaselt EERi programmiga leiab ka SDE programmist refleksiivseid orientatsioonie, mis ei esine koos lineaarsete orientatsioonidega.

„Peame oluliseks Euroopa maaelu tõukefondi kaasabil traditsiooniliste põllumajandusmaastike (pärandkooslused, puisniidud, kiviaiad) säilitamist ja taastamist (kultuurilis-ajalooline, refleksiivne). /--/ Toetame ühiskondlikke liikumisi, mille eesmärgiks on kaasata võimalikult palju inimesi loodust hoidma. Kaasame kaitsealadel elavad inimesed loodushoiualasesse tegevusse ja rakendame nende teadmised, kogemused ja oskused

rahvuslike loodusväärtuste hoidmisel. Toetame looduskaitse usaldusmeeste võrgustiku loomist (ühiskondlik, refleksiivne).“ (SDE)

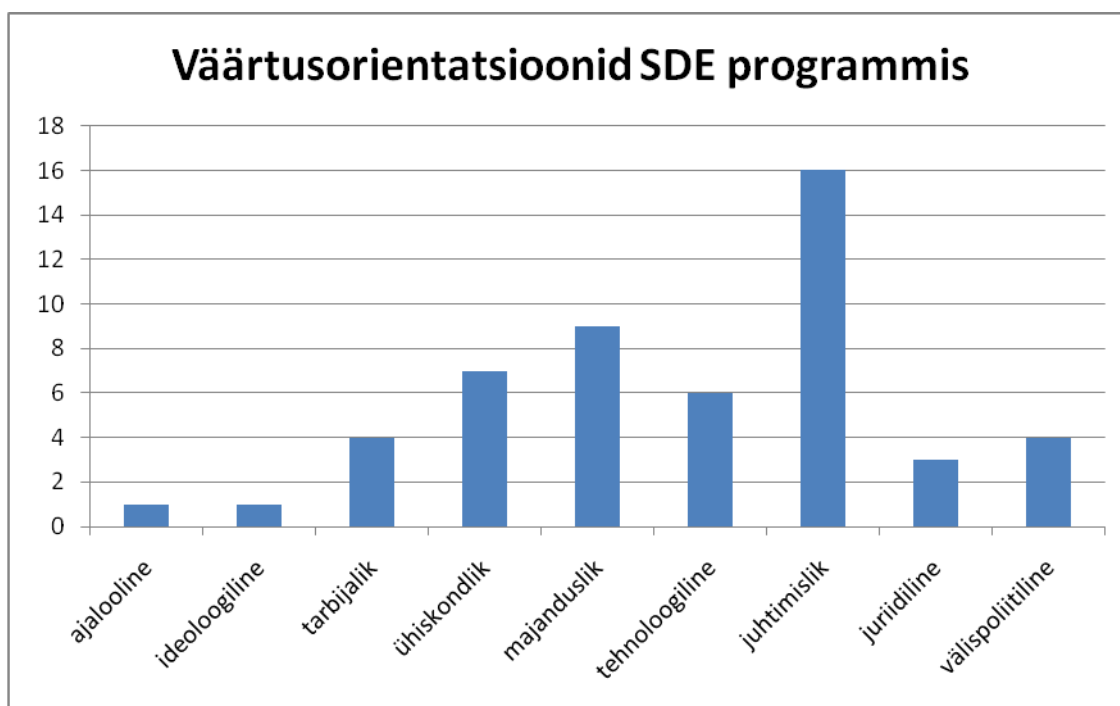
Tarbijalike ja välispoliitiliste orientatsioonide vaatlus näitab aga, et lähenemine neile orientatsioonidele on eelkõige lineaarne.

„Väga madala energiatarbega elamud ja passiivmajad võimaldavad inimestele taskukohasemat elu ja tõstavad elatustaset. /--/ Loomes tulumaksusoodustuse (üks tulumaksuvaba miinimum) passiivmajade ja madala energiatarbega majade või korterite omanikele kümne aasta jooksul peale eluhoone valmimist. /--/ Katame Eesti jäätmejaamade võrgustikuga, et pakkuda jäätmejaama teenust ka maapiirkondades. Loomes praegusele 70le lisaks 50 uut jäätmejaama.“ (SDE)

„Süvendame rahvusvahelist keskkonnaalast koostööd kõigi Läänemere riikidega, et luua kogu Läänemerd kattev kontrollisüsteem, mille kaudu oleks võimalik kontrollida laevadel olevate jäätmete olemasolu ja reguleerida nende üleandmist sadamates. /--/ Toetame tõrjearustuse kohustusliku miinimumi kehtestamist kõigile Läänemere riikidele koos kokkuleppesega tõrjevahendite otstarbekaks paigutamiseks kõigisse olulisematesse sadamatesse. /--/ Taotleme rahvusvahelist kokkulepet naftalootsi teenistuse sisseviimiseks Läänemeres. /--/ Arendame tihedat koostööd Läänemere riikidega regionaalselt olulistest valdkondades (keskkond, energeetika ja infrastruktuurid, transport, julgeolek jms). Taotleme Eesti kui Balti regiooni arenguveduri positsiooni kindlustamist.“ (SDE)

Kokkuvõtvalt on SDE keskkonnaprogramm üks mahukamaid võrreldes teiste erakondadega. Lisades juurde asjaolu, et keskkonda puudutavaid lubadusi leiab ka teistest programmi osades, võib öelda, et SDE programm on üsna refleksiivne ning kõrvutades seda EERI programmiga (samuti üldmulje refleksiivne) võib märkida, et teistest orientatsioonidest kerkivad kõrgemalt esile just juhtimislik ja ühiskondlik orientatsioon. See näitab programmi sisulisust, valmisolekut sub-poliitikate genereerimiseks. Samas domineerivad programmis lineaarsed orientatsioonid, kuigi refleksiivsete osakaal on suurem kui näiteks Reformierakonna platvormis.

Tabel 4. Väärtusorientatsioonid Sotsiaaldemokraatliku erakonna programmis



Keskerakond

Keskerakonna platvormis avaldub keskkonnasuhe vaid keskkonnaprogrammis ühe väikese erandina. Majandusprogrammist käib läbi tuumajaama ehitamine, mida erakond pooldab ja mis kvalifitseerub tehnoloogilise orientatsiooni alla. Seega on Keskerakonna programm näide vähese refleksiivsusega lineaarsest lähenemisest, kus keskkond on vaid üks kitsas osa kogu platvormist. Keskkonnaprogramm koosneb 11 punktist ning kannab pealkirja „Meie koduks olgu puhas keskkond“, mis viitab tarbijalikule orientatsioonile. Samas tarbijalik orientatsioon Keskerakonna programmis täielikult puudub. Domineeriv on hoopis juhtimislik orientatsioon.

„Vaatame üle ja korrigeerime riigimetsa raieplaanid vastavalt metsade kasvukohatüüpidele, sanitaarseisundile, raieküpsusele ja tormikahjustustele. /--/ Taastame looduskaitse haldussuutlikkuse ning järelevalve rahvusparkides ja looduskaitsealadel. /--/ Mitmekordistame reostustõrje võimekust ja kehtestame selle valdkonna rahastamiseks ohtlike veoste maksu. /--/ Nabala lubjakivimaardla võimalikuks kasutuselevõtuks või selle

väljaarvamiseks keskkonnaregistri maardlate nimekirjast viime riigipoolset läbi antud piirkonna laiapõhjalise keskkonnamõju hindamise.“ (Keskerakond)

Majanduslik orientatsioon, mis on Keskerakonna programmis teisel kohal, avaldub üldjuhul koos teiste orientatsioonidega (ühiskondlik, tehnoloogiline, bioloogiline). Ühel juhul ka koos ökoloogilise orientatsiooniga, mis viitab hilismodernsusele. Antud kontekstis on ta siiski majanduslike huvide rakenduses.

*„Igakülgselt toetame säästva arengu põhimõtteid, looduse bioloogilise mitmekesisuse printsiibi järgimist (**ökoloogiline**) ning keskkonna kvaliteedi kaitsmist ja parandamist nii riigi majandusliku arengu (**majanduslik**), inimeste tervise kaitsmise (**bioloogiline**) kui ka looduse kui terviku hoidmise huvidest lähtudes (**ökoloogiline**).*“ (Keskerakond)

Ühiskondlik orientatsioon, mis oli kõrgel kohal SDE ja EERI programmides, on Keskerakonna programmis võrdsel positsioonil tehnoloogilise ja juriidilise orientatsiooniga. Lubadused, milles ühiskondlik orientatsioon esile kerkib, on suuresti kannustatud kas majanduslikust või tarbijalikust huvist. Antud juhul on nad liigitatud siiski ühiskondlike väärtuste alla, kuna üldisem eesmärk on koostöö avalikkusega.

„Keskkonnapoliitilisi otsuseid teeme, tuginedes järgmistele põhimõtetele:... arvestame piirkondlikke erinevusi ja kohalikul tasandil tehtud otsuseid. /--/ Koostöös eramaaomanike, kohaliku omavalitsuse üksuste ja kolmanda sektori organisatsioonidega käivitame riikliku programmi põllumajanduslikust ja muust kasutusest välja jäetud maade kasutuselevõtuks, sealhulgas metsastamiseks. /--/ Muudame seadusi mererannale ja avalikele siseveekogudele juurdepääsu tagamiseks ning avalikes huvides tingimuste loomiseks supluse, tervisespordi, loodusõppe, matkamise, veespordi, kalastamise jms võimaldamiseks.“ (Keskerakond)

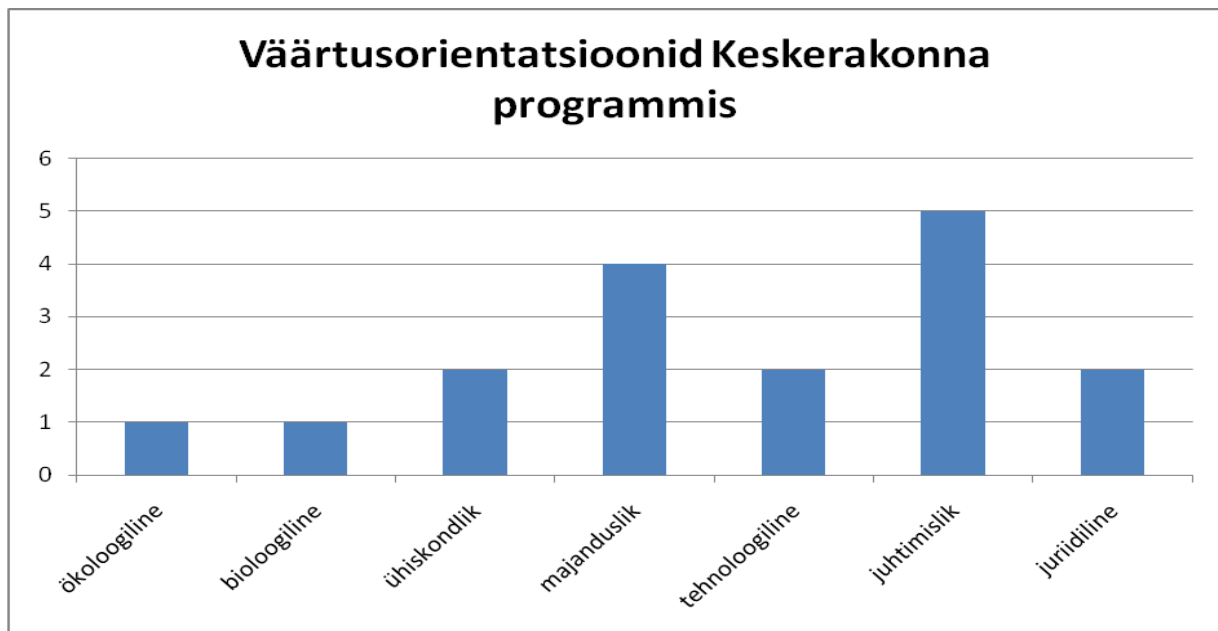
Keskerakonna programmis domineerib väga tugevalt lineaarne lähenemine. Refleksiivseid orientatsioone on kokku vaid 3 (17st). Lisaks on neist vaid üks eraldiseisvana.

*„Muudame seadusi mererannale ja avalikele siseveekogudele juurdepääsu tagamiseks ning avalikes huvides tingimuste loomiseks supluse, tervisespordi, loodusõppe, matkamise, veespordi, kalastamise jms võimaldamiseks (**ühiskondlik, refleksiivne**).*“ (Keskerakond)

Keskerakonna programmis tarbijalikku ja välispoliitilist orientatsiooni ei avaldunud.

Kokkuvõtvalt on Keskerakonna keskkonnaprogramm üsna üldsõnaline ning võrreldes teiste erakondadega üks väiksemaid. Arvestades, et keskkonda puudutavaid lubadusi peale keskkonnaprogrammi ka väga palju teistes programmi osades ei avaldu, võib öelda, et Keskerakonna programm kuulub keskkondlikku paradigmasse. Huvitava ilminguna ei ole siin siiski esikohal majanduslik orientatsioon vaid domineerib, sarnaselt refleksiivsematele programmidele, juhtimislik orientatsioon. Samas on lubaduste sisu seotud majandusega (Nabala lubjakivimaardla, ohtlike veoste maks reostustõrje võimekuse suurendamiseks, riigimetsa raieplaanid jne), mistõttu võib juhtimislikku orientatsiooni pidada lähtuvaks majanduslikust aspektist.

Tabel 5. Väärtusorientatsioonid Keskerakonna programmis



Rahvaliit

Rahvaliidu keskkonnaprogramm on kõige väiksem. See kannab pealkirja „Loodushoiupoliitika“ ning koosneb 6st punktist. Erinevalt teisest erakondadest, kelle keskkonnaprogrammid kasutasid sõna „keskkond“ või „keskkonnapoliitika“, kasutab Rahvaliit terminit „loodushoid“, mis viitab kogunisti sotsiaalsele paradigmat. Kuigi keskkondlik paradigma vaatleb samuti loodust eraldiseisvana, siis näeb ta seda ka ressursina (keskkonnana, osaliselt süsteemi osana). Lisaks keskkonnaprogrammile avaldub inimese ja keskkonna suhe veel programmides, mille pealkirjad on „Riik on inimese jaoks“, „Eetiline

riik on ideaal“, „Regionaalpoliitika maaelu teenistusse“ ning „Majanduspoliitika lähtugu inimese huvidest“. Selline keskkonnatemaatika kandumine ka teistesse programmi osadesse viitaks ühest küljest suuremale refleksiivsusele. Samas on vastuolu ikkagi juba keskkonnapeatüki pealkirjaga. Ka orientatsioone lähemalt analüüsid selgub, et esikohal on Rahvaliidu programmis majanduslik orientatsioon, mis lisaks keskkonnaprogrammile avaldub ka majandus- ja regionaalpoliitika programmiosades.

„RAHVALIIT soodustab vesiviljeluse arengut. Toetab rannakalurite ühistegevust ja kalavarude majandamist viisil, mis tagab inimtegevuse kooskõlas loodusega. /--/ RAHVALIIT toetab ajalooliselt järjepidevat kalandusressursi säästlikku kasutamist. Rannikupiirkondade arendamisel peame oluliseks soodustada ja toetada kalaturismi. Rahvaliit soosib harrastuspüügi mitmekesistamist ning kasvu, nähes selles olulist hooba inimeste loodusläheduse kujundamisel ja tervise edendamisel. /--/ RAHVALIIT peab esmatähtsaks loodushoidu ning kõigi loodusressursside säästlikku ja arukat kasutamist, mis muuhulgas põhineb ÜRO põlisrahvaste kaitse konventsiooni printsiipidel, mille kohaselt kuulub loodusvarade kasutamise üle otsustamise esmaõigus põlisrahvale.“ (Rahvaliit)

Rahvaliidu programm eristub teistest suurema ajaloolise orientatsiooni poolest, kus keskkonda nähakse kui kultuuripärandit.

„RAHVALIIT peab vajalikuks luua põlisrahvale kõik võimalused vaimse kultuuri järjepidevaks arenguks niihästi õiguslike kui ka majanduslike mõjurite kaudu. Eriti oluliseks peame looduslike pühapaikade – meie põlisrahva kultuuripärandi peamise rikkuse – kaitset ja hooldust. /--/ RAHVALIIT peab esmatähtsaks loodushoidu ning kõigi loodusressursside säästlikku ja arukat kasutamist, mis muu hulgas põhineb ÜRO põlisrahvaste kaitse konventsiooni printsiipidel, mille kohaselt kuulub loodusvarade kasutamise üle otsustamise esmaõigus põlisrahvale. /--/ RAHVALIIT peab looduskasutusel oluliseks säilitada Eestile omased loodus- ja kultuurimaastikud ning elurikkus.“ (Rahvaliit)

Rahvaliidu programmi üldmulje on pigem refleksiivne, kuigi orientatsioonides domineerib endiselt lineaarne. Kõikidest leitud refleksiivsetest orientatsioonidest (kokku 4), on 3 eraldiseisvad (lineaarseid orientatsioone samas lubaduses ei avaldu).

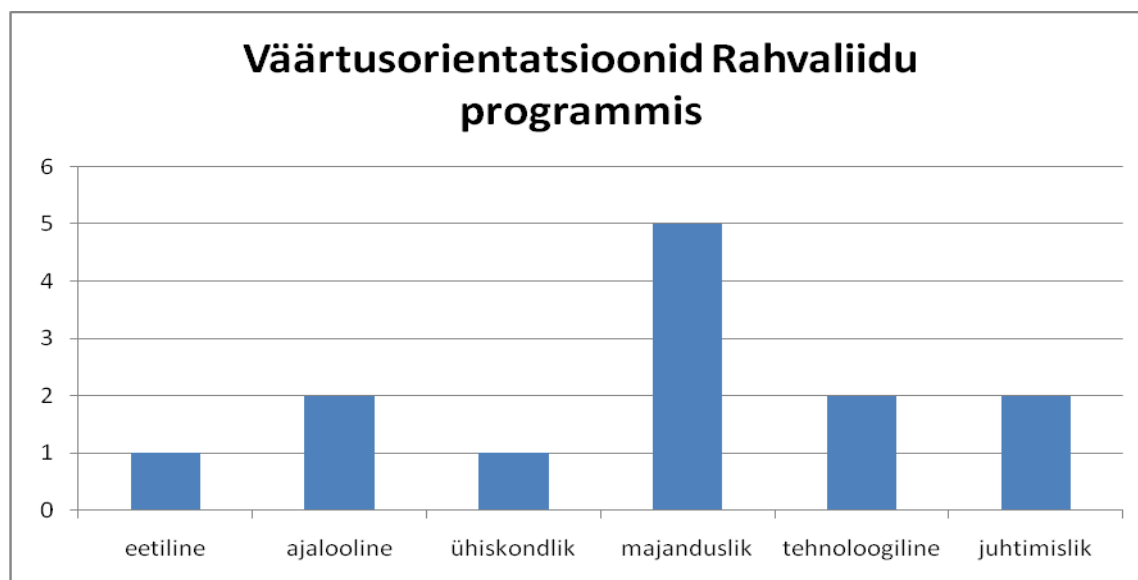
„RAHVALIIT peab vajalikuks luua põlisrahvale kõik võimalused vaimse kultuuri järjepidevaks arenguks niihästi õiguslike kui ka majanduslike mõjurite kaudu. Eriti oluliseks peame looduslike pühapaikade – meie põlisrahva kultuuripärandi peamise rikkuse – kaitset ja

hooldust (**kultuurilis-ajalooline, refleksiivne**). /--/ RAHVALIIT soovib kasvatada kodanikes austust elu vastu, seista rahvuslike loodusrikkuste hoidmise ja säästliku kasutamise eest ning tunnetada kohustust ja vastutust inimkonna ees (**eetiline, refleksiivne**). /--/ RAHVALIIT toetab keskkonna arengut. Peame oluliseks ökoloogilise maksureformi järkjärgulist elluviimist. Keskkonnaalaste eesmärkide saavutamise võtmeküsimuseks peame elanikkonna pidevat teavitamist ja koolitamist – keskkonnasõbraliku elustiili propageerimine ja väärtustamine peab kujundama vastutustundliku ja mõtestatud tegutsemise igapäevaelus (**ühiskondlik, refleksiivne**).“ (Rahvaliit)

Rahvaliidu programmis välispoliitilist ja tarbijalikku orientatsiooni ei avaldunud.

Kokkuvõtvalt on Rahvaliidu keskkonnaprogramm kõige tagasihoidlikum ja ehk veelgi üldsõnalisem kui seda oli Keskerakonna oma. Domineeriv orientatsioon on Rahvaliidul majanduslik. Samas viitab suurem kultuurilis-ajaloolise orientatsiooni osakaal refleksiivsust. Lisaks ei ole Rahvaliidu programmis keskkonna osa piirdunud vaid keskkonnaprogrammiga vaid see on põimunud mitme teise programmi osaga. Teisest küljest peab arvestama, et Rahvaliidu programmides on keskkonda puudutavat kõige vähem, mis mõnevõrra ka refleksiivsust vähendab.

Tabel 6. Väärtusorientatsioonid Rahvaliidu programmis



Isamaa ja Res Publica Liit (IRL)

Ka IRL-i keskkonnaprogramm pole väga mahukas. See koosneb 10st punktist ning kannab pealkirja „Keskkonnapoliitika“, mis oma lakoonilisuses ei anna otseselt aimu, millisesse paradigmasse võiks keskkonnaprogrammi liigitada. Samas lisandub juurde energiapoliitika programm, mis keskendub mitmes punktis energiasäästule ning taastuvenergiaallikate kasutuselevõtule, mis väljendavad tehnoloogilist orientatsiooni. Lisaks on keskkonnasuhet võimalik analüüsida paaris põllumajanduspoliitika punktis. Tehnoloogiline orientatsioon viitab keskkondlikule paradigmale. Samas näitab keskkonnatemaatika käsitlemine laiemalt kui vaid keskkonnaprogrammisiseselt, refleksiivset lähenemist.

IRLi keskkonnapoliitika programmis on esikohal juhtimislik orientatsioon, mis väljendub näiteks erinevate meetmete kasutuselevõtul.

„Mere kaitseks suurendame praegu äärmiselt madala katastroofide likvideerimise võimekuse rahvusvaheliselt nõutud tasemele. /--/ Lepime kokku merealade planeerimise ja merre ehitamise põhimõtted. Suuri, nii inim-, kui ka looduskeskkonda mõjutavaid otsuseid ei tohi teha umbropsu. /--/ Peame säästlikku tarbimist parimaks energiapoliitikaks ning jätkame vahendite suunamist energiasäästu projektidesse. /--/ Seisame selle eest, et riigihangetes arvestataks keskkonnanahoiu põhimõtetega.“ (IRL)

Kui IRLi keskkonnaprogrammi osas oli esikohal juhtimislik orientatsioon, siis teisi programmi osi juurde vaadates asetub juhtimislikuga samale tasemele tehnoloogiline orientatsioon. See väljendub peamiselt energiapoliitika programmis, kus peamised teemad on energiasäästlike majade ehitus ja arendamine, taastuvate energiaallikate toetamine ning tuumaenergia kasutamine. Tehnoloogiline orientatsioon näitab modernset ja lineaarset lähenemist keskkonnale ehk keskkondlikku paradigmat.

„IRL pooldab mitmekesist elektritootmist ning kodumaiste taastuvate energiaallikate kasutamist elektri ja soojuse tootmises. /--/ IRL seisab selle eest, et riik jätkaks senisest suuremas mahus investeeringuid elumajade ja ka avalike hoonete energiatõhususe parandamisse. /--/ Eesti elektrivõrku tuleb edasi arendada targa elektrivõrgu põhimõttel ja soosida ka päikesepaneelide ja pisemate tuulegeneraatorite kasutamist tarbijate poolt oma energiavajaduse osaliseks katmiseks. /--/ IRL on seisukohal, et tuumaenergia kasutamine on kõrge CO₂ hinna juures otstarbekas.“ (IRL)

Kui võtta kokku nii keskkonnaprogrammis kui ka teistes programmides kajastuvad väärtused, tõusevad IRLi programmis kolmandale kohale majanduslik orientatsioon. Eriti avaldub see põllumajanduse osas.

„IRL loob eraldi abimeetmed mahepõllumajandussaadusi töötlevatele tööstustele ja võimaldab toetust taotleda ka tulundusühistutel. /--/ Seisame selle eest, et Eesti metsanduspoliitika arvestaks tasakaalustatult tööstusliku metsanduse, väikemetsaomanike, looduskaitse ja puhkemajanduse huvisid. Metsaraiete mahud peavad lähtuma metsade looduslikust taastumisvõimest ja Eesti puitu tuleb maksimaalselt väärinda kohapeal, mitte toorainena eksportida.“ (IRL)

Erinevalt teistest erakondadest, eristab IRLi keskkonnaprogrammi esteetilise orientatsiooni esiletõus, mis taaskord näitab refleksiivsust ja kuulub ökoloogilisse paradigmasse.

„Väärtustame tehiskeskkonda, kujundades inimsõbralikku avalikku ruumi. /--/ Peame vajalikuks toetada kodumaist rohelist disaini läbi konkursside ning tootmis- ja eksporditoetuste.“ (IRL)

Märkimist väärib ka keskkonnapoliitika programmipunkt, milles ühest aspektist avaldub ökoloogiline väärtus, kuid selle saavutamiseks tehtav liigitub pigem ajaloolise väärtuse alla.

„Seisame bioloogilise mitmekesisuse eest, toetades pärandkoosluste hooldamist ning haruldaste liikide elupaikade kaitset.“ (IRL)

Paradigmaatilisel on IRLi programmis esikohal lineaarsed orientatsioonid. Mõningast refleksiivsust lisab esteetiline orientatsioon, mida ühel juhul leiab ka eraldiseisvana.

*„Väärtustame tehiskeskkonda, kujundades inimsõbralikku avalikku ruumi **(esteetiline, refleksiivne)**.“ (IRL)*

Lisaks on IRLi programm ainus, kus ühest lubadusest avalduvad kaks orientatsiooni, mis mõlemad on refleksiivsed.

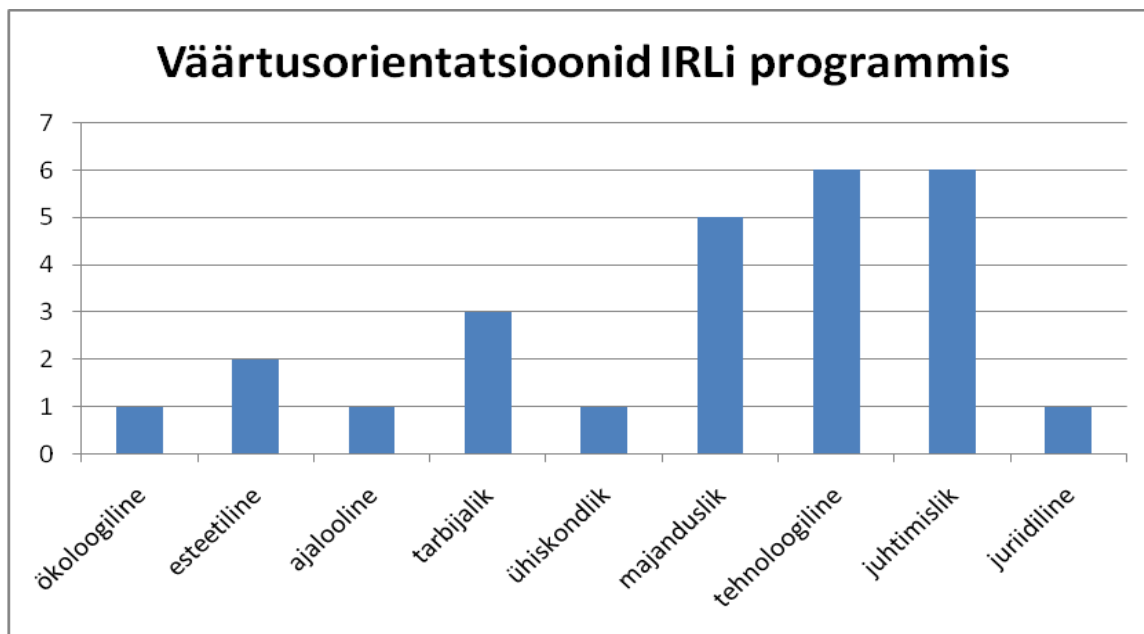
*„Seisame bioloogilise mitmekesisuse eest **(ökoloogiline, refleksiivne)**, toetades pärandkoosluste hooldamist ning haruldaste liikide elupaikade kaitset **(kultuurilis-ajalooline, refleksiivne)**.“ (IRL)*

IRLi programmis avaldub tarbijalik orientatsioon kolmel korral. Välispoliitilist ei ole üldse. Tarbijalik orientatsioon on eelkõige lineaarne, kus taas domineerib instrumentaalsus teiste ratsionaalsuste üle.

„Tarbija taskust makstavad toetused elektritootjatele tuleb aga langetada mõistlikule tasemele nii ruttu kui võimalik. Liigsuur taastuvenergia tasu kahjustab otseselt tarbijate huve ning Eesti majanduskeskkonda, samuti moonutab see elektrituru toimimist. /--/ Puhas Läänemeri on meie kõigi ühine rikkus ja riik peab täitma oma lubadused selle eest seista. /--/ Pooldame jäätmekäitluses taaskasutuse jõulist edendamist. Selleks seisame prügi ladustamise õiglase hinnastamise ning taaskasutuse võimalikult mugavaks muutmise eest.“ (IRL)

IRLi programmi üldmahtu arvestades on keskkonnapoliitika osakaal võrdlemisi väike, samas tuleb arvestada, et keskkonnapoliitika ei piirdu ainult keskkonnaprogrammiga vaid avaldub ka teistes osades. Seetõttu võib ka IRLi programmi üldmuljet pidada refleksiivseks. Samas domineerib ka IRLil (sarnaselt kõikide teiste erakondadega) lineaarne orientatsioon.

Tabel 7. Väärtusorientatsioonid Isamaa ja Res Publica Liidu programmis



5. Järeldused

Kõikide programmide peale kokku ilmnesid vähemalt korra kõik orientatsioonid peale sisepoliitilise, mille puhul on keskkonnaprobleemid põhjustatud konkreetse erakonna võimulolemise. Üheski lubaduses teisi erakondi probleemide põhjustamises ei süüdistatud. Sotsiaalset paradigmat erakondade platvormidest eristada ei saa. See eeldaks, et tähelepanu keskkonnale oleks minimaalne ja pinnapealne, kuid ühegi programmi kohta seda öelda ei saa. Pigem on küsimus, kas domineerib keskkondlik (lineaarne) või ökoloogiline (refleksiivne) paradigma. Esimese puhul esitatakse seda kitsas, omaette teemas (näiteks Keskerakonna programm), teisele on omane aktiivne viitamine ökoloogilisusele, kriitilisus ja põimitus. Just selle viimase omaduse põhjal saab väita, et ülejäänud programmid võiksid üldmulje põhjal olla pigem refleksiivsed. Keskkonnatemaatika ei käsitleta ainult keskkonnaprogrammis, vaid see käib läbi majandusest, energeetikast, maaelu- ja põllumajanduspoliitikast jne. Et sagedasim kõrvalteema on pigem majandusteema, elik keskkond kui ressurss, siis see annab aluse vaadelda programme siiski kui keskkondlikke, mehaanilisi.

Erakondade programmides avalduvaid keskkonnavalaseid väärtusorientatsioone kõrvutades tõuseb valdavaks juhtimislik väärtus, mis tuli eriti tugevalt esile Eestima Erakonnal Rohelised (EER) ja Sotsiaaldemokraatlikule erakonnale (SDE). Veidi väiksema eduga juhtis juhtimislik orientatsioon Keskerakonna ja Rahvaliidu orientatsioonide tabelit. Sellest nähtub huvitav asjaolu, kus EERi ja SDE programmid olid kõige refleksiivsemad, kuna keskkonnatemaatika oli kõige enam põimunud teiste programmide osadega, samas kui Keskerakonna ja Rahvaliidu programmid olid ühed väikseima mahuga ning oluliselt vähem segunenud kui EERi ja SDE omad. Isamaa ja Res Publica Liidu programmis jagas juhtimislik orientatsioon võrdset positsiooni tehnoloogilise orientatsiooniga. Ainsana eristub Reformierakond, kelle programmis on esikohal majanduslik orientatsioon. Juhtimisliku orientatsiooni, mis esindab keskkondlikku paradigmat, suur osakaal viitab probleemide lineaarsele lahendamisele. Keskkonnaprobleemidega toime tulemiseks soovitakse suurendada efektiivsust, kasutatakse planeerimist, luuakse meetmeid. Juhtimislik orientatsioon esineb erakondade platvormides sageli koos lineaarsete orientatsioonidega (tehnoloogiline või majanduslik), mis näitab, et lähenemine on eelkõige majanduslikest huvidest lähtuv. Iseseisvalt esinevad juhtimislikud orientatsioonid on samuti pigem instrumentaalse iseloomuga (jätkame vahendite suunamist energiasäästu projektidesse - IRL, korrigeerime riigimetsa raieplane - Keskerakond, töötame välja toetuste süsteemi passiivmajade ja madala energiatarbega majade projekteerimiseks ja

ehitusjärelvalveks - SDE) või tingitud Euroopa Liidu ettekirjutustest (eesmärgiks on saavutada Läänemerele aastaks 2020 Euroopa Liidu kriteeriumidele vastav hea seisund - Reformierakond). Ka EERI programmis, kus juhtimisliku orientatsiooni osakaal oli suurim, on see seotud eelkõige majandusliku aspektiga ning lähtus kaugemast eesmärgist (ulatuslikud investeerimistoetused soojus- ja elektrienergia tootmiseks kodude, koolide, haiglate ja muude avalike asutuste juures; tasuta ühistransport oleks kuluefektiivsem ja eesmärgipärasem). Samas toob EER ainsana erakondadest sisse kliimapoliitika vajaduse, mis ühest küljest näitab uue sub-poliitika loomise vajadust, kuid on teisest küljest seotud juba varasemate Euroopa Liidu poolt kehtestatud nõuetega, mille puudumisele on varasemalt viidanud ka Riigikontroll oma auditites. Juhtimisliku orientatsiooni suurem osakaal võiks olla siiski indikaatoriks, et erakonnad on valmis reaalseteks sub-poliitikateks. Teisest küljest peab arvestama platvormide üldise iseloomuga, mis eeldabki juhtimisliku orientatsiooni suuremat osakaalu (valija tahab teada, mida erakonnad ära kavatsevad teha). Kui see nii on, siis juhtimisliku orientatsiooni tähtsus väheneb, mis ühtlasi vähendab ka selle orientatsiooni rolli analüüsis.

Keskkondlikku paradigma tugevdab ka kõrge majandusliku orientatsiooni osakaal. Keskkond on ühest küljest endiselt ressurs, mida kasutatakse, kuid sellest tulenevaid probleeme siiski teadvustatakse. Programmides väljendub aga majanduslik orientatsioon eelkõige majanduskeskkonna tingimuste parandamises, mis on mõneti ka mõistetav, arvestades, et pärast 2008. aasta majanduslangust on just see valdkond prioriteediks ning ka keskkonda väärtustatakse just läbi selle.

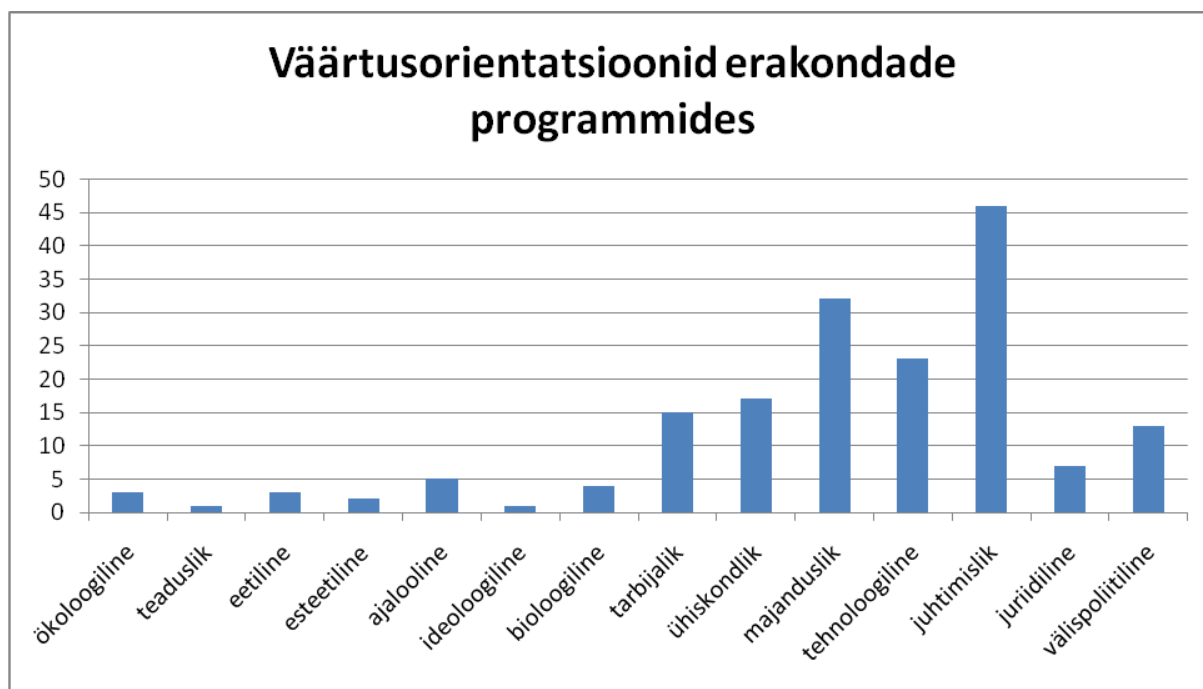
Kolmandale positsioonile on tulemusi kõrvutades jõudnud tehnoloogiline orientatsioon, mis on väga modernne ning lineaarne. Tehnoloogiline orientatsioon on majandussüsteemi tagajärg. Me ei räägi enam niivõrd ideoloogiast (näiteks kapitalism), vaid see instrumentaalne ideoloogia on tunginud kõikidesse eluvaldkondadesse, need üle võtnud, mis väljendubki üldises tehnoloogilisuses. Platvormides ilmnenud tehnoloogiline orientatsioon väljendub eelkõige uute tehnoloogiate kasutuselevõtul, mille läbi soovitakse elukeskkonda paremaks muuta. Uute tehnoloogiatena nähakse eelkõige passiivmajade arendamist (energiasääst) ning taastuvenergiaallikaid. Viimane on tingitud ka Euroopa Liidu nõudest vähendada CO₂ emissioone, millega Eesti siiani pole hakkama saanud. Riigikontrolli auditistki selgub, et Eestil puudub eesmärgistatud kliimapoliitika. Tehnoloogilise orientatsiooni esile tõusu valguses väärub tähelepanu teadusliku ja ökoloogilise orientatsiooni vähene esindatus. Teaduslik, teaduse arendamine peaks olema prioriteet hilismodernses (ajastu, mitte

paradigma, mõistes) keskkonnakaitset. Seetõttu võib teadusliku ja ökoloogilise orientatsiooni vähene esile tõus olla tingitud sellest, et huvi keskkonnakaitse vastu peetakse pigem tehniliseks majanduseesmärgiks, mitte ökoloogiliseks teadmuseesmärgiks. Või on ka siin tegemist platvormide üldise iseloomuga, kus lugejat nähakse pigem tarbijana, keda teadus nii väga ei huvita?

Tarbijalik orientatsioon ei ole erakondade platvormides sugugi esiplaanil. Kui ta avaldub, siis on selle puhul läbiv teema inimeste elukeskkonna parandamine (puhas joogivesi, mugavam ja arusaadavam jäätmekäitlussüsteem, õhusaaste ja mürareostuse vähendamine). Mõneti üllatav on aga bioloogilise väärtuse vähene esiletõus. Tundub, et keskkonnaaspektist inimeste tervist prioriteediks ei peeta. Küll on aga üsna kõrgelt väärtustatud ühiskondlik orientatsioon, milles rõhutakse suuremale keskkonnavalasele koostööle riigi ja elanike vahel. Sellega seostub ka juhtimisliku orientatsiooni kõrge esindatus, kuna erakonnad panustavad mitmes punktis järelvalve tõhustamisele ja seaduste suuremale rakendamisele, et tagada keskkonnakaitse.

Väärtusorientatsioone paradigmaatiliselt vaadates on ülekaalukalt esikohal lineaarsed orientatsioonid (173st kodeeritud orientatsioonist 138 olid lineaarsed). See näitab, et jätkuvalt on platvormides esikohal tehniline lähenemine keskkonnale, kuid arvestades, et keskkondlik paradigma on valmis sub-poliitikaid arendama, siis sellest annab aimu ka platvormide üldine mulje. Keskkond ei ole enam ühe sub-poliitika (keskkonnaprogrammi) osa vaid on levinud juba ka teistesse programmi osadesse. Refleksiivsete orientatsioonide vähene osakaal muidugi näitab, et arenguruumi meil selleni veel on. Kõige kõrgemal positsioonil refleksiivsetest orientatsioonidest on ühiskondlik orientatsioon, millest võib ühest küljest järeldada, et poliitika on võtnud eesmärgiks ühiskondlikku passiivsust keskkonnaprobleemide suhtes muuta ning teisest küljest püütakse erinevate huvigruppide konflikte lahendada.

Tabel 8. Väärtusorientatsioonid erakondade programmides kokku



Tabel 9. Keskkonnatemaatika avaldumine erakondade valimisplatvormides

Erakond	Looduse teema olulisus programmis. (Kas ja millistes programmiosades lisaks keskkonnaprogrammile veel avaldub?)	Temaatiline jagunemine (Milliste teemade all loodust käsitletakse?)	Orientatsioonide refleksiivsus-lineaarsus
Reformierakond	Keskkonnasuhe avaldub lisaks keskkonnaprogrammile majanduse, energeetika, ja põllumajanduse programmides. Seega on seotud peamiselt majandusteemadega, mistõttu on pigem lineaarne .	Loodus on ressurss (energia, põllumajandus, tarbija elukvaliteedi parandamine, maavarad), lisaks ühiskondlik lähenemine (keskkonnahariduse edendamine)	Domineerib lineaarne (27st 22). Refleksiivsetest ökoloogiline, eetiline, kultuurilis-ajalooline, ühiskondlik.
Erakond Eestimaa Rohelised	Avaldub lisaks keskkonnaprogrammile majanduse, sotsiaalpoliitika, maaelu ja põllumajanduse, julgeoleku ja välispoliitika programmides. Kõige	Ressurss (energia, maavarad, tarbija elukvaliteet, metsandus, põllumajandus), lisaks bioloogiline (transrasvad ja asovärvid, toit on	Domineerib lineaarne (38st 29). Kõige suurem refleksiivsete osa (38st 9). Esindatud on tarbijalik, välispoliitiline, ühiskondlik,

	põimunum ja kriitilisem. Refleksiivsust esineb kõige rohkem.	toodetud looduse suhtes vastutustundlikult) ja välispoliitiline (rahvusvaheline koostöö kliimaprobleemide lahendamisel ja keskkonnaohtude ära hoidmisel)	eetiline.
Sotsiaaldemokraatlik erakond	Avaldub lisaks keskkonnaprogrammile energeetika, maaelu ja põllumajanduse ning välispoliitika programmides. Keskkonnaprogrammi põhjalikkus ja põimumine teiste osadega viib refleksiivsusele teisele kohale.	Ressurss (tarbija elukvaliteet, energia, keskkonnasäästlikud tehnoloogiad, metsandus, jahindus), lisaks välispoliitiline (rahvusvaheline koostöö keskkonnaohutuse tagamiseks Läänemeres) ja kultuuriline (traditsiooniliste põllumajandusmaastike säilitamine ja taastamine)	Domineerib lineaarne (52st 43). Üsna suur refleksiivsete osa (52st 9). Esindatud kultuurilis-ajalooline, ühiskondlik, ideoloogiline.
Keskerakond	Avaldub lisaks keskkonnaprogrammile vaid ühe punktina majandusprogrammis (tuumajaam). Kõige lineaarsem.	Ressurss (energia, põllumajandus, metsandus, tarbijate heaolu)	Domineerib lineaarne (17st 14). Refleksiivsetest esindatud ökoloogiline, ühiskondlik.
Rahvaliid	Avaldub lisaks keskkonnaprogrammile regionaalpoliitika, majanduse, justiits- ja riigikorra programmides. Üldmulje on refleksiivne , kuid keskkonna teemade väike maht viib eelviimasele kohale.	Ressurss (kalandus, energia, metsandus, jahindus, loodusvarade kasutamine), lisaks kultuuriline (looduslike pühapaikade kaitse)	Domineerib lineaarne (13st 9). Refleksiivsetest esindatud kultuurilis-ajalooline, eetiline, ühiskondlik.
Isamaa ja Res Publica Liit	Avaldub lisaks keskkonnaprogrammile energeetika ning põllumajanduspoliitika	Ressurss (energia, tarbija elukvaliteet, põllumajandus, metsandus), lisaks	Domineerib lineaarne (26st 21). Refleksiivsetest

	programmides. Üldmulje refleksiivne. Mahtu arvesse võttes asetub neljandale kohale.	esteetiline (tehiskeskkonna väärtustamine, roheline disain)	esindatud ökoloogiline, kultuurilis- ajalooline, esteetiline, ühiskondlik
--	--	---	--

6. Diskussioon

Töös analüüsitud lubaduste puhul oli mitme orientatsiooni määratlemine problemaatiline, kuna lubaduse sõnastus võis viidata ühele kuid üldmõtte teisele orientatsioonile. Seetõttu lähtusingi orientatsiooni üldisest mõttest. Ka refleksiivsete ja mitterefleksiivsete orientatsioonide määratlemine paradigmasse oli kohati keeruline, seda eriti nende orientatsioonide puhul, mis võisid olla nii refleksiivsed kui lineaarsed (tarbijalik, välispoliitiline). Seetõttu sai ka paradigmade määratluse puhul arvestatud lubaduse sisuga. Oluline on siiski platvormide üldpilt, mis loodetavasti ka analüüsis avaldub.

Tänapäevases hilismodernses ühiskonnas on tekkinud ratsionaalsuste vahel vastuolu. Domineeriv instrumentaalne ratsionaalsus on surunud tahaplaanile väärtus-, emotsionaalse ja traditsioonilise ratsionaalsuse. Just instrumentaliseerumine, mida Weber nimetab kapitalismi vaimuks, oli see, mis protestantliku mõtte, väärtusratsionaalsuse, seljatas. Eeldas, et kunagi tuleb aeg, mil ei pea enam kunagi tööd tegema ning saab nautida muid väärtuseid, kuid ühiskonna arenedes muutus pilt üha mehaanilisemaks. Tehniline pool võttis elust üha suurema tüki. Globaalses kapitalistlikus maailmas, kus instrumentaliseerumine aina süveneb, suudame me üha vähem näha terviklikku pilti. Ühiskonna mehaniseerumisega kaasneb aga individualiseerumine. Indiviidid peavad oma eluplaane pidevalt ümber kujundama, kuid arvestama seejuures pidevate riskidega. Näiteks haridusteed alustades tuleb langetada eriala valik. Ühelt poolt sunnib ühiskond peale konkreetseid valdkondi, milles spetsialiste vajatakse, kuid puuduvad garantiid, et selleks ajaks kui inimene ülikooli lõpetab, pilt muutunud ei oleks. Või näiteks pensionisambad, mille on määranud riik ja mis on lineaarse ja instrumentaalse iseloomuga, et tagada elanikele pensionipõlv, mida nad saaksid nautida. Valikut tehes tuleb aga arvestada riskiga, et sambast saadavat tulu ei olegi ühel või teisel põhjusel võimalik kasutada.

Läbi suurenenud instrumentaliseerumise tõusetuvad konfliktid väärtustega, kuid seeläbi tõuseb väärtus ka esile. See annab aluse refleksiivsele ehk kriitilisele lähenemisele. Kui protestantistlik maailmavaade eeldas, et paradiis saabub pärast surma ja isiklik hüve oli tagaplaanil, siis nüüd saabub soov nõ „paradiisi“ nautida oluliselt varem, kuid instrumentaliseerumine seab sellele piirid. Ühest küljest on sundus raha teenida, et ära elada, teisest küljest soov seda raha ka nautida. Seetõttu muutub ühiskond ka läbi tarbimise refleksiivsemaks. Refleksiivsus tõstatubki esile eelkõige indiviidide puhul, kes ratsionaalsuste vastuolusid kõige teravamalt tunnetavad. Tarbijaliku refleksiivsuse näiteks on teadlike

valikute tegemine poes (eelistades pigem kohalikku talutoodangut kui ökopoodides müüdavaid moodsaid ökotooteid) või jäätmete sorteerimine. Viimane on küll kasvanud, kuid see pole kõigile lõpuni asrusaadav, mistõttu on saanud suure kriitika osaliseks. Arusaamatused jäätmete sorteerimises on jällegi tingitud sellest, et meie nõ sub-poliitika selles vallas ei ole loogilised. Ökoloogilisuse muutmist tarbimiseks ja sellele vastav kriitika võib süvendada ka üldist skeptilisust nõ „rohelisuse“ suhtes. Skeptilisus tuleneb aga sellest, et instrumentaalne ja väärtusratsionaalsus on omavahel konfliktis. Seega tekib küsimus, kas meil on üldse mõistlik poliitikaid edasi arendada enne, kui konfliktid pole siusliselt lahti arutatud. Vajadus on seega just ideoloogilis-eetilis-ökoloogilise debati järele. Enne kui debatti pole olnud, suurendame kriitilisust mehaaniliste valikute ja segadust tekitavate poliitikate tõttu veelgi.

Lisaks tarbijalikule refleksiivsusele ja passiivsusele, väheneb hilismodernsuses ka loodussuhe, mis tähendab, et usaldada tuleb vahendatud kogemust ja sellest lähtuvalt oma otsused langetada. Ka portaali „Youtube“ populaarsus annab tunnistust sellest, et igaüks tarbib just sellist infot, mida ta tahab, mitte seda, mis oleks vajalik. Ka kodanikuühiskond killustub. Meil pole enam suurorganisatsioone, mis ühendaksid suurt massi, mis oleksid sisemiselt ühtsed ja võim mõjutajana legitiimsed nii nagu seda oli ühtne rinne keskkonna kaitseks fosforiidisõja ajal. Kaasaegsed, valitud projekti ellu viimiseks koonduvad grupid nagu kodanikualgatus „Teeme Ära!“, ei hakka parlamendis debatti pidama ega loosungitega oma meelsust avaldama.

Nii nagu inivididki peab ka poliitika end uutes tingimustes taaslooma, kuid seda tehakse samuti modernse ühiskonna mudelisse, mistõttu tekibki olukord, kus idee on kõigile vastuvõetav, kuid seda ei saa rakendada enne kui see on moodustunud, läbi arutatud ja seaduseks muudetud ning selleks vahendid leitud. Võrreldes 2005. aastal toimunud kohalike valimistega, mis näitas pigem vastandumist Euroopa Liidu nõuetele ja pinnapealsust, on reaalsed poliitilised valikud ja juhtimislikud plaanid olemas. Küsimus on, kuidas neid edaspidi rakendada hakatakse?

Riskiühiskonna kontekstis võib eeldada, et ühiskonnatasand muutub pigem jäigemaks ja instrumentaalsemaks, majanduskesksemaks. Keskkonnapoliitika hakkabki Eestis arenema alles nüüd. 2011. aasta Riigikogu valimiste eel oli kõikide parlamendierakondade valimisplatvormides sees eraldi keskkonnapoliitika osa, mis varem sageli puudus.

Probleemiks on asjaolu, et see on tekkinud selles arenguetapis, mida iseloomustab sundseisude rohkus, mistõttu lähtutakse ka keskkonnaküsimustes instrumentaalsusest. Huvitav on näha, et Sotsiaaldemokraatlik erakond, kelle valimisprogrammis 2005. aasta kohalike valimiste eel keskkonnaprogramm üldse puudus, omas nüüd üht põhjalikumat ja refleksiivsemat programmi. Kõige refleksiivsem programm oli eeldatult erakonnal Eestimaa Rohelised, milles keskkonna osa oli kõige enam põimunud teiste sub-poliitikatega. Väärtusorientatsioonid näitavad siiski eelkõige lineaarset lähenemist, mis tõestab mehaniseerumise kasvu hilismodernses ühiskonnas. Kui majanduslik ja tehnoloogiline orientatsioon esineb koos juhtimisliku orientatsiooniga võib arvata, et keskkonnale lähenetakse kui tehnoloogilisele probleemile. Selle vaate kõige suurem esindaja on IRL, kelle programmis olid võrdselt esikohal tehnoloogiline ja juhtimislik ning kolmandana majanduslik orientatsioon. Selles osas on IRL lähenenud pigem Reformierakonnale. Kordagi ei esinenud platvormide peale kokku sisepoliitiline väärtusorientatsioon. See võib olla tingitud vaadeldud lubaduste iseloomust, mille eesmärk on niikuinii suuresti sisepoliitiline ehk valijale näidata, mida erakond valituks saades korda lubab saata. Keskkonnateemasid erakondade platvormides vaadates selgubki tõsiasi, et keskkond pigem ressurss. Põhilised keskkonnateemad on seotud energeetika, maavarade või põllumajandusega. Selles osas on esikohal Reformierakond, kelle platvormis on keskkond kõige enam seotud majandusliku väärtusorientatsiooniga. Seega võib oletada, et Eesti puhul on lineaarne lähenemine tingitud veel endiselt sotsiaalse paradigma mõjudest, kus keskkond oli pelgalt tootmisvahend. Tänapäevaks on selgunud, et refleksiivsust oluliselt lisanud Erakond Eestima Rohelised parlamenti ei pääsenud, kuid selle taga ei pruugi olla nende vaated vaid pigem erakonna enda juhtimislikud vead. Seega on parlamendis tänapäevaks esindatud erakondadest kõige refleksiivsem Sotsiaaldemokraatlik erakond. See on ka teatud mõttes paratamatus, kuna Sotsiaaldemokraatlik erakond peab rakendama inimkesksemat (majandus)poliitikat, mis tähendab iseeneslikult palju erinevaid väärtuslikke orientatsioone. Lisaks on lääne maailmas sotsiaaldemokraatlik ja roheline maailmavaade sarnased nii poliitiliselt kui elanikkonna seas, mistõttu tulevad mängu muud faktorid ning viimaste valimiste puhul, kus Eestimaa Rohelised vaevlesid juhtimislike probleemidega võibki eeldada, et nende valijad eelistasid ka Eestis teisena Sotsiaaldemokraatlikku erakonda.

Erakondade valimisplatvormid on oma iseloomult oluliselt idealistlikumad kui reaalne poliitiline pilt. Samas annavad need siiski hea ülevaate peamistest väärtustest, mida

soovitakse saavutada. Varem toodud näidete põhjal võib leida mõningaid kinnitusi sellekohta, et refleksiivsus toimib „lainetena“. Ka meediauuringust avaldus, et üheks oluliseks „laine“ põhjustajaks on materiaalse heaolu kasv, mis ühtlasi kasvatab tarbijalikku lähenemist loodusele. 1998. aasta majanduskriisi järgselt vähenes keskkonnateemade osakaal. Selle mõjusid võis vaadelda 2000. aasta käsitlustes. Ka 2008. aasta kriisi järgselt on olnud langus, kuid viimase kriisi järel on keskkonnateemade käsitlemine muutunud meedias siiski modernsemaks ja omandanud tähtsuse omaette teemana, erinevalt 2000. aastast, kus seda tehti pigem sotsiaalselt paradigmat lähtuvalt. Majanduslanguse ajal tajutud ebavõrdsus võib suurendada ka süsteemi toimimise kriitikat, seega ka refleksiivsust. Meediaanalüüs näitas lisaks, et domineerivad väärtused on bioloogiline (oht inimese tervisele) ja tarbijalik (tarbijalikud nõudmised looduskeskkonnale). Samuti ökoloogiline – peamiselt looduskirjeldused (Meedia...2011). Samas on nii ökoloogiline kui bioloogiline väärtus viimase perioodiga langenud, ent jätkuvalt tõusev trend on meedias tarbijalik lähenemine. Seegi näitab tarbijaliku refleksiivsuse kasvu.

Keskkonnaalne refleksiivsus on nüüd taas tasapisi tõusmas. 2008. aastal ka Eestit oluliselt mõjutanud majanduskriisist oleme toibumas ning väärtused kerkivad indiviididel tavaliselt esile just siis kui kõik muud eluks olulised vajadused on täidetud. Lähtudes sellest, et refleksiivsus saab alguse just indiviidide aktiivsusest, võib eeldada, et ka poliitkaid hakkab see ühel hetkel mõjutama. Selleks oleks vajalik uurida erakondade valimisplatvorme ka edaspidi. Lisaks tuleks välja selgitada, kuidas programmides väljendunud väärtusorientatsioonid avalduvad reaalses poliitikas. Selleks oleks üks võimalus analüüsida erakondade esindajate sõnavõtte Riigikogus lähtudes stenogrammidest.

Kokkuvõte

Minu bakalaureusetöö „Keskkonnaalased väärtusorientatsioonid erakondade valimisplatvormides 2011. aasta Riigikogu valimiste eel“ püüdis analüüsida loodusuhete kujunemist läbi poliitikate ning vaatles selle kujunemist moderniseerumise etappidest lähtuvalt.

Töö esimene osa keskendus teoreetilise tausta loomisele, mis tugineb Max Weberi ratsionaalsuskäsitlusel ning Ulrich Becki riskiühiskonna teoorial. Esimene kirjeldab üleminekut traditsioonilisest ühiskonnast industriaalühiskonda, kus sai domineerivaks instrumentaalne ratsionaalsus (kapital) ning teine keskendub moderniseerumise etapile, kus instrumentaalne ratsionaalsus on viinud uue modernsuse tekkeni (refleksiivne modernsus). Kuna mõlemad teooriad lähtuvad sellest, et ühiskonda defineeritakse läbi majandusliku aspekti, oli ka töö hüpotees sellest lähtuvalt püstitatud.

Hüpoteesis püstitatud väide, et erakonnad lähtuvad keskkonnaalaste lubaduste puhul eelkõige majanduslikest ja tarbijalikest väärtusorientatsioonidest kinnitust ei leidnud. Esikohal oli juhtimislik orientatsioon, millele järgnes majanduslik orientatsioon. Tarbijalik orientatsioon oli platvormides alles viiendal kohal. Hüpoteesi teine pool, mis lähtuvalt esimese poole väitepüstitusest eeldas, et programmides domineerib keskkondlik paradigma ehk lineaarne lähenemine leidis kinnitust. Seda küll seetõttu, et nii majanduslik kui juhtimislik orientatsioon, mõlemad esindavad keskkondlikku paradigmat.

Nii paradigmade kui väärtusorientatsioonide analüüsi tulemusena võib väita, et kõige refleksiivsemat lähenemist keskkonnale esindavad Erakond Eestimaa Rohelised ning Sotsiaaldemokraatlik erakond. Paradigmaatilisel kõige lineaarsem programm on Keskerakonnal. Kas ja kuidas refleksiivsus Eesti keskkonnapoliitikas edasi areneb, oleks vajalik ka edaspidi uurida. Kuna valimisplatvormid annavad teatud mõttes idealistliku pildi erakondade lubadustest, tuleks suurema objektiivsuse huvides uurida ka reaalselt keskkonnapoliitilist pilti. Platvormide analüüsi tulemusena selgus aga, et on tekkinud sub-poliitikad, mistõttu on keskkonnapoliitika muutunud refleksiivsemaks, kui ta oli seda võrreldes 2005. aasta kohalike valimiste ajal, kuid lähtub endiselt eelkõige lineaarsesse paradigmasse kuuluvatest väärtusorientatsioonidest. Seetõttu oleks vajalik, et tekiks eelkõige ideoloogilis-eetilis-ökoloogiline debatt, kuna muidu suurendame kriitilisust mehaaniliste valikute ja segadust tekitavate poliitikate tõttu veelgi.

Summary

My bachelor's thesis „The Value Orientations of the Natural Environment in the Political Platforms at Estonian Parliamentary Elections in 2011“ tried to analyse the development of the relation of nature through politics, and observed its development from modernisational stages.

The first part of the thesis focused on creating the theoretical background which is based on Max Weber's rational approach and Ulrich Beck's theory of risksociety. The first one describes the transition from traditional society to industrial society in which instrumental rationality (capital) became dominate. The second one focuses on the stage of modernisation in which instrumental rationality has brought to arise a new modernity (reflexive modernisation). Since both of the theories originate from the definition of the society through the economical aspect, was the hypothesis of the thesis based on that.

The statement in the hypothesis, that in case of environmental promises, the parties follow above all the economical and consumer based value orientations, was not confirmed. As first became institutional orientation which was followed by economical orientation. Consumer based orientation was only on the fifth place of the platforms. The second part of the hypothesis, which from the first part's statement presumed that the environmental paradigm or the linear approach dominates, was confirmed. That because both of the economical and the institutional orientation represent environmental paradigm.

As the result of the analyse of the paradigms and valueorientations can say, the most reflective approach on the environment is represented by the party Eestimaa Rohelised and Sotsiaaldemokraadid. Paradigmatically the party Keskerakond has the most linear programme. It would be necessary to research if and how does the reflexivity of Estonian environmental politics further develop. In case of greater objectivity the real picture of environmental politics should be researched since the political platforms give some of ideal picture of the parties promises.

From the analyse of the platforms, it turned out that sub-politics have emerged, thanks to this the environmental politics have become more reflexive than they were during the local elections in 2005. Still the politics are foremost based on valueorientations which belong in linear paradigm. That is why it is necessary to emerge an ideological-ethical-ecological debate

since otherwise we increase the criticism of mechanical choices and confusing politics even more.

Keywords: environmental politics, value orientations, rationalisation, paradigm.

Kasutatud kirjandus

„Meedia keskkonnakiisimuste kajastajana – trükimeedia uuring 1995, 2000, 2005, 2010 Postimees ja Eesti Päevaleht“(2011). Käsikiri. MTÜ Ökomeedia.

Beck, U. & A. Giddens, S. Lash (2007). *Reflexive modernization: Politics, Tradition And Aesthetics In The Modern Social Order*. Cambridge; Malden (Mass.): Polity Press, 1997, 2007.

Beck, U. & Chalmers, M. (translator). (1996). Risk Society And The Provident State. S. Lash et al (editors). Risk Environment And Modernity: Towards A New Ecology. London etc: Sage, 27-43.

Caddell, R. (2009). Nature Conservation In Estonia: From Soviet Union To European Union. *Journal of Baltic Studies*. 40(3): 307-332.

Erakond Eestimaa Rohelised kodulehekül, <http://www.erakond.ee/roheline-poliitika/valimislubadused2011>, veebruar 2011.

Isamaa ja Res Publica Liidu kodulehekül, <http://www.irl.ee/et/IRL-i-programm-2011-2015>, veebruar 2011.

Keller, M. & M. Kiisel. (2008). Tarbimiskultuuri arengutendentsid. V. Kalmus et al (toim.) Eesti Inimaarengu Aruanne. Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastuse AS, 103-109.

Keskerakonna kodulehekül, [http://www.keskerakond.ee/valimised/EK%20Valimisplatvorm 14%2001%2011.pdf](http://www.keskerakond.ee/valimised/EK%20Valimisplatvorm%2014%202001%2011.pdf), veebruar 2011.

Kiisel, M (2008). *Tarbijatüübid 2005 ja 2008 Mina. Maailm. Meedia uuringu põhjal*. Käsikiri. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

Kiisel, M (2011) *Development of Environmental Consciousness in Estonia: paradigmatic approach*. Manuscript. University of Tartu, Institute of Journalism and Communication.

Kiisel, M. (2005). Keskkonnateadvuse kujunemine Eestis 1980ndatest 2005ni. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.

Lauristin, M. ja B. Firsov (toim) (1987) *Массовая коммуникация и охрана среды (опыт социологического исследования)* = Massikommunikatsioon ja keskkonnakaitse (sotsioloogiline uuring). Tallinn: Eesti Raamat.

Lyytimäki, J. & P. Tapio. (2009). Climate Change As Reported In The Press Of Finland: From Screaming Headlines To Penetrating Background Noise. *International Journal of Environmental Studies*. 66(6): 723 — 735.

Mazur, A. (1998). Global Environmental Change In The News: 1987-90 vs 1992-6. *International Sociology*, 13(4): 457-472.

Rahvaliidu kodulehekül, <http://www.rahvaliid.ee/eestimaist-leiba-ja-toeod>, veebruar 2011.

Reformierakonna kodulehekül, <http://www.reform.ee/et/Valimised/Programm/Programmi-terviktekst>, veebruar 2011.

Riigikontrolli kodulehekül, <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Area/15/language/et-EE/Default.aspx#results>, aprill 2011.

Rinkevičius, L. (2006). Shaping Of The Public Policy Culture In Lithuania: Sociological Exploration Of Change In Environmental Policy And Public Participation. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 1: 113-127.

Sotsiaaldemokraatliku erakonna kodulehekül, <http://www.sotsdem.ee/maailmavaade/2011-valimisprogramm/>, veebruar 2011.

Waller, M. (2010). The environmental issue in the East of Europe: top-down, bottom-up and outside-in. *Environmental Politics*. 19(5): 831 — 849.

Weber, M. (2007). *Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim*. Tallinn: Kirjastus Varrak.

Lisad

Lisa 1. Väärtusorientatsioonid

1. **ökoloogiline orientatsioon** - loodus on absoluutväärtus, probleemi vaatepunkt ökoloogilise süsteemi säilitamises ja isearenemises, looduse enesereguleerimisprotsessi kulgemises. Inimene kui looduse osa peab järgima loodusseadusi, inimese sekkumist loodusliku mitmekesisuse kujundamisse taunitakse. Nii looduskirjeldused kui probleemartiklid (tootmine kui selline on probleem).
2. **teaduslik orientatsioon** – hinnangud looduse tundmaõppimise ja sellega seotud teadmiste kohta. Looduse mitmekülsuse, haruldaste floora ja fauna esindajate säilitamine on vajalik selleks, et inimene saaks tunda õppida looduse seadusi teaduse arenguks. Inimeste suhteid loodusega peab reguleerima eelkõige teaduslikust vaatepunktist lähtuvalt. Ökoloogilised probleemid on mitteteadusliku looduskäsitluse tagajärg või mitteteadmise (vähese teavituse) tagajärg.
3. **kõlbelis-eetiline orientatsioon** – inimese suhet keskkonda vaadeldakse eeskätt inimese isikliku vaimse arengu vaatepunktist, loodus kui inimese kõlbelise rikkuse allikas, suhe loodusega näitab inimese kultuurilise arengu taset. Austus looduse vastu väljendub kui ökoloogilis-eetilise ideaalina. Probleemolukord tõusetub selle ideaali puudumisest, isiksuse kõlbelisest puudulikkusest.
4. **esteetiline orientatsioon** – loodust vaadeldakse läbi inimese esteetilise kogemuse. Inimese suhtumine loodusesse on tingitud tema vajadusest loodusliku ilu ja harmoonia järele. Halb on see, kui ilutunnetus on inimesele kauge ja ta rikub looduse loomingut.
5. **kultuurilis-ajalooline orientatsioon** – inimese suhe loodusesse on seotud kultuuriliste väärtustega, mis tulenevad pärimuslikest traditsioonidest. Keskkond on rahvusliku kultuuri kehastus, sümboliline keskkond, ebatõeline mälestusmärk rahvuse ajaloo. Loodusprobleemid on seotud traditsiooni katkestamisega, rahvuse ajaloolise mõõdaniku unustamisega. Nii kristlikud/kiriklikud kui maausuga seotud/animistlikud traditsioonid, talu- ja mõisakeskkonna ajaloolised praktikad, konfliktid eri traditsioonide vahel.
6. **ideoloogiline orientatsioon** – suhet keskkonda vaadeldakse ühiskonnakriitiliselt, domineeriva ideoloogia tulemina. Keskkonna olukorda seostatakse ideoloogilise hinnanguga ühiskonnakorrale, sellega seotud lähtekohtade progressiivsusele või mahajäämusele (liiga vähe progressi nt). Nii nõukaaja kui kapitalismi-liberalismi kriitika, kasvu kriitika, naftaajastu lõpu käsitlused jms.
7. **bioloogiline orientatsioon** – suhet keskkonnaga mõtestatakse läbi inimorganismi tervise ja eksisteerimise (inimene kui bioloogiline olevus, kel on kohused ka oma järeltulevate põlvete tervise ees). Olukorda hinnatakse läbi keskkonna mõju organismi objektiivse kui psüühilise tervise, pärilikkuse.
8. **tarbijalik orientatsioon** – keskkond kui inimese igapäevase heaolu rahuldamise allikas. Hinnang inimese ja keskkonna suhtele antakse läbi inimese võimaluse rahuldada oma igapäevaseid vajadusi. Probleem tõusetub sellest, kui keskkond muutub tarbimise või elamise jaoks (puhkus, söök, eluase) ebasoodsaks, kõlbmatuks. Küsimused kvaliteedist, võimalustest.
9. **ühiskondlik orientatsioon** – see vaatepunkt lähtub ühiskondlikest suhetest (erinevate huvide ja ühiskonnagruppide põrkumine), ka hinnanguist ühiskondlikule aktiivsusele ja passiivsusele. Küsimused erinevate gruppide võimalusest osaleda keskkonna kujundamises või kaitses (näiteks arendusprotsessid, tuulikute vastane võitlus), erinevate eluviiside põrkumisest (nt maaelu ja linnaelu, [valg]linnastumine).

Keskkonna kahjustamist vaadeldakse kui ühiskondliku passiivsuse, ühiskondlike huvide mittemõistmise või erinevate huvigruppide põrkumise ilmingut. Probleemolukorrad tulenevad sotsiaalsete konfliktide mittelahendamisest, rahulolematusest on seotud sotsiaalsete suhete kujundamisega. Näiteks fosforiidisõda, kohalike inimeste vastuseis, poliitilised valikud, ühiskondlik aktiivsus (Teeme Ära, talgud).

10. **tootmise ja majanduskeskne orientatsioon** – loodust vaadeldakse kui tootmisressursside allikat. Probleemolukorrad tõusetuvad loodusressursside kurnamise tagajärjel, nende mittesäästlikul ja ebaratsionaalsel kasutamisel. Olukorda hinnatakse halvaks, kui sellega kaasnevad probleemid segavad tööstuse arengut, nõuavad enda lahendamiseks liigseid kulusid. Näiteks arendust segavad keskkonnanõuded, uute tehnoloogiate pealesurumine, põlevkivi ebapiisavus õlitööstuse arendamiseks...
11. **tehnoloogiline orientatsioon** – inimese ja keskkonna suhet vaadeldakse läbi tehnoloogia ja tehnika kasutuselevõtu. Probleemid tekivad ebarahuldavate tehnoloogiliste protsesside ja kaitsevahendite puudumise tagajärjel, liiga vähese tehnologiseerituse tagajärjel, mistõttu looduslikud protsessid kannatavad (tootmine ei ole probleem, küll aga kaitsevahendite puudumine).
12. **institutsionaalne-juhtimislik orientatsioon** – inimese-keskkonna suhe sõltub juhtimisvalikutest – inimtegevuse organiseerimise efektiivsusest. Keskkonnaseisundi halvenemise põhjuseks peetakse ebapiisavat organiseeritust ja juhtimisvõtteid, probleemide mittemärkamist või teadvustamist, haldussuutmatust.
13. **juriidiline orientatsioon** – küsimus on keskkonna suhtes õigete või piisavate käitumisharjumiste-reeglite kinnitamisest. Probleemolukordade põhjuseks on eeskätt ebapiisavate normide kehtestamine-kehtimine või nende täitmise mittejärgimine, sanktsioonide ebapiisavus.
14. **sisepoliitiline orientatsioon** – keskkonnaprobleemid on põhjustatud konkreetse erakonna võimulolemisest, keskne on erakondliku vaatepunkti esinemine, vastasel juhul liigitub sisepoliitiline küsimus teiste kategooriate alla
15. **välispoliitiline orientatsioon** – suhe keskkonda väljendub eelkõige välispoliitiliste suhete vaatenurgast, maailma poliitilisest olukorrast. Riikidevahelised olukorrad viivad ebasoovitavate situatsioonideni, globaalsete ökoloogiliste probleemideni. Probleemi põhjuseks on suutmatusest rahvusvaheliselt kokku leppida, näiteks Läänemere või Peipsi järve kaitse (suhted Venemaaga) või kliimaküsimus (EL-i, Hiina ja ühendriikide suhted).

Lisa 2. Lubaduste koondtabel: Reformierakond

Peatükk	Lubadus	Paradigmad
Põhjamaade parim majanduskeskkond: Taristu	Tagame ettevõtetele ja tarbijatele taskukohase elektrivarustuse, mitmekesistades ja hajutades energiatootmist (sealhulgas valmistades ette Eesti oma tuumajaama rajamist), ergutades rohkem kasutama kodumaiseid taastuvaid energiaallikaid ning vähendades sõltuvust julgeolekuriske sisaldavast energia sisseostmisest kolmandatest riikidest. Kodumaiste taastuvate energiaallikate kasutamine loob uusi töökohti metsanduses ning surub alla soojuse hinda tarbijatele. [8]	lineaarne
Põhjamaade parim majanduskeskkond: Riigimajandus	Võitlus reguleeritud hindadest tuleneva hinnatõusuga: vähendame taastuenergia toetusi, kahjustamata investeerimiskeskonda ja riigi poolt endale seatud keskkonnanäesmärkide saavutamist. [10]	lineaarne
Eesti idüll	Eesti põllumehel EL tootjatega võrdsete konkurentsitingimuste tagamine. (Toetame ÜPP lahtisidumist mineviku tootmismahjustest ning otsetoetuste maksmist järjest rohkem avaliku huvi alusel, nagu omamaise toidu kättesaadavus, piisav sissetulek tootmise kestlikuks käigushoidmiseks, põllumajandusmaastike hooldus, bioloogiline mitmekesisus, maapiirkondade elujõulisus.) [10]	lineaarne
	Eeskujuliku taristu arendamine maal (Kõik ühisveevärki tarbivad Eesti elanikud saavad puhta joogivee hiljemalt aastaks 2013, jätkame reoveepuhastite uuendamist.) [8]	lineaarne
Minu Eesti on minu kindlus: Õiguskord	Rahvusvahelise turvalisuskoostöö edendamine (Samuti arendame koostööd võimalike merereostuse ja suurõnnetuste ühiseks likvideerimiseks Läänemeres ning ühiseks terrorismivastaseks tegevuseks.) [15]	lineaarne
Ilus ja puhas Põhjamaa	1. Puhta elukeskkonna kindlustamine igale Eesti elanikule. (Puhas õhk ja joogivesi, korralik kanalisatsioon ning prügivaba ümbrus on elukvaliteedi näitajad, mille Eesti riik peab tagama igale oma elanikule. Kõik ühisveevärki tarbivad Eesti elanikud saavad puhta joogivee hiljemalt aastaks 2013, jätkame reoveepuhastite uuendamist. Seame eesmärgiks puhtad metsaalused, üldise jäätmetekke vähendamise ning jäätmete taaskasutamise suurendamise, muuhulgas energiatootmiseks. Arendame jäätmete taaskasutussüsteeme, et need oleksid tarbijale võimalikult mugavad. Toetame kohalikke omavalitsusi jäätmekogumispunktide rajamisel. Õhusaaste ja mürakoormuse vähendamiseks linnades kindlustame küllaldase haljastuse säilimise. Eesti suurima keskkonnaprobleemi – õhusaaste – leevendamiseks siirdume järk-järgult väiksema süsinikukoormusega	lineaarne (2)

	<p>majandusmodelile. [8] Energia ja soojuse tootmisel eelistame väiksema keskkonnamõjuga taastuvaid (kodumaiseid) energiaallikaid. Toetame jätkuvalt nõukogudeaegse reostuse likvideerimist. puudub Võtame fookusesse ka võitluse maastiku ruumilise reostusega ning transpordist, tootmistegevusest ja kaaskodanike avaliku korra rikkumisest lähtuva mürareostusega.) [10]</p>	
	<p>2. Täisväärtuslikuks eluks vajaliku loodusliku mitmekesisuse säilitamine. [8] (Keskkonnahoid on moraalne printsiip, mis ei taandu vaid inimese heaolu ning loodusvarade küsimusele. [3] Inimkond vastutab kogu looduse, sealhulgas ka teiste liikide eluõiguse tagamise eest. Looduse mitmekesisus on inimkonna pikemaks, õnnelikumaks eluks ja edasikestmiseks hädavajalik, muutused ökosüsteemide toimimises võivad kaasa tuua kriitilisi tagajärgi. [7] Looduskaitsemeetmete rakendamisel peame oluliseks ökosüsteemide sidusust ning keskkonnakasutuse eesmärgipärast ja mõistlikku piiramist. Kaitsealade puhul peame tähtsaks kaitsekavade tegelikku rakendamist, mitte nende formaalset laiendamist uutele aladele. [1] Tagame Nabala karstiaia ja Tuhala Nõiakaevu säilimise. Loodusväärtuste seire peab olema arusaadav ja tagama ka seni väheuuritud liikide ja koosluste mõistmise. [2] Toetame eraomanikke, kes oma maal loodust kaitsevad ja aitavad traditsiooniliste majandamisviisidega kaasa pärandmaastike ja -koosluste säilimisele. [5] Tagame traditsiooniliste kalajõgede elujõulisuse ja hea seisundi, kalad peavad pääsema läbi ka Sindi (Pärnu jõgi), Vanaveski (Vasalemma jõgi), Kunda (Kunda jõgi), Kotka ja Nõmmeveski (Valgejõgi), Joaveski ja Loobu (Loobu jõgi) jt paisudest.) [12]</p>	<p>refleksiivne (3), lineaarne (4)</p>
	<p>3. Eesti maavarade kui rahvusliku rikkuse heaperemehelik majandamine. (Eesti maavaravarude kasutuselevõtu ettevalmistamisel ja korraldamisel peab riigil olema juhtiv roll. Ressursi- ja keskkonnakasutuse tasude määrad peavad olema pikaajaliselt ette teada. [10] Lisaks põlevkivivarudele ja ehitusmaavaradele peab riik pöörama tähelepanu ka seni kasutuseta maavarade uurimisele ning toetama uute tehnoloogiate kasutuselevõttu. [11] Uute kaevanduste avamine toimub kokkuleppel kohaliku kogukonnaga. [9])</p>	<p>refleksiivne (1), lineaarne (2)</p>
	<p>4. Loodusvarade keskkonnasäästlik kasutamine. (Laiendame aheraine kasutust ehitusmaterjalina väiksema liikluskoormusega teede ja parklate rajamisel. Ammutame lõpuni pooleldi kasutatud turbaalad ning toetame kasutatud turbaalade rekultiveerimist. Eesti metsad on meie peamine taastuv loodusvara, mida tuleb majandada kestlikult ja tõhusalt, et säiliks nende elujõulisus ja mitmekesisus. Küpsete majandusmetsade kasutamata jätmine on kahjulik nii omanikule, tööstusele, riigile kui ka kliimale, muuhulgas kaasneb üha väheneva juurdekasvuga ka madalam süsiniku sidumise võime. Et ligi 60 % Eesti metsadest on eraomandis, peame looma tingimused kestlikuks, kasumlikuks ja isemajandavaks erametsanduseks. Selleks viime läbi tulumaksumuudatuse, mille kohaselt saab metsa müügi korral maksustatavast tulust maha arvata kolme müügi järgse aasta kulud. Toetame erainitsiatiivi ühistulise tugisüsteemi arendamisel, mis oleks metsaomanikule toeks metsatööde korraldamisel</p>	<p>lineaarne</p>

	ja puidu turustamisel. Keskkonna stabiilse seisundi ja metsa mitmekülgse kasutamise tagamiseks jääb põline riigimets riigi omandisse ka tulevikus. Jahiloomastikku ja kalavarusid tuleb majandada nii, et säiliks looduslik tasakaal ja mitmekesisus. Laiendame harrastuspüügivõimalusi kudemiskohtade ja kalapüügikohade taastamise kaudu.[10])	
	5. Puhta ja turvalise Läänemere eest võitlemine. (Eesti soovib olla mereriik kauni Läänemere ääres. Seame eesmärgiks saavutada Läänemerele aastaks 2020 Euroopa Liidu kriteeriumidele vastav hea seisund. Selleks rakendame tegevuskava, mis arvestab siseveekogusid ja merd tervikliku ökosüsteemina, hajutab tihedast tankeriliiklusest tulenevaid keskkonnariske ning suurendab reostustõrjevõimekust. Erilist tähelepanu pöörame rannikumere puhtana hoidmisele, muuhulgas puhastame Tallinna lahe sinna aastakümnete jooksul kogunenud reostusest. Osaleme aktiivselt rahvusvahelises Läänemere kaitse ja kasutamise alases koostöös ning võitleme Läänemere-äärsete riikide ühtse keskkonnaseiresüsteemi loomise eest. Viime läbi uuringud merekaitsealade kiiremaks määratlemiseks ja Läänemere seisundi täpseks hindamiseks.[12])	lineaarne
	6. Keskkonnateadlikkuse kasvatamine. (Vähene teadlikkus keskkonnast ja ökosüsteemide toimimisest on peamine keskkonnakahjude põhjustaja. Toetame keskkonnahariduse edendamist. Selleks tagame keskkonnahariduse andmiseks pädevate õpetajate juurdekasvu ja toetame loodusõppeprogrammide arendamist.[9] Riik peab näitama eeskuju, muuhulgas rajades uued avaliku sektori hooned maksimaalselt energiasäästlikena ning rakendades kõrgemaid keskkonnastandardeid transpordivahendite hangetel.[11] Parim viis looduse toimimise tutvustamiseks on igaüheõiguse kaudu võimalus kõigil looduses liikuda. Säilitame juurdepääsu merele ja veekogudele ning riigimetsa koos metsa traditsiooniliste andide (puhas õhk, seemed, marjad) kasutamise võimalusega. Keskkonnateadlikkuse suurendamiseks tagame kõigile e-juurdepääsu riigi valduses olevatele keskkonnaandmetele.)	refleksiivne, lineaarne
Energiajulgeolek	1. Energiasõltumatuse saavutamine aastaks 2030. (Rahvuslik tuumaprogramm Eesti Tuumajaama rajamiseks on Eesti energiasõltumatuse tagamisel võtmetähtsusega. Eesti tuumaenergia programm peab sisaldama kohalike spetsialistide väljaõpet ning tagama maksimaalse ohutuse ja ausad turutingimused.) [15]	lineaarne
	2. Kütte- ja elektriarveid vähendavate programmide rakendamine. (Energia säästmine ja tõhusam kasutamine on olulised vahendid energiajulgeoleku saavutamisel odavaima võimaliku hinnaga. Tuleb jätkata energiasäästuprogramme (sealhulgas võimalusel rakendades neid ka väikeelamutele), mille tulemusel Eesti inimesed ja ettevõtted saavad oluliselt vähendada oma kütte- ja elektriarveid ning elada keskkonnasõbralikumat elu. Riik peab näitama eeskuju, rajades uued avaliku sektori hooned maksimaalselt energiasäästlikena. Töötame välja meetmed, et rajatavad hooned vastaks parematele energiasandarditele.) [8]	lineaarne

	3. Kodumaiste väiksema keskkonnamõjuga energiaallikate eelistamine majanduse konkurentsivõimet kahjustamata. [10]	lineaarne
	4. Julgeoleku tagamiseks vajalike energiatootmisvõimsuste rajamine odavaima võimaliku hinnaga tarbijale ja keskkonnale. [15]	lineaarne
	5. Teadmispõhine energeetika ja targa elektrienergia kasutamise (SMART GRID) edendamine. [11]	lineaarne
Ühendatud Eesti	1. Kõrvuti autoliikluse parandamisega teeb Eesti valitsus kõik selleks, et vähendada autode kasutamise sundi. (Programm "Tark linn") [11]	lineaarne

Lisa 3. Lubaduste koondtabel: Erakond Eestimaa Rohelised

Peatükk	Lubadus	Paradigmad
Majanduspoliitika	1. On aeg vähendada majanduse energiamahukust ning vähendada kiiresti taastumatute energiaallikate kasutamist.[10] Teadmised ja ressursid taastuvallikate ulatuslikuks kasutamiseks on olemas. [11]	lineaarne (2)
	2. On aeg tegeleda Eesti majanduse struktuuriga ning nihutada seda loodushoidlikumas ja arukamas suunas, sest piiramatult tarbimispidu on lõppenud. Kõrgema tööviljakuse korral annab ka tänane maksukorraldus piisavalt riigitulusid ning maksusüsteemi oluliste muutustega saame tegeleda kohe, kui on saavutatud parem töö tõhusus. [10]	lineaarne
	3.On aeg rakendada loodusvarade arvestusel põhinev majanduse aruandlus nii ettevõtete kui riigi jaoks - teadmata, milline on meie jälg Eestis ja Maal ei ole võimalik seda ka vähendada ega korrigeerida. [12]	lineaarne
	4. On aeg meie loodusressursside väärtustamiseks. Loodusvara maksustamine on õigustatud loomaks eeldusi ühiskonna võtmeprobleemide - nagu vaesus, leevendamiseks ning investeerimiskapitali leidmiseks. Kuna põlevkivi hakatakse tulevikus kasutama aina rohkem tehniliku vedelkütuse tootmiseks, oleme seda meelt, et sel puhul peaks olema põlevkivi kasutustasud seotud nafta turuhinnaga. [10]	lineaarne
	5. On aeg toetada aruka elektrivõrgu loomist, et tarbija saaks valida endale sobilikuma tarbimispaketi ning vajadusel muutuda ka tarbijast näiteks energiamüüjaks, kui tema koduvõrguga on seotud sinna laadimiseks ühendatud elektrisõiduk; alates 2013. aastast on Eestis elektrienergia vabaturg, kus kulude kokkuhoid saab tulla nii arukast tarbimisest kui otsesest energia	lineaarne

	kokkuhoiust. [8]	
	6. On aeg alustada ulatuslike investeerimistoetustega soojus- ja elektrienergia tootmiseks kodude, koolide, haiglate ja muude avalike asutuste juures, finantsallikaks kasutades ennekõike CO2 kaubandusest saadavat tulu. [12]	lineaarne
	7. On aeg toetada elektrisõidukite soetamist ning rajada nende laadimiseks vajalik infrastruktuur. Elektrisõidukid on parim lahendus muutliku loomuga taastuvenergia talletamiseks ja meie kütusesõltuvuse vähendamiseks. Säästmine algab targast majandamisest ja parimast tehnoloogiast (elektriauto kasutamisele on energiakulu vaid 2 senti kilomeetri kohta bensiinisõidukil 8-9 senti). [11]	lineaarne
	8. On aeg jätkata jõulist ja kasvavat toetust energiasäästlikule ehitamisele ja renoveerimisele [11], sest see on parim vastus paratamatult tõusvatele energiahindadele. [12]	lineaarne (2)
	9. On aeg õppida ja õpetada töhusa ajaefektiivse töö korraldamist, et palgad ning pensionid pööraksid kiiremini tõusuteele. Vaid jätkusuutlikud ja keskkonna võimalusi arvestavad investeeringud on stabiilse majanduse ja stabiilsete töökohtade loojaks. Soovides kiiret kasumit, on võimalik seda saavutada kahjuks vaid inimese tervise ja looduse arvelt. Kodu ei ehitata ju selleks, et see tulu toodaks, vaid selleks, et see oleks kestav, mugav ja tervislik. Nii tuleb teha rohkem jätkusuutlikke valikuid ka ühiskonnas. [12]	lineaarne
	10. On aeg kaaluda, kas ühistransport peaks olema tasuta. Tänapäevaks on subsidiumite tase linnade ühistranspordis kasvanud kahe kolmandiku kuni kolmveerandini. Piletimüük ja jänestepüük neelavad nii raha kui inimväärikust. Tasuta ühistransport oleks ilmselt kuluefektiivsem ja eesmärgipärasem: paneks inimesi autosid koju jätma ja seeläbi linna elukeskkonda puhtamaks ja ohutumaks tegema. [12]	lineaarne
Sotsiaalpoliitika	1. On aeg väärtustada kodumaist ja puhast toitu, sest vaid see on võti tugeva rahva tervise juurde. Me piirame otsustavalt transrasvade ja asovärvide kasutamist toidus. Vastavad seaduseelnõud on esitamiseks valmis juba täna. Eelistame kodumaist mahetoitu lasteaedades, koolides, kaitseväes jt riigi ja kohaliku omavalitsuste hallatavates asutustes. [7]	lineaarne
	2. On aeg ohutuks roheliseks liiklemiseks. Et lastel oleks, kus mängida ning täiskasvanud saaksid jalgsi, jalgratta ning ühistranspordiga liikuda hästi ja ohutult, teeme kõigi projektide ja planeeringute puhul kohustuslikuks tervise- ja turvalisusauditi. Me seame eesmärgiks olukorra, kus inimestel oleks võimalik kodu lähedal tegeleda endale meelepärase sportliku tegevusega. [8]	refleksiivne

	3. On aeg toetada kehakultuuri ja sporti, mille eesmärgiks on rahva tervise säilitamine ja parandamine ning vaba aja veetmise võimaluste sisukamaks muutmine. Investeeringud spordirajatistesse peavad teenima võimalikult suure harrastajatehulga huve ning sporditaristu rajamise riikliku toetamise eeltingimuseks on kaasaegsed ja energiaefektiivsed ning looduskeskkonda mitte reostatavad projektid. [8] Riik peab toetama suurima osavõtjatehulgaga rahvaspordiüritusi läbi riigiasutuste toetava suhtumise ning igakülgse abi. [9]	refleksiivne (2)
Keskkonnapoliitika	1. On aeg tagada riiklikul tasemel looduskaitsekompetentsi säilimine ja areng Eestis. [12]	lineaarne
	2. On aeg senisest enam otsida ja teha koostööd keskkonnavaldkonna kodanikuühendustega, seda nii üldisemate sihtide seadmisel kui konkreetsete teenuste delegerimisel: näiteks kaitsealade haldamisel, kaitsekorralduslike tööde juhtimisel, keskkonnajärelevalves looduskaitse abiinspektoritena. [9]	refleksiivne
	3. On aeg tagada metsade säästva kasutuse nõuded nii era- kui riigimetsas. Metsade kasutus peab olema planeeritud arvestades erinevate metsatüüpidega ja vanade metsade säilimise vajadusega, mille pidev olemasolu on oluline kõige enam ohustatud metsade elurikkuse säilimiseks. Metsaelustiku kaitseks parandatakse kaitsealade võrgustiku esinduslikkust ja sidusust ning tagatakse vääriselupaikade säilimine. [12]	lineaarne
	4. On aeg teadvustada, et raskelt ennustatavad muutused keskkonnas ja kliimas on ohuks heaolule ja julgeolekule. Soovime, et Eesti oleks teenäitajaks kliima- ja keskkonnanäitajate tegevustes. Eesti kliimapoliitika eesmärk ei pea olema mitte ainult üksi sooja õhu ehk CO2 kvootide müügiedu, vaid kasvuhoonegaaside emissioonide ulatuslik vähendamine, muuhulgas transpordisektoris. [12]	lineaarne
	5. On aeg muuta keskkonnaseadusi. Keskkonnaseadusandlus peab olema suunatud keskkonna tegelikule kaitsele, mitte lähtuma bürokraatlikest eelarvamustest. Seadus peab võimaldama ettevaatuspõhimõtte sisulist rakendamist keskkonda puudutavate kaalutusotsuste langetamisel. Kaitstud peab olema nii elurikkus kui ka elumuster. [13]	lineaarne
	6. On aeg lähtuda keskkonnakaitse põhimõttest, et mistahes tegevuse käivitamise hetkeks peavad vajalikud loodushoiu- ja keskkonnakaitse meetmed olema juba arvesse võetud ja planeeritud. Keskkonnamõjude hindamise protsess peab olema sõltumatu arendajast ja selle kulud finantseeritakse avaliku fondi vahenditest, millesse teevad sissemakseid arendajad. [12]	lineaarne
	7. On aeg panustada riigi reostustõrje ja keskkonnakahjude peatamise ja ennetamise võimekusse, luues õlifondi, kuhu koguneks vahendid reostusohu ja keskkonnakahjude potentsiaalsetelt tekitajatelt. [12]	lineaarne

	8. On aeg lähtuda keskkonnahoiu ja -kaitse puhul ka inimese, kui ühe liigi elukeskkonna kaitsest, väärtustades lisaks looduslikule ka sotsiaalset ja vaimset keskkonda. See puudutab muuhulgas ka inimeste tegevusest mõjutatud poollooduslikke piirkondi ning inimese loodud tehiskeskkondi, näiteks hiied, miljööväärtuslikud alad jms. [3]	refleksiivne
	9. On aeg arvestada kohaliku elanikkonna huve ja vajadusi loodusvarade kasutuselevõtul. Keskkonna- ja loodusressursside lubade menetlusprotsessi kaasame asjasse puutuva kohaliku elanikkonna, otsustusprotsessi tuleb kaasata kõik osapooled, keda see puudutab. Loodusressursi kasutaja peab kompenseerima oma tegevusest tekkiva kahju loodusele ja elanikkonnale. [9]	refleksiivne
Maaelu- ja põllumajanduspoliitika	1. On aeg vaadata üle põllumajandussektori bürokraatia ning lihtsustada ettevõtete toimimist, toetuste taotlemist ja kasutamist. [12] Nõuame põllumajandustoetuste ühtlustamist Euroopa Liidu sees [15] ja ühise põllumajanduspoliitika muutmist keskkonnasõbralikuks, mahe- ja väiketootjaid ausalt kohtlevaks. [9]	refleksiivne, lineaarne (2)
	2. On aeg tagada, et meie leib ja leivakõrvane oleksid tervislikud ning toodetud looduse suhtes vastutustundlikult. [7] Selleks toetame kohalikku väike- ja mahetootmist. Loomu ulatusliku investeerimisabi ühistutele väiketootmise ja turustamise toetamiseks meetmetega, mis on suunatud tööviljakuse tõstmiseks väiketootmises ning ühistulise tegevuse arendamiseks. [12]	lineaarne (2)
	3. On aeg toota osa elektrist ja soojusest kohapeal, päikesest ja tuulest ning teistest taastuvenergia allikatest. Avame meetmed võsa, heina ja energeetiliste põllukultuuride laialdasemaks kasutuselevõtuks kohalikus energeetikas. Toetame elektri- ja soojuse hajussüsteemide loojaid ja kasutuselevõtjaid. [12]	lineaarne
	4. On aeg luua roheline maaelu, et elukeskkond oleks väärikas kõikjal Eestimaal. Tagame iga seaduseelnõu regionaalpoliitilise mõju analüüsi ning lõpetame riikliku ääremaastamise. [12]	lineaarne
Sisejulgeolek	1. On aeg asuda rahvusvaheliste konventsioonidega võetud kohustusi siseturvalisuse alal ka tegelikult täitma. [15] Panustada tuleb keskkonnakahjuga seotud õnnetustele reageerimise võimekuse tõstmisse. [12]	lineaarne (2)
Kaitse- ja julgeolekupoliitika	1. On aeg siduda keskkonnaprobleemidest lähtuvate julgeolekuohtude käsitlemine senisest enam Eesti julgeolekupoliitikaga. Juba täna võivad veepuudusest, kliimamuutustest või keskkonnareostusest tingitud põgenikevood ja relvakonfliktid tuua kaasa ka Eesti julgeolekukeskkonna halvenemise. Eesti peab senisest aktiivsemalt osalema rahvusvahelises koostöös siduvate rahvusvaheliste kliimalepete sõlmimiseks ja olema valmis reageerima keskkonnakatastroofidest tulenevatele julgeolekuohtudele. [15]	lineaarne

Välispoliitika	1. On aeg senisest aktiivsemalt otsida ja leida ühishuve ning koostöövõimalusi Põhjala riikidega, sealhulgas eriti energiajulgeoleku ja keskkonnakaitse valdkonnas. [15]	refleksiivne
	2. On aeg tõhusalt osaleda rahvusvahelises koostöös siduvate kliimalepete sõlmimiseks, mis aitavad vähendada keskkonnapõgenike teket, ebastabiilsust ja julgeolekuriske. Toetame keskkonnapõgeniku kategooria lisamist ÜRO põgenikekonventsiooni. [15]	lineaarne
	3. On aeg jagada vastutust maailma keskkonnaprobleemide lahendamisel. Arenenud Euroopa riigina peab Eesti andma oma väärilise panuse vaesuse ja keskkonnaprobleemide vähendamisele maailma eri piirkondades. Arengukoostöös keskendub Eesti iseseisva võrgustiku arendamise kõrval suuremale arengu- ja humanitaarabi alasele panustamisele läbi ÜRO struktuuri ja tugevate rahvusvaheliste kodanikuühenduste ning koordineeritult OECD arenguabi komiteega. [15]	refleksiivne

Lisa 4. Lubaduste koondtabel: Sotsiaaldemokraatlik erakond

Peatükk	Lubadus	Paradigmad
Maaelu ja põllumajandus: Maaelu areng	1. Laiendame olemasolevat maainfrastruktuuri toetusprogrammi, et aidata kaasa puhta vee ja kanalisatsiooni ning interneti kättesaadavusele, samuti kohalike teede (sealhulgas tolmuwabaks muutmine) ning elektri- ja sidevõrkude rajamisele. [8]	lineaarne
	2. Peame oluliseks Euroopa maaelu tõukefondi kaasabil traditsiooniliste põllumajandusmaastike (pärandkooslused, puisniidud, kiviaiad) säilitamist ja taastamist. [5]	refleksiivne
	3. Loomeseadusandlikud võimalused Natura aladel säästliku majandustegevuse elavdamiseks. [10]	lineaarne
Maaelu ja põllumajandus: Põllumajandus ja maaettevõtlus	4. Kaardistame Eesti bioenergia ressursid nende efektiivsema kasutamise huvides ja eesmärgiga võtta seni kasutamata põllumaad uuesti käibes. Toetame bioenergia tootmist Euroopa tõukefondide kaasabil. [10]	lineaarne

	5. Väärtustame keskkonnasõbralikke majandamisviise ja suurendame tõukefondide meetmete abil mahetootjate motivatsiooni toota turule rohkem kaubatoodangut. [10]	lineaarne
Energeetika	1. Tõstame energia tarbimise vähendamise ning säästliku kasutamise energiapoliitika keskmesse. Suuname igal aastal energiasäästu vähemalt 75 miljonit eurot (ca 1,2 miljardit krooni). Peame vajalikuks tõsta elanike teadlikkust energiasäästlikust tarbimisest. [12]	lineaarne
	2. Olemasolevate hoonete energiasäästlikumaks muutmiseks näeme ette pikaajalisi mõõdetavaid eesmärgesid, poliitikameetmeid ja rahastamist. [12]	lineaarne
	3. Läheme järk-järgult üle taastuvenergeetikale, seades elektri- ja soojatootmises pikaajaliseks sihiks täielikult taastuvate allikate kasutamise. Toetame uute tehnoloogiate rakendamist väikeenergeetikas ja hajusat energiatootmist, mille kohaselt energiatootmine toimub tarbijale võimalikult lähedal. [11]	lineaarne
	4. Taastuvenergia arendusest peavad saama kasu kohalikud elanikud, kelle maale arendus rajatakse või keda arenduse negatiivne keskkonnamõju otseselt riivab. Samuti reguleerime täpsemalt lubatud tervisemõju seadusandlikul tasandil. [9]	refleksiivne
	5. Hoiame kokku tarbijate raha. Selleks muudame uute taastuvenergiaarenduse toetusi selliselt, et turul elektrihinna suurenedes vähenevad toetused. Toetame ainult kohalikel taastuvatel kütustel põhinevaid ja energiapuudust suurendavaid arendusprogramme. [12] Loomme ettevõtjatele investeerimiseks kindlustunde, mis vastaks ühelt poolt riigi pikaajalistele eesmärkidele, ent oleks teisalt vastavuses tarbijate õigustega. [9]	refleksiivne, lineaarne
	6. Arendame välja taastuvenergia teadus- ning innovatsioonisüsteemi [12] , mis loob aluse teadmistemahukale ekspordile. [10]	lineaarne (2)
	7. Me ei vastusta ideoloogilistel põhjustel ühegi energialiigi arendamist. Seni, kuni põhimõttelised küsimused jaama tegeliku vajaduse, tuumajäätmete ladestamise, jaama ohutuse ja riski osas on vastuseta, ei toeta SDE tuumajaama rajamist. [6]	refleksiivne
	8. Piirame põlevkivi kaevandamise mahtu 15 miljoni tonnini aastas ja vähendame põlevkivisektori negatiivset keskkonnamõju. [10]	lineaarne
	9. Alustame koostöös erasektoriga jõuliselt elektrisõidukite arenguks vajaliku taristu rajamist [11] ning loome sektori arenguks vajalikud tingimused. [12]	lineaarne (2)

Keskkond: Keskkonna- ja looduskaitse	1. Toetame keskkonnasäästlike lahenduste ning tehnoloogiate eelistamist riigihangetel. [11]	lineaarne
	2. Toetame keskkonnasõbralike tehnoloogiate ja toodete väljatöötamist ja laialdast levikut. [11] Selleks on lisaks keskkonnateadlikkuse kasvule vajalik toetavate maksusoodustustega tõsta ka üksikisikute ja ettevõtjate majanduslikku huvi. [10]	lineaarne (2)
	3. Toetame ühiskondlikke liikumisi, mille eesmärgiks on kaasata võimalikult palju inimesi loodust hoidma. Kaasame kaitsealadel elavad inimesed loodushoiualasesse tegevusse ja rakendame nende teadmised, kogemused ja oskused rahvuslike loodusväärtuste hoidmisel. Toetame looduskaitse usaldusmeeste võrgustiku loomist. [9]	refleksiivne
	4. Tõhustame keskkonnanormide täitmise kontrolli sadamates, raudteejaamades ja ladudes, vältimaks ohtlike ainete käitlemisest ja ladustamisest tekkivat ohtu. [13]	lineaarne
	5. Kõige keskkonnasäästlikum ühistranspordiliik on raudteetransport. Selle eelisarendamiseks tuleb säilitada raudtee infrastruktuur riigi omanduses, kasutada Euroopa Liidu toetusi olemasoleva raudteevõrgu renoveerimiseks ja uute trasside väljaehitamiseks. [11]	lineaarne
	6. Ühistranspordil põhineva reisijateveo kõrval peame teiseks eelistatumaks transpordiliigiks kergliiklust. Seetõttu käivitame kergliikluse arengukava koostamise ning loome tegevuskava kergliikluse soodustamiseks. [12]	lineaarne
Keskkond: Säästlik ehitus	7. Euroopa Liit on võtnud endale kohustuse vähendada kasvuhoonegaase 2020. aastaks 25-40% ja 2050. aastaks vähemalt 80% võrreldes 1990. aastaga. Eesti elamufond on aga vananenud ja kehva kvaliteediga. Soodustame kvaliteetse elamufondi tekkimist, et seeläbi tõhustada majanduskasvu, suurendada tööhõivet ja vähendada õhku paiskuvat CO2 hulka. [12] Väga madala energiatarbega elamud ja passiivmajad võimaldavad inimestele taskukohasemat elu ja tõstavad elatustaset. [8]	lineaarne (2)
	8. Looma tulumaksusoodustuse (üks tulumaksuvaba miinimum) passiivmajade ja madala energiatarbega majade või korterite omanikele kümne aasta jooksul peale eluhoone valmimist. [8]	lineaarne
	9. Töötame välja toetuste süsteemi passiivmajade ja madala energiatarbega majade projekteerimiseks ja ehitusjärelvalveks. [12]	lineaarne

Keskkond: Jäätmemajandus	10. Katame Eesti jäätmejaamade võrgustikuga, et pakkuda jäätmejaama teenust ka maapiirkondades. Loo praegusele 70le lisaks 50 uut jäätmejaama. [8]	lineaarne
	11. Toetame olmejäätmete tekkekohal liigitikogumise arendamist ja viime taaskasutuse osakaalu 70%ni jäätmetest. [12]	lineaarne
	12. Tõhustame orgaaniliste jäätmete kogumist ja kompostimist tiheasustusega elamualadel eesmärgiga kompostida vähemalt 30% orgaanilistest jäätmetest. [12]	lineaarne
	13. Jätkame linnade ja alevite reovee puhastusseadmete rajamist ning renoveerimist. [11]	lineaarne
Keskkond: Keskkonnaohutus Läänemere	14. Loo tõe rjefondi keskkonnareostuse tõrjumise võimekuse suurendamiseks. [12]	lineaarne
	15. Süvendame rahvusvahelist keskkonnavalast koostööd kõigi Läänemere riikidega, et luua kogu Läänemerd kattev kontrollisüsteem [15] , mille kaudu oleks võimalik kontrollida laevadel olevate jäätmete olemasolu ja reguleerida nende üleandmist sadamates. [13]	lineaarne (2)
	16. Toetame tõrjearustuse kohustusliku miinimumi kehtestamist kõigile Läänemere riikidele [15] koos kokkuleppega tõrjevahendite otstarbekaks paigutamiseks kõigisse olulisematesse sadamatesse [12] .	lineaarne (2)
	17. Taotleme rahvusvahelist kokkulepet naftalootsi teenistuse sisseviimiseks Läänemere. [15]	lineaarne
	18. Taotleme operatiivse ilma-mere-mudeli rahastamist ning rakendamist süüdlaste tabamiseks ning tõrje- ja päästetööde juhtimiseks. [13]	lineaarne
Keskkond: Metsandus	19. Metsanduse elavdamiseks (metsakasvatuse ja raieaktiivsuse hoogustamiseks) muudame metsamaa maksustamise korda ja seome metsamaa maksu metsa vanusega. Noorem mets peab olema madalamalt ja raieküps mets ning raiesmik kõrgemalt maksustatud. [10]	lineaarne
	20. Toetame ühistegevuse arendamist, et suurendada erametsaomanike konkurentsivõimet. [9]	refleksiivne
	21. Muudame tulumaksuseadust, võimaldades füüsilisest isikust metsaomanikel müüa tulumaksuvabalt oma metsast saadud	lineaarne

	metsamaterjali 3836 euro (ca 60 000 krooni) ulatuses aastas. [10]	
	22. Toetame põlise riigimetsa jäämist riigile. [9]	refleksiivne
	23. Toetame kaitseala valitsejale suuremate volituste andmist metsamajanduslike tööde planeerimisel. [12]	lineaarne
	24. Suurendame valgustus- ja harvendusraiete (kuni 30-aastates puistutes) toetuse maksmist Erametsakeskuse kaudu, et pakkuda tulevikus metsatööstusele kvaliteetsemat tooret. [10]	lineaarne
Keskkond: Jahindus	25. Seisame selle eest, et jahipidamine kui harrastus jääks ka edaspidi kättesaadavaks kõigile asjast huvitatuile, sõltumata sissetulekust ja ühiskondlikust positsioonist. [9] Oleme seisukohal, et riik peaks ka tulevikus võtma jahinduses eelkõige jahinduspoliitika kujundaja ja järelvalvaja rolli, delegeerides osa kohustustest Eesti Jahimeeste Seltsile. [12]	refleksiivne, lineaarne
	26. Seisame suurte jahipiirkondade säilitamise eest, arvestades, et jahinduse korraldamise aluseks on uluk ning minimaalseks jahipiirkonna suuruseks säiliks 5000 ha ühes ringpiiris. [12]	lineaarne
	27. Riik peab jätkuvalt panustama jahindusse sh Ulukite põhjustatud kahjude kompenseerimisse. [12]	lineaarne
	28. Toetame põhimõtet, et RMK ei kehtesta täiendavat maksukoormust jahindusorganisatsioonidele. [10]	lineaarne
	29. Toetame maaomanike kaasamist jahindustegevuse kavandamisse. [9]	refleksiivne
Välispoliitika	1. Arendame tihedat koostööd Läänemere riikidega regionaalselt olulistest valdkondades (keskkond, energeetika ja infrastruktuurid, transport, julgeolek jms). Taotleme Eesti kui Balti regiooni arenguveduri positsiooni kindlustamist. [15]	lineaarne

Lisa 5. Lubaduste koondtabel: Keskerakond

Peatükk	Lubadus	Paradigmad
Majanduspoliitika	Toetame tuumaelektrijaama ehitamist. [11]	lineaarne
Meie koduks olgu puhas keskkond	1. Igakülselt toetame säästva arengu põhimõtteid, looduse bioloogilise mitmekesisuse printsiibi järgimist ning keskkonna kvaliteedi kaitsmist ja parandamist [1] nii riigi majandusliku arengu [10] , inimeste tervise kaitsmise kui ka looduse kui terviku hoidmise huvidest lähtudes. [7]	refleksiivne, lineaarne (2)
	2. Keskkonnapoliitilisi otsuseid teeme, tuginedes järgmistele põhimõtetele: · tagajärgede ennetamine on parem kui nende likvideerimine; · loodusele kahju tekitajad peavad maksma enda tekitatud kahjude eest; · ettevaatusabinõud tuleb võtta tarvitusele ka siis, kui ei ole saadud põhjalikku kinnitust kavandatu ohutuse kohta; · arvestame piirkondlikke erinevusi ja kohalikul tasandil tehtud otsuseid. [12]	lineaarne
	3. Viime seadustesse muudatused, mis oluliselt piiravad viljaka põllumaa kasutamist mittepõllumajanduslikuks otstarbeks. [13]	lineaarne
	4. Koostöös eramaaomanike, kohaliku omavalitsuse üksuste ja kolmanda sektori organisatsioonidega [9] käivitame riikliku programmi põllumajanduslikust ja muust kasutusest välja jäetud maade kasutuselevõtuks, sealhulgas metsastamiseks. [10]	refleksiivne, lineaarne
	5. Vaatame üle ja korrigeerime riigimetsa raieplaanid vastavalt metsade kasvukohatüüpidele, sanitaarseisundile, raieküpsusele ja tormikahjustustele. [12]	lineaarne
	6. Muudame seadusi mererannale ja avalikele siseveekogudele juurdepääsu tagamiseks ning avalikes huvides tingimuste loomiseks supluse, tervisespordi, loodusõppe, matkamise, veespordi, kalastamise jms võimaldamiseks. [9]	refleksiivne
	7. Kui võtame vastu otsuseid tööstuse, energeetika, transpordi, põllumajanduse jt majandussektorite arengu küsimustes, kaalume alati nende otsuste keskkonnamõjusid ja viime kahjulikud mõjud miinimumini. [10]	lineaarne
	8. Soodustame teadusmahukat, vähese toormekulu ja madala keskkonnamõjuga tootmist ning materjalide säästlikku kasutamist [11] , lähtudes korduvkasutamise põhimõttest ja toormekasutuse ühikumäära kehtestamisest. [10]	lineaarne (2)

	9. Taastame looduskaitse haldussuutlikkuse [12] ning järelevalve rahvusparkides ja looduskaitsealadel [13].	lineaarne (2)
	10. Mitmekordistame reostustõrje võimekust ja kehtestame selle valdkonna rahastamiseks ohtlike veoste maksu. [12]	lineaarne
	11. Nabala lubjakivimaardla võimalikuks kasutuselevõtuks või selle väljaarvamiseks keskkonnaregistri maardlate nimekirjast viime riigipoolset läbi antud piirkonna laiapõhjalise keskkonnamõju hindamise. [12]	lineaarne

Lisa 6. Lubaduste koondtabel : Rahvaliit

Peatükk	Lubadus	Paradigmad
Riik on inimese jaoks	1. RAHVALIIT peab vajalikuks luua põlisrahvale kõik võimalused vaimse kultuuri järjepidevaks arenguks niihästi õiguslike kui ka majanduslike mõjurite kaudu. Eriti oluliseks peame looduslike pühapaikade – meie põlisrahva kultuuripärandi peamise rikkuse – kaitset ja hooldust. [5]	refleksiivne
Eetiline riik on ideaal	1. RAHVALIIT soovib kasvatada kodanikes austust elu vastu, seista rahvuslike loodusrikkuste hoidmise ja säästliku kasutamise eest ning tunnetada kohustust ja vastutust inimkonna ees. [3]	refleksiivne
Regionaalpoliitika maaelu teenistusse	1. RAHVALIIT soodustab vesiviljeluse arengut. Toetab rannakalurite ühistegevust ja kalavarude majandamist viisil, mis tagab inimtegevuse kooskõlas loodusega. [10]	lineaarne
Majanduspoliitika lähtugu inimese huvidest	1. RAHVALIIT soovitab ja nõuab energiatõhusaid ehitustehnoloogiaid, teeb koostööd ülikoolidega uute ehitustehnoloogiate propageerimiseks, sh keskkonnasõbralike ning energiasäästlike seadmete kasutamiseks. [11]	lineaarne
	2. RAHVALIIT peab vajalikuks loodusvarade säästliku kasutamise ja heitmekoormuse vähendamise huvides rakendada meetmekompleksi, kus ühelt poolt maksustatakse ressursi kasutamine ja heitmete looduskeskkonda paiskamine [10], teisalt aga pakutakse toetust ressursi säästmisele ja heitmete vähendamisele suunatud uudse tehnoloogia ja toodete juurutajatele. [11]	lineaarne (2)
Loodushoiupoliitika	1. RAHVALIIT toetab keskkonna arengut. Peame oluliseks ökoloogilise maksureformi järkjärgulist elluviimist. Keskkonnaalaste eesmärkide saavutamise võtmeküsimuseks peame elanikkonna pidevat teavitamist ja koolitamist – keskkonnasõbraliku elustiili	refleksiivne

	propageerimine ja väärtustamine peab kujundama vastutustundliku ja mõtestatud tegutsemise igapäevaelus. [9]	
	2. RAHVALIIT peab oluliseks metsanduse ressursikasutust juurdekasvu piires, järgides seda põhimõtet ka puuliikide lõikes. Peame vajalikuks suurendada metsauuendustööde ja noorendike hooldamise mahtu (eriti erasektoris), tagamaks tulevastele põlvedele piisav kvaliteetne metsatagavara. [12]	lineaarne
	3. RAHVALIIT toetab elupaigapõhist ulukite bioloogiast lähtuvat jahindust. Peame vältimatuks ulukikahjustuste kompenseerimist, et tagada maaomanike, jahimeeste ja riigi konstruktiivne koostöö, arvestades kõigi osapoolte huvisid ning jagades vastutust. [12]	lineaarne
	4. RAHVALIIT toetab ajalooliselt järjepidevat kalandusressursi säästlikku kasutamist. Rannikupiirkondade arendamisel peame oluliseks soodustada ja toetada kalaturismi. Rahvaliit soosib harrastuspüügi mitmekesistamist ning kasvu, nähes selles olulist hooba inimeste loodusläheduse kujundamisel ja tervise edendamisel. [10]	lineaarne
	5. RAHVALIIT peab esmatähtsaks loodushoidu ning kõigi loodusressursside säästlikku ja arukat kasutamist, mis muu hulgas põhineb ÜRO põlisrahvaste kaitse konventsiooni printsiipidel, mille kohaselt kuulub loodusvarade kasutamise üle otsustamise esmaõigus põlisrahvale. [10]	lineaarne
	6. RAHVALIIT peab looduskasutusel oluliseks säilitada Eestile omased loodus- ja kultuurmaastikud ning elurikkus. [5] Looduslikke aineringeid tohib häirida ainult sellises ulatuses, et need püsiksid tasakaalus; peame lubamatuks tegevust, mille tehnoloogiline tase või majanduspiirangud ei võimalda pöördumatuid looduskahjustusi vältida. Inimtegevus ei tohi tekitada rohkem jäätmeid, kui loodus suudab neid neutraliseerida. [10]	refleksiivne, lineaarne

Lisa 7. Lubaduste koondtabel: Isamaa ja Res Publica Liit

Peatükk	Lubadus	Paradigmad
Energiapoliitika	1. IRL seisab selle eest, et riik jätkaks senisest suuremas mahus investeeringuid elumajade ja ka avalike hoonete energiatõhususe parandamisse. Lisaks kortermajade renoveerimisele tuleb läbi mõelda ja kehtestada toetuskeem ka eramajade soojapidavuse parandamiseks ning passiivmajade rajamiseks. [11] Nende ja teiste energiasäästu investeeringute rahastamiseks tuleb järgmisel perioodil CO2 kvootidest riigile laekuv tulu suunata eranditult energiasäästu ja energiajulgeoleku investeeringuteks. [12]	lineaarne (2)
	2. IRL pooldab mitmekesist elektritootmist ning kodumaiste taastuvate energiaallikate kasutamist elektri ja soojuse tootmises. Eesti maaressurss võimaldab suurendada biomassi kasutamist energia tootmiseks. [11] Tarbija taskust makstavad toetused elektritootjatele tuleb aga langetada mõistlikule tasemele nii ruttu kui võimalik. Liigsuur taastuvenergia tasu kahjustab otseselt tarbijate huve [8] ning Eesti majanduskeskkonda, samuti moonutab see elektrituru toimimist. [10]	lineaarne (3)
	3. Jätkame energiatehnoloogia programmi ning seisame hea selle eest, et maailmas väljatöötatud uued tehnoloogiad leiavad kiiresti rakendamist Eestis. Eesti elektrivõrku tuleb edasi arendada targa elektrivõrgu põhimõttel ja soosida ka päikesepaneelide ja pisemate tuulegeneraatorite kasutamist tarbijate poolt oma energiavajaduse osaliseks katmiseks. [11]	lineaarne
	4. IRL on seisukohal, et tuumaenergia kasutamine on kõrge CO2 hinna juures otstarbekas. Eesti peab hiljemalt 2012. aastaks langetama otsuse, kas ühineda Ignalina tuumajaama projektiga, sõlmida koostööleping Soomega või alustada oma tuumajaama rajamist. [11] Otsustada tuleb lähtudes majanduslikust tasuvusest. Päevapoliitilistel kaalutlustel ei tohi oma tuumajaama rajamist välistada, samuti ei tohi aga otsustada jaama rajamist ilma kõiki kulusid, sh radioaktiivsete jäätmete käitlemise ning ladustamise kulusid, arvesse võtmata. [10] Tuumatehnoloogia, mida Eesti riik lubab oma territooriumil kasutada, peab olema kaasaegne ja turvaline. Seetõttu tuleb lähtuda Euroopa Komisjoni soovituselt ja lubada üksnes kolmanda või sellest kõrgema põlvkonna tuumareaktori kasutamist. [12]	lineaarne (3)
Keskkonnapoliitika	1. Mere kaitseks suurendame praegu äärmiselt madala katastroofide likvideerimise võimekuse rahvusvaheliselt nõutud tasemele. [12] Puhas Läänemeri on meie kõigi ühine rikkus ja riik peab täitma oma lubadused selle eest seista. [8]	lineaarne (2)
	2. Tagame piisava keskkonnajärelevalve ja vaatame üle karistused looduse kuritarvitajatele. [13]	lineaarne

	3. Lepime kokku merealade planeerimise ja merre ehitamise põhimõtted. Suuri, nii inim-, kui ka looduskeskkonda mõjutavaid otsuseid ei tohi teha umbropsu. Ühe võimalusena kaalume mitut maakonda hõlmava maakonnaplaneeringu kasutamist. [12]	lineaarne
	4. Oleme avatud uue põlvkonna elektriautode kiirele kasutuselevõtule. [11]	lineaarne
	5. Pooldame jäätmekäitluses taaskasutuse jõulist edendamist. [11] Selleks seisame prügi ladustamise õiglase hinnastamise ning taaskasutuse võimalikult mugavaks muutmise eest.[8]	lineaarne (2)
	6. Seisame bioloogilise mitmekesisuse eest [1], toetades pärandkoosluste hooldamist ning haruldaste liikide elupaikade kaitset. [5]	refleksiivne (2)
	7. Peame säästlikku tarbimist parimaks energiapoliitikaks ning jätkame vahendite suunamist energiasäästu projektidesse. [12]	lineaarne
	8. Väärtustame tehiskeskkonda, kujundades inimsõbralikku avalikku ruumi. [4]	refleksiivne
	9. Seisame selle eest, et riigihangetes arvestataks keskkonnahoiu põhimõtetega. [12]	lineaarne
	10. Peame vajalikuks toetada kodumaist rohelist disaini [4] läbi konkursside ning tootmis- ja eksporditoetuste. [10]	refleksiivne, lineaarne
Põllumajanduspoliitika: Eesti toit	1. loob eraldi abimeetmed mahepõllumajandussaadusi töötlevatele tööstustele ja võimaldab toetust taotleda ka tulundusühistel; [10]	lineaarne
Põllumajanduspoliitika: Metsandus	2. Seisame selle eest, et Eesti metsanduspoliitika arvestaks tasakaalustatult tööstusliku metsanduse, väikemetsaomanike, looduskaitse ja puhkemajanduse huvisid. [9] Metsaraiete mahud peavad lähtuma metsade looduslikust taastumisvõimest ja Eesti puitu tuleb maksimaalselt väärinda kohapeal, mitte toorainena eksportida. [10]	refleksiivne, lineaarne